

ISSN: 2667-422X

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL, HUMAN AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt	Volume	7
Sayı	Issue	6
Yıl	Year	2024

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2024, Cilt.7, Sayı.6

YAYIN KURULU

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Turizm Fakültesi Gölbaşı Yerleşkesi, Ankara, Türkiye.
editor@sobibder.org
editor.sobibder@gmail.com
Telefon: +90 312 231 73 60/1847

DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Ayşe Nevin SERT, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. nevin.sert@hbv.edu.tr

EDİTÖRLER KURULU

Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye. megilmez@kastamonu.edu.tr

Coğrafya: Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye. fdoker@sakarya.edu.tr

Çalışma Ekonomisi: Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. sakyalcin@anadolu.edu.tr

Çocuk Gelişimi: Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. ayukselen@medipol.edu.tr

Dilbilimi ve Edebiyat: Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye. kihsan@gazi.edu.tr

Ekonomi: Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. atilla.aydin@rumeli.edu.tr

Felsefe: Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye. nerkizan@mu.edu.tr

İletişim Çalışmaları: Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. yusufyurdagul@hotmail.com

İşletme Yönetimi: Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye. tarhan@baskent.edu.tr

Maliye: Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. acelikka@ogu.edu.tr

Muhasebe: Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. seyhan.cil@hbv.edu.tr

Pazarlama: Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD. ctosun@gwu.edu

Psikoloji ve PDR: Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. sefa.bulut@ihu.edu.tr

Psikoloji: Doç. Dr. Kemale SALMANOVA, Simqait State University, Simgait, Azerbaycan. salamovak11@gmail.com

Siyasi Tarih: Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye. onursen@mersin.edu.tr

Sosyoloji: Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye. suna.tekel@inonu.edu.tr

Turizm ve Otel İşletmeciliği: Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Maskat, Umman sedatyuksel@gmail.com

Temel İslam Bilimleri: Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye. caglayanharun@gmail.com

Uluslararası İlişkiler: Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. snaktiyok@atauni.edu.tr

Yakın Çağ Tarihi: Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye. agunduz@gantep.edu.tr

Yönetim Bilişim Sistemleri: Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. ersinkaraman@atauni.edu.tr

Yönetim ve Strateji: Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye. harundemirkaya@kocaeli.edu.tr

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye.

Prof. Dr. Ahmet TAYFUN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

Prof. Dr. Alptekin SÖKMEN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu KILIÇLAR, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Prof. Dr. Cemalettin AKTEPE, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD.

Prof. Dr. Evren GÜÇER, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ, Central Florida Üniversitesi, Orlando, ABD.

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üni., Muğla, Türkiye.

Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

Prof. Dr. Mehmet BAŞ, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye,

Prof. Dr. Metehan TOLON, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Mithat ÜNER, Atılım Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Şeyhmus BALOĞLU, Nevada Üniversitesi, Las Vegas, ABD.
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ, Portsmouth Üniversitesi, Portsmouth, İngiltere.
Prof. Dr. Zeynep ASLAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.
Doç. Dr. Ali Turan BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Gül ERKOL BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye.
Doç. Dr. Kadri Gökhan YILMAZ, AHBV Üniversitesi, Ankara.
Doç. Dr. Lütfi BUYRUK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni., Nevşehir, Türkiye.
Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
Doç. Dr. Mustafa SOLMAZ, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Nuray TOSUNOĞLU, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Saadet Pınar TEMİZKAN, Osmangazi Üni., Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üni., Maskat, Umman
Doç. Dr. Selma KALYONCUOĞLU, Ankara HBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Yaşar KAYA, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üni., Kastamonu, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZDEMİR AKGÜL, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Zeki YÜKSEKBİLGİLİ, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR

Doç. Dr. Ediz GÜRİPEK, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
Doç. Dr. Ekrem SEVİM, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi.
Doç. Dr. İrfan ÖZET, Aksaray Üniversitesi.
Doç. Dr. Olcay KİLİNÇ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd AYDIN, Sinop Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Filiz COŞKUN, Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÇEKİÇ, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi.

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÜN, Batman Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Nurperihan TOSUN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Yener OĞAN, Artvin Çoruh Üniversitesi.
Dr. Bingül HARMANCI, Yakın Doğu Üniversitesi.
Öğr. Gör. Dr. Yasemin TARCAN, Süleyman Demirel Üniversitesi.
Yrd. Doç. Dr. Başak BAĞLAMA, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi.
Yrd. Doç. Dr. Ayşe BURAN, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi.

ODAK VE KAPSAM

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın odağında;
Sosyal Bilimler alanındaki profesyonellere akademik katkı sağlayan, sektörel uygulamalara katkı sağlayan teorik ve uygulama arasında köprü olan, Sosyal Bilimler alanlarında ulusal ve uluslararası karşılaştırmaları inceleyen eserler yer almaktadır.

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın kapsamında;
Arkeoloji, Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi, Avrupa Birliği, Bankacılık ve Sigortacılık, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bölgesel Çalışmalar, Çağdaş Dünya Tarihi, Çocuk Gelişimi, Dilbilimi, Eğitim Bilimleri, Ekonometri, Erken Hristiyan ve Bizans Sanatları, Eskiçağ Tarihi, Felsefe, Finans, Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji, Fiziki Coğrafya, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Gelişim Psikolojisi, Genel Türk Tarihi, Görsel İletişim Tasarımı, Halkla İlişkiler, İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, İletişim Çalışmaları, Kamu Yönetimi, Makro İktisat, Maliye, Mikro İktisat, Muhasebe, Nicel Karar Yöntemleri, Organizasyon, Ortaçağ Tarihi, Osmanlı Kurumları ve Medeniyeti, Öğrenme-Bilişsel-Biyolojik-Deneysel Psikoloji, Pazarlama, Reklamcılık, Sanat Tarihi, Sinema, Siyasi Düşünceler, Siyasal Hayat ve Kurumlar, Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Sosyoloji, Turizm, Türk İslam Sanatı, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Uygulamalı Psikoloji, Üretim ve Operasyon Yönetimi, Yakınçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikaları, Yönetim Bilişim Sistemleri, Yönetim ve Strateji, Yükseköğretim Çalışmaları yer almaktadır.

YAYIN SIKLIĞI

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi elektronik ortamda yayın yapan hakemli bir dergidir. Aylık yayın yapan dergide yılda 12 sayı yayımlanmaktadır.

YAYIN DİLİ

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi Türkçe olarak yayın yapmaktadır. Ancak her bir makalede İngilizce başlık, abstract ve keywords bulunmalıdır.

INDEX

SOBIAD Atıf Dizini

DRJI | Directory of Research Journals Indexing

RI-ROOTINDEXING

ResearchBib – Academic Resource Index

ROAD | ROAD, The Directory of Open Access Scholarly Resources

ISI | International Scientific Indexing

Eurasian Scientific Journal Index

ICI Index Copernicus International

General Impact Factor

CiteFactor

Asos Index

Scientific Indexing Services

EuroPub Database

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2024, Cilt.7, Sayı.6

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makalesi

Sağlık Sektöründe Stratejik Yönetim Araçlarının Kullanımına İlişkin Bir İçerik Analizi (2008-2023)

(A Content Analysis on the Use of Strategic Management Tools in the Health Sector (2008-2023))

Haydar Kerem HOŞGÖR, Murat SEZGİN

ss.415-434.

Araştırma Makalesi

Ekonomik Kriz Dönemlerinde Kuşaklara Göre Kadınların Beslenme Davranışları

(Nutritional Behavior of Women According to Generations During Economic Crisis Periods)

Serdar EREN, Selahatdin GÖRGÜLÜ

ss.435-454.

Araştırma Makalesi

Çevrimiçi Jungiyan Psikodrama Uygulamasının Erken Dönem Şemaların, Psikolojik İyi Oluş ile Özşefkat Üzerindeki Etkisi

(The Effect of Online Jungian Psychodrama Application on Early Maladaptive Schemas, Psychological Well Being and Self-Commission)

Nihal AYDIN, Nil Küçük YÜCEYURT

ss.455-470.

Araştırma Makalesi

New Age Hareketi Bağlamında Toplumsal Eğilimler ve Dönüşümler: Arayış Dizisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

(Social Trends and Transformations in the Context of the New Age Movement: A Sociological Evaluation on the Question Series)

Ayşe DEDE, Cevdet YILMAZ

ss.471-484.

Kavramsal Makale

Obsesif Kompulsif Bozukluğun Tedavisinde Kabul ve Kararlılık Terapisinin Önemi Üzerine Bir Derleme

(A Review on the Importance of Acceptance and Commitment Therapy in the Treatment of Obsessive-Compulsive Disorder)

Hayat SEVİNDİK, Meryem KARAAZİZ

ss.485-495.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Sağlık Sektöründe Stratejik Yönetim Araçlarının Kullanımına İlişkin Bir İçerik Analizi (2008-2023)

Doç. Dr. Haydar Kerem HOŞGÖR, Uşak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO, Uşak, e-posta: haydar.hosgor@usak.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1174-1184>

Prof. Dr. Murat SEZGİN, Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Uşak, e-posta: murat.sezgin@usak.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2200-3301>

Öz

Bu çalışmada, sağlık sektöründe stratejik yönetim araçlarının kullanımı konusunda yapılmış olan yayınların içerik analizi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Tarama işlemi 06-13 Kasım 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup 7'si makale, 8'i tez olmak üzere toplamda 15 yayına erişilmiştir. En fazla yayının makale türünde, Türkçe dilinde, son beş yılda ve nicel yöntemde olduğu ortaya konulmuştur. Tüm yayın türlerinde en fazla veri toplanan örneklem grubu sağlık yöneticileridir. En fazla araştırmanın yapıldığı ilk üç il sırayla İstanbul, Ankara ve Samsun'dur. Sağlık sektöründe en fazla faydalanılan stratejik yönetim araçlarının sırayla; "toplam kalite yönetimi", "misyon ve vizyon ifadeleri", "sosyal medya araçları ve internet", "dış kaynak kullanımı", "dengeli puan kart", "müşteri ilişkileri yönetimi", "kıyaslama", "değişim mühendisliği" ve "SWOT analizi" olduğu sonucuna varılmıştır. Başta sağlık yöneticileri olmak üzere tüm hastane personelinin stratejik yönetim uygulamaları ve bu amaca özgü olarak kullanılan stratejik yönetim araçları hakkında bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Yönetimi, Sağlık Sektörü, Stratejik Yönetim, Stratejik Yönetim Araçları, İçerik Analizi.

Makale Gönderme Tarihi: 03.04.2024

Makale Kabul Tarihi: 05.06.2024

Önerilen Atıf:

Hoşgör, H. K. ve Sezgin, M. (2024). Sağlık Sektöründe Stratejik Yönetim Araçlarının Kullanımına İlişkin Bir İçerik Analizi (2008-2023), *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(6): 415-434.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2024, 7(6): 415-434. DOI: [10.26677/TR1010.2024.1401](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1401)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**A Content Analysis on the Use of Strategic Management Tools in the Health Sector
(2008-2023)**

Associate Prof. Dr. Haydar Kerem HOŞGÖR, Uşak University, Health Service Vocational School, Uşak, e-mail: haydar.hosgor@usak.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1174-1184>

Prof. Dr. Murat SEZGİN, Uşak University, Faculty of Communication, Uşak, e-mail: murat.sezgin@usak.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2200-3301>

Abstract

The study aims to examine publications on the use of strategic management tools in the health sector by content analysis method. The scanning process was carried out between 06-13 November 2023, and a total of 15 publications, 7 articles, and 8 theses, were accessed. It was revealed that most publications were in the article type, in the Turkish language, in the last five years, and in the quantitative method. The sample group from which the most data is collected in all publication types is health managers. The first three cities where the most research was conducted are Istanbul, Ankara, and Samsun, respectively. The most used strategic management tools in the health sector are "total quality management", "mission and vision statements", "social media tools and the internet", "outsourcing", "balanced scorecard", "customer relationship management", "benchmarking", "change engineering" and "SWOT analysis". It may be recommended to increase the knowledge and awareness levels of all hospital personnel, especially health managers, about strategic management practices and strategic management tools used specifically for this purpose.

Keywords: Health Management, Health Sector, Strategic Management, Strategic Management Tools, Content Analysis.

Received: 03.04.2024

Accepted: 05.06.2024

Suggested Citation:

Hoşgör, H. K. and Sezgin, M. (2024). A Content Analysis on the Use of Strategic Management Tools in the Health Sector (2008-2023), *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(6): 415-434.

GİRİŞ

Kavramsal olarak strateji ve stratejik yönetim yaklaşımları, geçmişte olduğu gibi günümüzün rekabetçi dünyasında da hem devletler hem de endüstriyel örgütler için önemli olan konuların başında gelmektedir. En güncel çalışma konularından biri olan stratejik yaklaşım; sosyologlar, filozoflar, antropologlar, etnometodologlar, eylem ve söylem araştırmacıları gibi farklı bilim alanlarından araştırmacı ve yazarlar tarafından ortaya konulan ve onların katkılarıyla geliştirilen uygulamalı bir teoriye dayanmaktadır (Almaz ve Çizel, 2016).

“Strateji” terimi eski Yunancada “general” veya “bir ordunun lideri” anlamına gelen strategos kelimesinden gelmektedir. Dolayısıyla stratejinin orijinal anlamı, savaş teorisi ve iyi bir ordu liderinin bilmesi gereken her şey anlamlarına gelmektedir (Huebner ve Flessa, 2022). McNichols (1977)’a göre strateji; kuruluşun temel hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için yeteneklerin ve iç kaynakların nasıl kullanılacağını yansıtan bir dizi kararı ifade etmektedir. Steiner ve Miner (1977)’e göre ise strateji; amaçların ve temel organizasyonel hedeflerin, bunları karşılayacak politika ve programların uygulanmasını sağlamak için gereken yöntemlerin formüle edilmesidir.

Stratejiyle bağlantılı olarak, işletme alan yazınında bir diğer önemli kavram “stratejik yönetim”dir. Bu noktada stratejik yönetim, örgütü arzulan noktaya eriştirecek olan stratejilerin kullanımını içeren bir süreç olarak düşünülebilir. Stratejik yönetim, 1960’lı yıllardan itibaren işletmeler için ilgi çekici bir araştırma alanı haline gelmiştir. Özellikle rekabetin yoğun olduğu ortamlarda varlığını sürdürebilmeyi hedefleyen ve olabildiğince rasyonel kararlar almak isteyen işletmeler için stratejik yönetim kritik rol oynamaktadır (Bilgiç ve Aydoğan, 2021).

Stratejik yönetim, bir kuruluşun uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmasını sağlayan işlevler arası kararların tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinden oluşan kapsamlı bir süreci ifade etmektedir (Terzic-Supic vd., 2015). Stratejik yönetim, örgütlerin değişime dair güçlü ve zayıf yönleriyle sahip olduğu kaynaklar çerçevesinde karar vermelerine yönelik bir süreçtir (Bozkurt ve Karakaya, 2023). Değişim yönetimine yönelik yapılandırılmış bir yaklaşım olan stratejik yönetim; strateji ve hazırlık yoluyla kurumların konumlandırılmasına, sorun yönetimi yoluyla stratejik gerçek zamanlı yanıtlara ve mevcut stratejilerin uygulanması esnasında ortaya çıkan direnç yönetimine odaklanmaktadır (Gana ve Andemariam, 2020).

Stratejik planlama süreci dört ana aşamadan meydana gelir. Bunlardan ilki makro düzeydeki çevresel faktörlerin analizi içeren PEST (politik, ekonomik, sosyolojik, teknolojik) analizidir. İkincisi işletmelerin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditlerini içeren SWOT analizidir. Güçlü (strengths) ve zayıf (weaknesses) yönler, işletmenin kendisiyle ilgili faktörleri kapsarken, fırsatlar (opportunities) ve tehditler (threats) başlıkları ise rakipleri ve dış çevreyle olan ilişkilerini içermektedir. Stratejik yönetimin üçüncü aşaması, ara ve nihai sonuçların değerlendirilmesi faktörlerini kapsamaktayken, son aşama ise gerekli değişikliklerin ve düzeltme faaliyetlerin gerçekleştirildiği hususları içermektedir (Verulava, 2023). Bu bağlamda işletmelerin stratejik yönetim açısından strateji değişikliği süreçleri devam etmeli ve mevcut stratejileri çağın gereksinimlerine uygun olarak her zaman güncellenmelidir.

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE STRATEJİK YÖNETİM UYGULAMALARI

Pek çok sektörde aktif olarak yardımına başvuru alan bir yönetim felsefesi olarak da değerlendirilen stratejik yönetim felsefesi, rekabet yoğun bir alan olan sağlık bakım işletmelerinde de kullanılmaktadır. Dünya çapında sağlık sistemleri çalkantılı, sürekli değişen yerel ve küresel ekosistemlerde varlık göstermektedir. Bu karmaşık ortam; teknolojik gelişmeler, yaşam tarzlarındaki değişimler ve sosyal etkilerin yanı sıra demografik, ekonomik, politik ve yasal pek çok unsuru içermektedir. Aynı zamanda sağlık kuruluşları; politika yapımcılarla, fon

sağlayıcılarla, rakiplerle, çalışanlarla, yöneticilerle ve halkın tüm kesimleriyle de sürekli bir etkileşim halindedirler (Naamati Schneidar, 2020).

Günümüzün yoğun rekabet ortamında faaliyet gösteren sağlık işletmeleri; hasta memnuniyetsizliği, sağlık hizmeti kullanıcılarının talepkâr yapısı, tıbbi personel eksikliği, dış çevre ve sağlık sistemlerindeki değişiklikler gibi birtakım sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla, tüm bu sorunların üstesinden başarıyla gelerek rekabette ön plana çıkmayı hedefleyen hastane yöneticilerinin, stratejik yönetim programlarını hayata geçirmeleri bir zorunluluk halini almıştır (Alim ve Wening, 2021).

Yüksek maliyetlerle faaliyet gösteren sağlık bakım örgütleri; stratejik planlamalarını bilimsel yöntemlerle yapmalı, hangi teknolojilere ne zaman yatırım yapması gerektiğini, gelecekteki sağlık ve sosyal güvenlik politikalarına göre hasta potansiyelinde oluşabilecek değişimleri, deneyimli ve kalifiye beşeri sermaye ihtiyacının ne kadar olacağını ayrıntılı planlama ve stratejik yönetim çerçevesinde dikkatli şekilde hesaplamalıdır (Soylu ve İleri, 2010). Bu bakımdan hastane yöneticilerinin stratejik yönetim bilgi düzeylerinin iyileştirilerek, konuyla ilgili farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi önem arz etmektedir.

Sağlık işletmelerinde stratejik yönetim; sağlık hizmeti sunumunda etkinlik, kalite, hasta tatmini ve mali sürdürülebilirlik gibi birtakım kritik unsurlara odaklanarak, örgütlerin uzun vadeli hedeflere erişmelerini sağlayan kapsamlı bir yönetim yaklaşımını ifade etmektedir. Her bir sağlık işletmesinde benimsenen ve uygulanan stratejik yönetim araçları ve onlara yönelik kullanıcı tutumları değişebileceği gibi, bu farklılıklar makro düzeyde ülkeler için de farklılıklar gösterebilmektedir. Konuyla ilgili olarak Tablo 1’de, farklı ülkelerde hastane yöneticileri tarafından yardımına başvuru stratejik yönetim araçlarına ve onların sağlık hizmeti sunum süreçlerine olan muhtemel etkilerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Farklı Ülkelerde Uygulanan Stratejik Yönetim Araçları ve Hastanelere Etkileri

Ülke	Yöntem ve Teknikler	Etkileri
Amerika Birleşik Devletleri	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ Stratejik planlama ⊙ Pazar analizi ⊙ Hissedar analizi ⊙ Çalışanlara odaklanma ⊙ Süreç yönetimi ⊙ Performans ölçümü ⊙ Dengeli puan kart 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Hastanede kalış sürelerinde kısalma ve yataklı tedavi maliyetinde %34 azalma ☑ Kalp riski taramalarında üç yılda iki kattan fazla artış ☑ Kardiyoloji ve ortopedi pazar paylarında üçte bir oranında artış ☑ Birinci basamak hekimlerinin sevklerinde üçte bir oranında iyileşme ☑ Hekimlerin memnuniyet oranında %25 artış ☑ Hastanelerin gün başına işletme giderlerinde azalma ☑ Laboratuvar test sonuçlarına erişim süresinde düşme
İsveç	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ Dengeli puan kart [Kurumsal karne] 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ İyileştirilmiş yönetim faaliyetleri ☑ Çalışanlar arasındaki anlayış düzeyinde yükselme ☑ Departmanlar arasındaki koordinasyonda iyileşmeler ☑ Kişisel gelişimde iyileşme ☑ Çalışanların yönetim süreçlerine katılım düzeylerinde artış
Kanada	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ Misyon ifadeleri 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Kurumsal performans ile misyon unsurları arasında kurulan anlamlı ilişkilerde iyileşme
Almanya	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ Stratejik haritalar ⊙ Dengeli puan kart [Kurumsal karne] 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Akut bakım stratejilerinin daha kolay uygulanması ☑ Hedeflerin ölçülebilir unsurlara ayrılması
Danimarka	<ul style="list-style-type: none"> SWOT analizi 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Sağlık sistemindeki güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditlerin analiz edilerek, potansiyel iyileştirme alanlarının belirlenmesi ☑ Alt sistemler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ☑ Eğitim programlarına yatırım yapılması
Afganistan	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ Dengeli puan kart [Kurumsal karne] 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Sorunların tespit edilerek kritik alanlara odaklanma kapasitesinde artış ☑ Kırsal kesimde sağlık hizmetlerine erişimin artması ☑ Hastalar, sağlık hizmeti sunucuları, kalite, hizmet sunum kapasitesi ve finansal göstergeler açısından dengeli bir sağlık sektörü altyapısının temellerini atma

Kaynak: Mihic vd., (2012)’nin çalışması temel alınarak yazarlar tarafından uyarlanmıştır.

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE SIKÇA KULLANILAN STRATEJİK YÖNETİM ARAÇLARI

Alan yazın incelendiğinde, hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmeler tarafından aktif olarak kullanılan bazı stratejik yönetim araçlarının olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde sağlık hizmetleri alanında faaliyet gösteren hastanelerde de, sağlık yöneticileri tarafından sıkça yardımına başvurulmuş stratejik yönetim araçlarının varlığı bilinmektedir. Genel olarak bu araçları şu şekilde sıralamak mümkündür: Stratejik planlama, SWOT analizi, misyon ve vizyon ifadeleri, kurumsal yönetim ve müşteri ilişkileri yönetimi, dengeli puan kart, müşteri (hasta) bölümlenme, temel yeterlilikler ve stratejik insan kaynakları, tedarik zinciri yönetimi, ittifak, birleşme ve devralmalar, büyüme ve küçülme stratejisi, toplam kalite yönetimi, kıyaslama, dış kaynak kullanımı, beyin fırtınası, işletme yetenekleri, senaryo ve acil durum planlaması, değişim mühendisliği, değer zinciri analizi, iş portföy analizleri, internet ve sosyal medya araçları, bilgi yönetimi, değerlendirme ve kontrol. Buradan hareketle sağlık sektörü kapsamında, söz konusu stratejik yönetim araçlarından en fazla bilinen ve en çok kullanım sıklığına sahip olanlar aşağıda özetlenmiştir.

SWOT Analizi: Bir organizasyonun iç ve dış çevresini belirlemek için kullanılan stratejik yönetim aracıdır. SWOT; Strengths (Güçlü yönler), Weaknesses (Zayıf yönler), Opportunities (Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) kelimelerinin baş harflerinden oluşur. Ulusal yazında GZFT analizi olarak da bilinen bu analiz türü, bir organizasyonun içsel güçlü ve zayıf yönleri ile dışsal fırsatlarını ve tehditlerini belirlemeyi amaçlar (Benzaghta vd., 2021). Bu analiz türünden doğru ve güvenilir sonuçların elde edilmesini hedefleyen sağlık işletmeleri için dikkatli bir biçimde planlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Dengeli Puan Kart: Robert S. Kaplan ve David P. Norton tarafından 1992 yılında literatüre kazandırılmış olan bu araç, kurumların performanslarını ölçmek ve stratejik hedeflerine ulaşmak amacıyla kullanılmaktadır. Ulusal yazında “Kurumsal Karne” olarak da geçen bu model, geleneksel finansal performans ölçümlerinin ötesine geçerek, stratejik hedefleri belirlemeyi, iletmeyi ve takip etmeyi hedeflemektedir. Bu araç, örgütlerin yalnızca finansal sonuçlarını değil, aynı zamanda müşteri, iç iş süreçleri ve öğrenme/gelişim boyutlarını da dikkate almaktadır (McDonald, 2012). Dengeli puan kart, tüm bu perspektifler arasında bir denge sağlayarak sağlık bakım örgütlerinin uzun erimli başarıya odaklanmalarına katkı sunmaktadır.

Misyon ve Vizyon İfadeleri: Bu ifadeler bir kurumun temel amaçlarını, değerlerini, hedeflerini ve gelecekteki yönelimini ifade etmektedir. Misyon ve vizyon ifadeleri örgütün kimliğini, değerlerini ve amaçlarını belirleyerek, iç ve dış paydaşlarla birlikte tutarlı bir anlam ve yönlendirme sağlayarak uzun vadeli başarı için kritik bir temel teşkil eder (Rego vd., 2016). Özetle misyon, bir örgütün temel amacını, varoluş nedenini ve ana işlevini açıklayan kısa bir ifadedir; vizyon ise örgütün uzun vadeli hedeflerini, gelecekte ulaşmak istediği konumu ve arzuladığı durumu yansıtan bir ifadedir.

Stratejik Planlama: İşletmelerin uzun vadeli hedeflerine erişmek için belirli bir yönde hareket etme sürecini ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli olan stratejilerin oluşturulmasını içeren bir yönetim sürecidir. Etkili şekilde tasarlanan bir stratejik planlama, işletmelerin belirli hedeflere odaklanmalarına ve değişen koşullara adapte olmalarına yardımcı olarak sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olmaktadır (Blanco-Topping ve Topping, 2016).

Kıyaslama: Bir örgütün veya iş süreçlerinin performansını değerlendirmek ve onu rakipleriyle mukayese etmek için kullanılan bir stratejik yönetim aracıdır. İç kıyaslama, işlevsel kıyaslama ve rekabete dönük kıyaslama gibi farklı türlerde uygulanabilir. Her biri farklı avantajlar sağlamakta olup, örgütün hedeflerine bağlı olarak en uygunu seçilip kullanılabilir (Dattakumar ve Jagadeesh,

2003). Örneğin bir üniversite hastanesi, sektörde aktif olarak faaliyet gösteren başka bir üniversite hastanesini veya onun belirli süreçlerini referans alarak, kendisini o sağlık kurumuyla kıyaslayabilmektedir.

Dış Kaynak Kullanımı: Uluslararası alan yazında “outsourcing” olarak da geçen dış kaynak kullanımı, bir işletmenin belirli iş süreçlerini veya işlevlerini genellikle başka bir şirkete veya hizmet sunucuya devretme uygulamasıdır. Bu stratejik araç, işletmelerin kendi iç kaynaklarını kullanmak yerine, belirli görevleri veya iş süreçlerini dışarıdan bir hizmet sunucuya vererek asıl işine odaklanmasını sağlayan bir araçtır (Lacity vd., 2011). Örneğin sağlık kuruluşları; çamaşırhane ve kuru temizleme, yemekhane ve güvenlik hizmetleri gibi gereksinimlerini dış kaynak kullanarak sürdürebilmekte ve böylece asıl işi olan tanı, tedavi ve bakıma daha fazla odaklanabilmektedirler.

Müşteri İlişkileri Yönetimi: Bir örgütün müşterileriyle olan etkileşimlerini yönetme sürecini ifade eden stratejik yönetim aracıdır. İşletmeler tarafından bu yaklaşım genel olarak; müşteri tatminini artırmak, sadakat düzeyini iyileştirmek, müşterilerle iletişimi canlı tutmak ve böylece uzun vadede sürdürülebilir bir rekabet avantajı kazanmak amacıyla kullanılmaktadır (Nguyen ve Mutum, 2012). Sağlık hizmeti tüketicilerinin memnuniyet ve güven düzeylerinin iyileştirilerek kurumsal sadakat düzeyi yüksek hastaların/hasta yakınlarının portföye kazandırılması noktasında bu stratejik aracın, hastane yöneticileri tarafından sıklıkla tercih edildiği ifade edilebilir.

Toplam Kalite Yönetimi: Bir organizasyonun rekabet avantajı kazanmasına, maliyetleri düşürmesine ve müşteri memnuniyetini artırmasına katkı sunmak amacıyla olan bu stratejik araç, özellikle 1980’ler ve 1990’lar boyunca öne çıkan bir yönetim felsefesidir (M. Mosadeghrad, 2014). Günümüzde de pek çok sektörde başarıyla uygulanmakta olan toplam kalite yönetimi; sürekli iyileştirme (Kaizen), müşteri odaklılık, katılımcılık, üst yönetimin liderliği, sürekli eğitim ve geliştirme, yalın yönetim ve sıfır hata gibi belli başlı ilkeler ekseninde işlev görmektedir.

Değişim Mühendisliği: İşletmeler; rekabet koşulları, teknoloji, pazar talepleri, yönetim yapısı, stratejik hedefler veya diğer faktörler nedeniyle sürekli olarak değişmek durumundadırlar. Tüm bu değişimlere etkili ve verimli bir biçimde yanıt vermek ve örgütün hedeflerini sürdürülebilir kılmak için değişim yönetimi kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda değişim mühendisliği, bir organizasyonun içinde veya dışında ortaya çıkan değişiklikleri planlama, uygulama ve takip etme süreci olarak tanımlanabilmektedir (Aktan, 2011). Özellikle sağlık işletmeleri gibi emek, sermaye ve teknoloji yoğun olan bir alanda değişime uyum sağlamak ve yıkıcı rekabet arenasında sürdürülebilirliğini daim kılmayı hedefleyen hastanelerin değişim mühendisliğine daha fazla önem atfetmeleri oldukça önemlidir.

Tedarik Zinciri Yönetimi: Bir ürünün veya hizmetin tasarımından başlayarak üretim, dağıtım, perakende ve nihai tüketiciye ulaşıncaya kadar olan süreçlerin planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesini içeren bir stratejik yönetim aracıdır. Tedarik zinciri yönetimi, işletmelerin mal veya hizmet akışını en verimli ve etkili şekilde yönetmelerini amaçlar (Gupta ve Palsule-Desai, 2011). Sağlık hizmetleri sektöründe tedarik zinciri yönetimi; maliyet kontrolü, verimlilik, hasta güvenliği, stok yönetimi, zaman yönetimi, risk yönetimi ve sağlıklı tedarikçi ilişkileri açısından önem teşkil etmektedir.

İnternet ve Sosyal Medya Araçları: İşletmelerin stratejik yönetiminde bu araçlar; şeffaflık, etkileşim, hızlı tepki verme ve müşteri merkezli stratejiler geliştirme konularında oldukça kritik bir rol oynar. Dolayısıyla işletmelerin bu araçları verimli ve rasyonel bir şekilde kullanmaları, rekabet avantajı elde etmelerine destek sunabilir (Gunawardena vd., 2009). Günümüzde sağlık bakım örgütleri bu araçları resmi sosyal medya hesapları üzerinden yayınladıkları çeşitli içerikler ile mevcut ve potansiyel müşterilerine ulaşmayı hedeflemektedirler. Buna ek olarak hastaneler; web

sayfaları, çevrimiçi randevu, e-geçmiş olsun, kişisel sağlık dosyam ve sağlık durumu danışma (Biçer, 2018) gibi birtakım dijital nitelikli uygulamaları kullanarak da hedef kitlesiyle sürekli olarak etkileşim kurabilmektedirler.

Tablo 2. Sağlık Sektöründe Stratejik Yönetim Konusunda Yapılmış Olan Çalışma Örnekleri

Yazar/lar	Yıl	Ülke	Temel Bulgular/Sonuçlar
Sadeghifar vd.,	[2017]	İran	İran'daki 24 farklı hastanede yürütülen bu çalışmada, hastanelerde stratejik yönetimin net bir tanımının bulunmadığı ve bunun da stratejik planlama ve uygulamaları kaotik bir hale getirdiği raporlanmıştır. Ayrıca, hastanelerin yaklaşık üçte biri, bütçelerini önceliklerine ve stratejik hedeflerine ayırdıklarını belirtmesine rağmen, konuyla ilgili resmi bir duyurunun yapılmadığı ifade edilmiştir. Öte yandan, hastanelerin önceliklerini netleştirmiş olmaları durumu, sağlık personelleri açısından önemli bir avantaj olarak değerlendirilmiştir.
Naranjo-Gil	[2015]	İspanya	İspanya kamu hastanelerinde görev yapan 218 hemşirenin katılımıyla gerçekleştirilen bu çalışmada; daha genç, daha deneyimli ve klinik eğitilmiş hemşire yöneticilerinin dengeli puan kartını etkileşimli bir biçimde kullanma imkânının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Dengeli puan kartını hastanelerde ancak interaktif kullanıldığı durumlarda maliyet azaltımına ve esnekliğe olanak sağladığı sonucuna varılmıştır.
Esfahani vd.,	[2018]	İran	İran'da 99 hastane yöneticisinin katılımıyla yürütülen çalışmada, hastanelerin stratejik planlarının başarısı üzerinde en fazla etkili olan araçların; süreç yönetimi, organizasyon kültürü ve müşteri ilişkileri yönetimi olduğu raporlanmıştır. Mevcut stratejik planların orta düzeyde başarılı bulunduğu çalışmada, kurumsal performans ile stratejik planlama arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.
Jaworzynska	[2017]	Polonya	Hastanelerin yaklaşık dörtte üçünün stratejik plan geliştirme süreçlerini devam ettirdikleri ve bunlardan %21,4'üne ait stratejik planın hastane üst yönetimi tarafından bilindiği raporlanmıştır. Öte yandan hastanelerin yaklaşık %29'unun herhangi bir stratejik plana sahip olmadıkları ortaya konulmuştur.
Khan ve Huda	[2016]	Pakistan	Orta ve üst düzey 30 hastane yöneticisinin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, üçüncü basamaktaki hastanelerin stratejik yönetim araçlarını benimsemeye başladıkları raporlanmıştır. Stratejik yönetimin; rekabet düzeyi, kurumsal performans ve büyüme üzerinde olumlu yönde ve güçlü etkilerinin olduğu saptanmıştır.

Kaynak: Mevcut alan yazın taranarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

YÖNTEM

Bu bölümde; çalışmanın amacı ve önemi, kapsamı, yöntemi, verilerin analizi ve çalışmanın sınırlılıkları alt başlıkları yer almaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, sağlık sektöründe stratejik yönetim araçlarının kullanımı konusunda yapılmış olan yayınların içerik analizi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Mevcut alan yazının incelendiği kadarıyla konuyla ilgili ele alınan en güncel yayının Kandemir ve Uğurluoğlu (2017)'na ait olduğuna ait olduğu saptanmıştır. Söz konusu bu çalışmada yazarlar, 2010-2015 dönemine ait bir süre zarfında sağlık kurumlarında stratejik yönetim konulu ulusal ve uluslararası makalelerin içerik analizi vasıtasıyla bir değerlendirmesini yapmışlardır. Toplamda 75 makalenin ele alındığı çalışmanın 12'sinin ulusal türde olduğu ortaya konulmuştur. Dolayısıyla aradan geçen yaklaşık on yıllık bir süreç sonrasında konunun gelişim seyrinin takip edilmesi açısından bu araştırmanın mevcut literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

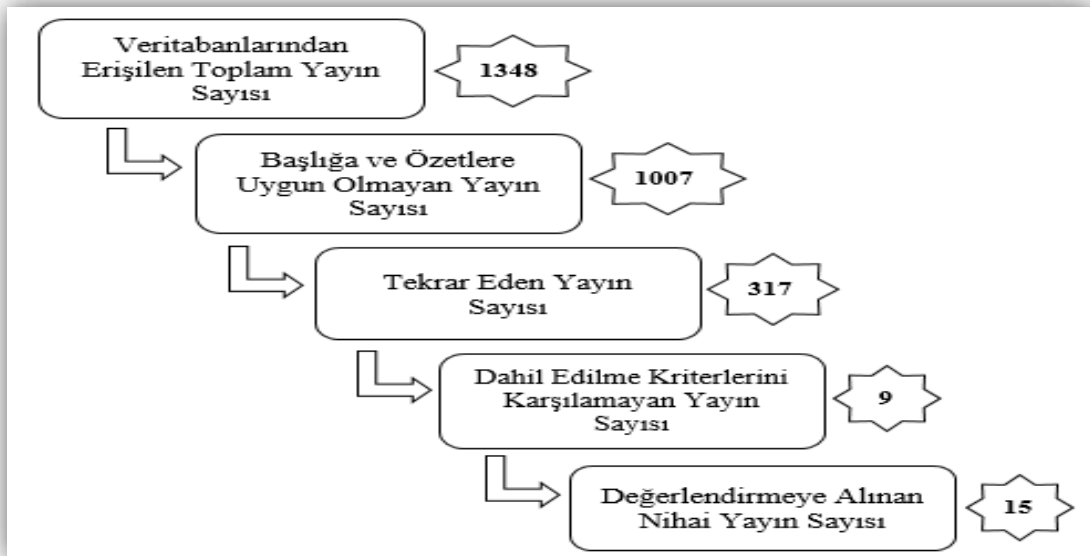
Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında konuyla doğrudan ilgili 2008-2023 periyodunda yapılmış olan makale ve tez türündeki yayınlar incelenmiştir. Makale türündeki yayınlara erişmek için "Google Akademik", "Research Gate" ve "Academia" veri tabanları; tez türündeki yayınlara erişmek içinse Yüksek Öğretim Kurumu tez veri tabanı kullanılmıştır. Tüm bu veri tabanları üzerinden tarama işlemleri yapılırken; "strateji", "strategy", "stratejik yönetim", "strategic management", "stratejik yönetim araçları", "strategic management tools", "stratejik yönetim tutumu", "strategic management attitude", "sağlık sektörü", "healthcare sector" gibi anahtar kelimelerin Türkçe ve İngilizce formları "VE (AND)", "VEYA (OR)" bağlaçları ile kullanılmıştır. Tarama işlemi 06-13 Kasım 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup 7'si makale, 8'i tez olmak üzere toplamda 15 yayına erişilmiştir.

Çalışmanın Dâhil Edilme Kriterleri

Bu araştırma her ne kadar sistematik derleme türünde olmasa da, birtakım bilimsel süreçlerin nasıl işletildiğinin şeffaf bir biçimde raporlanmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın dâhil edilme kriterleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yayınların makale ve tez türünde olması
  - Yayınların Türkçe ve İngilizce dilinde olması
  - Makale türündeki yayınların hakemli bir dergide yayımlanmış olması
  - Tez türündeki yayınların erişime açık olması
  - Yayınların 2008-2023 yılları arasında yayımlanmış olması
  - Yayınlarda nitel, nicel veya karma araştırma yöntemlerinden en az birisinin kullanılmış olması.
- Dolayısıyla tüm bu dâhil edilme kriterlerine uymayan çalışmalar dışlanmıştır.

Şekil 1. Araştırmaya Uygun Olan Yayınların Çalışmaya Dâhil Edilme Süreci

Çalışmanın Yöntemi

Nitel türdeki bu çalışmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiş ve toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Belge tarama olarak da bilinen doküman analizi; belirli bir amaca özgü olarak bilgisayar tabanlı ve internet erişimli kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme süreçlerini içeren bir yaklaşımdır (Sak vd., 2021). İçerik analizi ise; belirli bir konuda ya da alanda birbirinden bağımsız olarak yapılan kalitatif ve kantitatif çalışmaların derinlemesine incelenip düzenlenmesini içeren bir çözümleme sürecidir (Ültay vd., 2021).

Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında ele alınan makalelerin ve tezlerin genel niteliklerine ilişkin birtakım temalar belirlenmiştir. Bu temalar; yıl, yazar, yayın türü, yayın dili, araştırma tipi, araştırma yeri, hastane türü, katılımcı niteliği, örneklem hacmi, en fazla kullanılan stratejik yönetim araçları ve temel bulgular/sonuçlar şeklinde kategorize edilmiştir. Belirlenen bu temalara ilişkin içerik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular ve ilgili grafiklerin çizilmesinde Microsoft Excel 2016 paket programından faydalanılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmaya dâhil edilen yayınların yalnızca ulusal alan yazın kapsamında seçilmesi, 2008-2023 dönemlerini içeren 16 yıllık bir süreci kapsamı, yalnızca belirlenen anahtar kelimelerle tarama yapılması, literatür taraması (derleme) ve kongre bildirisi türündeki yayınların devre dışı bırakılması bu çalışmanın ana sınırlılıklarını teşkil etmektedir.

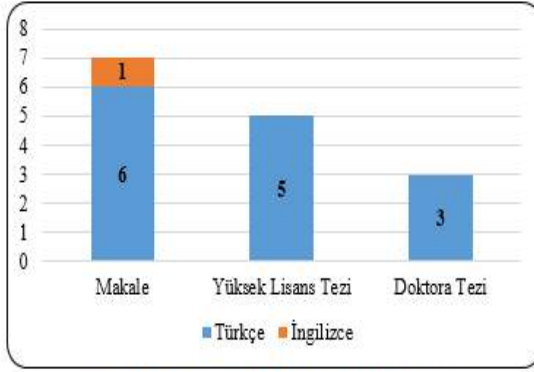
Etik Onam

Araştırmanın yalnızca ikincil veriler üzerinden yürütülüp, herhangi bir insan katılımcıdan veri toplamayı gerektirmeyen türde olması, etik kurul onayı gereksinimini ortadan kaldırmıştır.

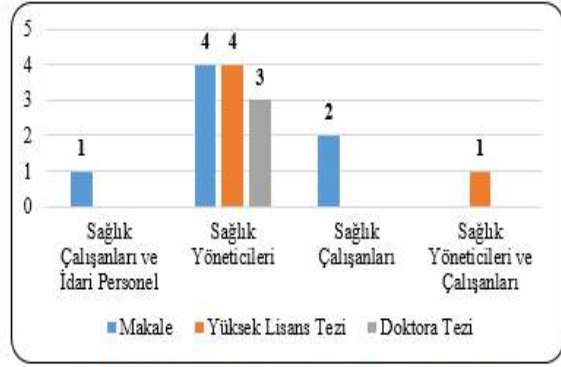
BULGULAR

Sağlık sektöründe kullanılan stratejik yönetim araçlarına dair yapılmış olan yayınların içerik analizi yardımıyla incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, dâhil edilme kriterlerini karşılayan toplam 15 adet yayına erişilmiştir. Yayınların %46,7'sinin makale, %33,3'ünün yüksek lisans tezi, %20'sinin ise doktora tezi türünde olduğu saptanmıştır. Makale türündeki yayınların yalnızca %6,7'sinin İngilizce, yüksek lisans ve doktora tezlerinin tamamının (%100) Türkçe dilinde olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2).

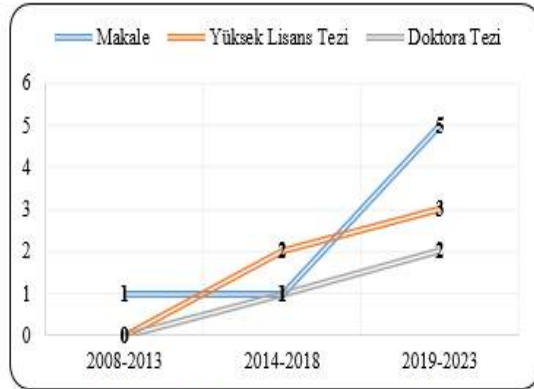
Makale türündeki yayınların %33,3'ünün, yüksek lisans türündeki yayınların %20'sinin ve doktora türündeki yayınların %13,3'ünün son beş yıl (2019-2023) içerisinde yapıldığı belirlenmiştir (Şekil 3). Makale türündeki yayınların %40'ının, yüksek lisans türündeki yayınların %20'sinin ve doktora türündeki yayınların %13,3'ünün nicel (kantitatif) türde yapıldığı ortaya konulmuştur (Şekil 4). Makale türündeki yayınların %26,7'sinin, yüksek lisans türündeki yayınların %26,7'sinin ve doktora türündeki yayınların %20'sinin sağlık yöneticilerinin katılımıyla yürütüldüğü saptanmıştır (Şekil 5).

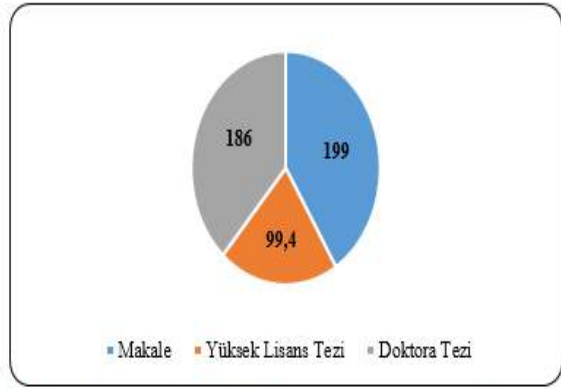
Şekil 2. Yayınların Dil Türlerine Göre Dağılımı

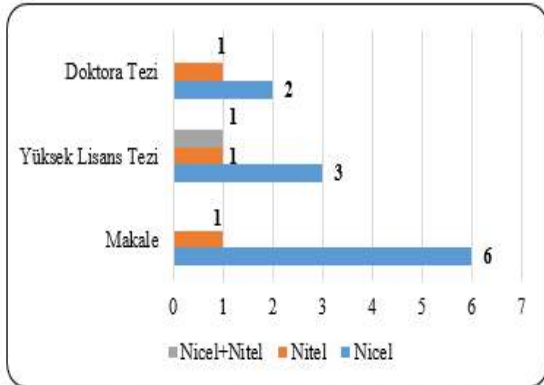
Şekil 5. Yayınların Katılımcı Türlerine Göre Dağılımı

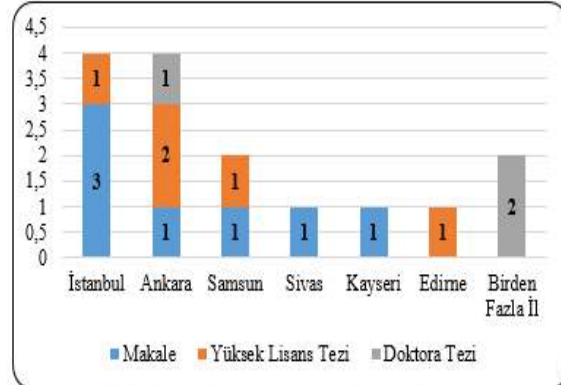
Şekil 3. Yayınların Yıl Aralıklarına Göre Dağılımı

Şekil 6. Yayınların Örneklem Hacmi Ortalamasına Göre Dağılımı

Şekil 4. Yayınların Araştırma Türlerine Göre Dağılımı

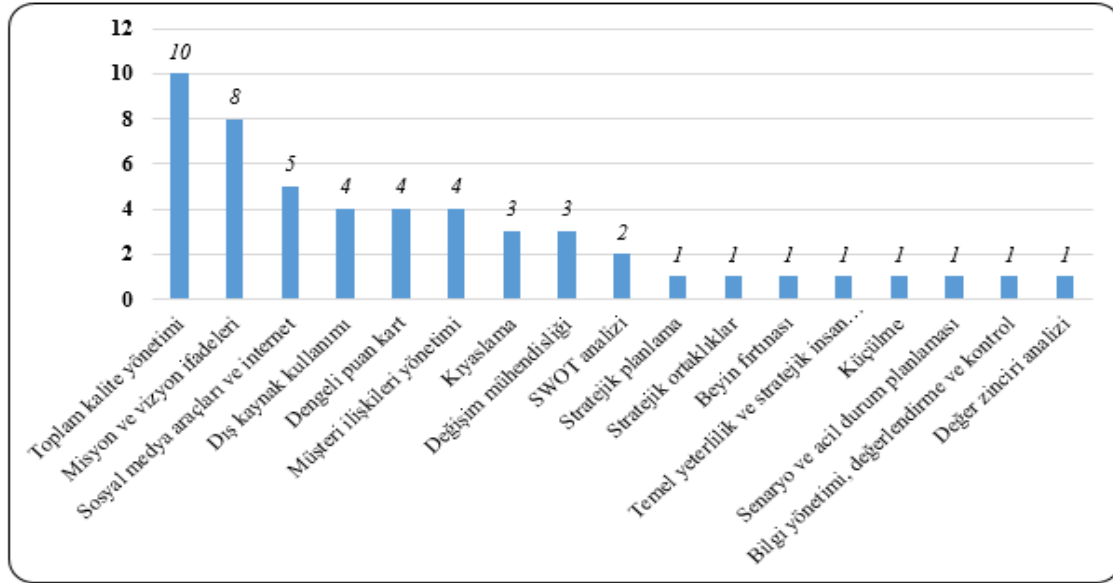

Şekil 7. Yayınların Yapıldıkları İllere Göre Dağılımı

Makale türündeki yayınların örneklem hacimleri ortalamasının 199, yüksek lisans tezi türündekilerin 99,4, doktora tezi türündekilerinse 186 olduğu hesaplanmıştır (Şekil 6). Makale türündeki yayınların en fazla yapıldığı araştırma ilinin %20 ile İstanbul, yüksek lisans tezi türündeki yayınların en fazla yapıldığı araştırma ilinin %13,3 ile Ankara olduğu tespit edilmiştir. Doktora türündeki yayınların %13,3'ünün ise birden fazla il kapsamında gerçekleştirildiği ortaya konulmuştur (Şekil 7).

Çalışmaya dâhil edilen yayınlar kapsamında, hastanelerde en fazla faydalanılan stratejik yönetim araçlarına ilişkin kullanım sıklıklarının sırayla; "Toplam Kalite Yönetimi" (f: 10), "Misyon ve Vizyon İfadeleri" (f: 8), "Sosyal Medya Araçları ve İnternet" (f: 5), "Dış Kaynak Kullanımı" (f: 4), "Dengeli Puan Kart" (f: 4), "Müşteri İlişkileri Yönetimi" (f: 4), "Kıyaslama" (f: 3), "Değişim Mühendisliği" (f: 3), "SWOT Analizi" (f: 2), "Stratejik Planlama" (f: 4), "Stratejik Ortaklıklar" (f:

1), “Beyin Fırtınası” (f: 1), “Temel Yeterlilikler ve Stratejik İnsan Kaynakları” (f: 1), “Küçülme” (f: 1), “Senaryo ve Acil Durum Planlaması” (f: 1), “Bilgi Yönetimi, Değerlendirme ve Kontrol” (f: 1) ile “Değer Zinciri Analizi” (f: 1) olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer yandan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezi türündeki yayınlardan birinde stratejik yönetim araçlarından hangilerinin daha fazla kullanıldığına dair bir raporlama olmadığı görülmüştür (Şekil 8).

Şekil 8. Hastanelerde En Fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçlarının Dağılımı

Tablo 3 incelendiğinde ise, makalelerin ikisinde katılımcıların stratejik yönetim uygulamaları ve bu kapsamda kullanılan araçlar hakkında düşük bilgi düzeyine sahip oldukları ve eğitim verilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Tablo 4 incelendiğindeyse, tezlerin ikisinde katılımcıların stratejik yönetim uygulamaları ve bu kapsamda kullanılan araçlar hakkında olumlu bir tutum içerisinde oldukları bilgisine erişilmektedir. Tezlerin üçünde; katılımcıların pozisyon, görev süresi, cinsiyet, eğitim düzeyi ve stratejik yönetim konusunda eğitim alıp almadıkları gibi nitelikleri ile stratejik yönetim bilinç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu raporlanmıştır. Çalışma kapsamında değerlendirilen makalelere ve tezlere ilişkin daha ayrıntılı bulgular Tablo 3 ve Tablo 4’te sunulmuştur.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Sağlık bakım hizmetleri sektöründe kullanılan stratejik yönetim araçlarına dair yapılmış olan yayınların içerik analizi yöntemi kullanılarak ele alındığı bu çalışmada; toplam 15 yayına erişilmiş olup en fazla yayının makale türünde, en az yayının ise doktora tezi türünde olduğu sonucuna varılmıştır. Makale ve tez türündeki yayınlarda en fazla kullanılan yayın dilinin Türkçe olduğu, en fazla yayın yapılan zaman periyodunun 2019-2023 yılları olduğu ve en fazla tercih edilen araştırma türünün ise nicel (kantitatif) yöntem olduğu ortaya konulmuştur. Tüm yayın türlerinde en fazla veri toplanan örneklem grubunun sağlık yöneticileri olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışma kapsamına dâhil edilen yayınlardan en yüksek örneklem hacmi ortalamasına sahip olan yayın türünün makale, en düşük olan türün ise yüksek lisans tezi olduğu ortaya konulmuştur. Yayınların araştırma kısımlarının gerçekleştirildiği yerler incelendiğinde; ilk sırada yer alan illerin İstanbul ve Ankara olduğu, bu illeri ise Samsun’un takip ettiği sonucuna varılmıştır. Hastane personeli ve sağlık yöneticileri tarafından en fazla sıklıkla yardımına

başvurulan/memnun kalınan stratejik yönetim araçlarının sırayla; “Toplam Kalite Yönetimi”, “Misyon ve Vizyon İfadeleri”, “Sosyal Medya Araçları ve İnternet”, “Dış Kaynak Kullanımı”, “Dengeli Puan Kart”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi”, “Kıyaslama”, “Değişim Mühendisliği”, ve son olarak “SWOT Analizi” olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan makalelerin ikisinde katılımcıların stratejik yönetim uygulamaları ve bu kapsamda kullanılan araçlar hakkında düşük bilgi düzeyine sahip oldukları ve bu nedenle kendilerine eğitim verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Tezlerin ikisinde, katılımcıların stratejik yönetim uygulamaları ve bu kapsamda kullanılan araçlar hakkında olumlu bir tutum içerisinde oldukları ortaya konulmuştur. Tezlerin üçünde; katılımcıların pozisyon, görev süresi, cinsiyet, eğitim düzeyi ve stratejik yönetim konusunda eğitim alıp almadıkları gibi nitelikleri ile stratejik yönetim bilinç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer yandan, genel olarak tüm yayın türlerinde, katılımcıların stratejik yönetim uygulamalarına ve onun araçlarına karşı nasıl ve ne yönde bir tutum içerisinde olduklarına ilişkin standart bir raporlamanın olmadığı dikkat çekmektedir.

Uluslararası alan yazında, farklı ülkelerdeki hastanelerde kullanılan çeşitli stratejik yönetim araçlarının kurumsal etkileri ile bu çalışmada elde edilen sonuçların kimi noktalarda benzerlik taşıdığı ifade edilebilir. Örneğin; Bart ve Tabone (1999) tarafından yapılan bir çalışmada; hastanelerin misyon ve vizyon ifadeleri ile kurumsal performans düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı rapor edilmiştir. İran’da yürütülen bir çalışmada (Esfahani vd., 2018), stratejik planlama ile kurumsal performans arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur.

Kollberg ve Elg (2011)’in çalışmasında, hastanede kullanılan dengeli puan kart yöntemi sayesinde; yönetim faaliyetlerinin iyileştiği, çalışanların yönetim süreçlerine katılım düzeylerinin arttığı ve departmanlar arasındaki koordinasyon düzeyinde iyileşmelerin yaşandığı görülmüştür. Öte yandan, Naranjo-Gil (2015) tarafından İspanya’da yapılan bir çalışmada, dengeli puan kartın hastanelerde ancak interaktif kullanıldığı durumlarda maliyet azaltımına ve esnekliğe olanak sağladığı belirtilmiştir.

Pakistan’da gerçekleştirilen bir çalışmada (Khan ve Huda, 2016) ise, hastanelerde uygulanan stratejik yönetimin; rekabet düzeyi, kurumsal performans ve büyüme üzerinde güçlü olumlu etkilerinin olduğuna atıfta bulunulmuştur.

Janssen (2002) tarafından Danimarka’da yürütülen bir çalışmada, hastanelerde SWOT analizinin kullanılması sonrasında potansiyel iyileşme alanlarının daha rasyonel şekilde belirlendiği ve personelin eğitime yönelik programlara daha fazla yatırım yapılması gerektiği rapor edilmiştir. Jaworzynska (2017) tarafından Polonya’da yapılan bir diğer çalışmada ise hastanelerin yaklaşık %29’unun herhangi bir stratejik plana sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular göz önünde bulundurulduğunda; başta sağlık yöneticileri olmak üzere tüm hastane personelinin stratejik yönetim uygulamaları ve bu amaca özgü olarak kullanılan stratejik yönetim araçları hakkında bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılması gerektiği önerilebilir. Bu bağlamda hastane yönetimleri tarafından konuyla ilgili çeşitli eğitim programlarının düzenlenmesi ve belirli periyotlarla çalışanların konuyla ilgili bilgi düzeylerinin ölçülmesi önemli olabilir. Bu konuda çalışma yapmayı planlayan araştırmacıların, sağlık kurumlarında en fazla kullanılan/benimsenen stratejik yönetim araçlarının neler olduğunu ve stratejik yönetim uygulamaları hakkında çalışanların nasıl bir tutum içerisinde olduklarını standart bir biçimde rapor etmeleri önerilebilir. Ayrıca, konuyla ilgili daha sonraki yıllarda yapılacak olan içerik analizlerinin, hem güncel stratejik yönetim trendlerinin izlenmesinde hem de alan yazındaki eksikliklerin giderilmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 3. Konuyla İlgili Yapılmış Olan Makaleler ve Başlıca Nitelikleri

Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2023	E. Kavukoğlu & İşçi	Makale	İngilizce	Nicel	İstanbul	Özel	Sağlık çalışanları + İdari personeller	450
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Konuyla ilgili bir raporlama mevcut değildir.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Üst kademe yönetimin stratejik planlama ve yönetim hakkındaki farkındalık düzeylerinin, idari görevi olmayan çalışanlara kıyasla daha yüksek olduğu raporlanmıştır. Klinik birimde çalışanlar ile idari birimde çalışanların stratejik planlama farkındalığı açısından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Özetle, hastane yönetimi tarafından sağlık çalışanlarının stratejik planlama farkındalığı düzeylerinin iyileştirilmesi gerektiği yönünde bir öneride bulunulmuştur.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2019	Çınar & Toker	Makale	Türkçe	Nicel	İstanbul	Devlet + Özel	Sağlık yöneticileri	102
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hastane yöneticilerinin en fazla bilgi sahibi olduğu stratejik yönetim araçlarının; "Toplam Kalite Yönetimi", "Sosyal Medya Araçları ve İnternet", "Misyon ve Vizyon İfadeleri", "Müşteri İlişkileri Yönetimi" ve "Dış Kaynak Kullanımı" olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Hastane yöneticilerinin stratejik yönetim araçları konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıkları sonucuna varılmıştır.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2018	Biçer	Makale	Türkçe	Nicel	Sivas	Devlet + Özel	Sağlık yöneticileri	111
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hastane yöneticilerinin en fazla bilgi sahibi olduğu stratejik yönetim araçlarının; "Misyon ve Vizyon İfadeleri", "Toplam Kalite Yönetimi", "Sosyal Medya Araçları ve İnternet", "SWOT Analizi" ve "Kıyaslama" olduğu raporlanmışken; en fazla memnun olunan araçların ise "Toplam Kalite Yönetimi", "Misyon ve Vizyon İfadeleri", "Sosyal Medya Araçları ve İnternet", "SWOT Analizi", "Müşteri İlişkileri Yönetimi" ve "Dış Kaynak Kullanımı" olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Hastane yöneticilerinin yarıdan fazlasının, stratejik yönetim konusunda eğitim almış oldukları sonucuna varılmıştır.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2019	Çınar vd.	Makale	Türkçe	Nitel	İstanbul	Devlet + Özel	Sağlık yöneticileri	10
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hastane yöneticilerinin en fazla bilgi sahibi olduğu stratejik yönetim araçlarının; "Misyon ve Vizyon İfadeleri", "Dış Kaynak Kullanımı", "Toplam Kalite Yönetimi", "Sosyal Medya Araçları ve İnternet", "Kıyaslama" ve "Değişim Mühendisliği" olduğu raporlanmıştır. Öte yandan en az bilgi düzeyine sahip oldukları araçların ise; "SWOT Analizi", "Dengeli Puan Kartı" ve "Küçülme" olduğu ortaya konulmuştur.					

Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Stratejik yönetim araçlarını kullanma bakımından kadın yöneticilerin daha çok insan faktörüne, erkek yöneticilerin ise teknik bölümlere odaklandıkları raporlanmıştır.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2022	Çağatay & Kızılkaya	Makale	Türkçe	Nicel	Samsun	Devlet + Özel	Sağlık yöneticileri	131
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hastane yöneticilerinin en fazla bilgi sahibi olduğu stratejik yönetim araçlarının; "Misyon ve Vizyon İfadeleri", "Toplam Kalite Yönetimi", "Kurumsal Karne", "Temel Yeterlik" ve "Stratejik İnsan Kaynakları" olduğu raporlanmışken, hakkında en az bilgi sahibini olunan aracın ise "İşletme Yetenekleri" olduğu ortaya konulmuştur.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Hastanede pozisyonu düşük olan ve stratejik yönetim konusunda eğitim almamış olan yöneticilerin, stratejik yönetim araçlarıyla ilgili daha çok bilgiye sahip oldukları sonucuna varılmıştır.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2021	Ö. Taş & Seyhan	Makale	Türkçe	Nicel	Ankara	Devlet + Özel	Sağlık çalışanları	500
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Sağlık çalışanlarının en fazla bilgi sahibi olduğu stratejik yönetim araçlarının; "Misyon ve Vizyon İfadeleri", "Dış Kaynak Kullanımı" ve "Müşteri İlişkileri Yönetimi" olduğu; en az bilgi sahibi olunan araçların ise "Değer Zinciri Analizi", "Değişim Mühendisliği" ve "Dengeli Puan Kart" olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			İdari personelin, lisansüstü eğitim düzeyindekilerin ve stratejik yönetim alanında eğitim görmüş olanların söz konusu bu araçlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca devlet hastanesinde çalışanlara kıyasla özelde çalışanların, stratejik yönetim araçlarının daha fazla kullanılacağını düşündükleri ortaya konulmuştur.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2008	Özgener & Küçük	Makale	Türkçe	Nicel	Kayseri	Üniversite	Sağlık çalışanları	89
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hemşireler tarafından en fazla sıklıkla kullanılan stratejik yönetim aracının "Toplam Kalite Yönetimi" ve "Dış Kaynak Kullanımı" olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Hemşirelerin hastanelerde verimliliğin iyileştirilmesine yönelik tutumları genel olarak değerlendirildiğinde; modern yönetim felsefesinin uygulanmasına hem taraftar oldukları hem de olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.					

Tablo 4. Konuyla İlgili Yapılmış Olan Lisansüstü Yayınlar ve Başlıca Nitelikleri

Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2019	Güneş, D.	YL Tezi	Türkçe	Nicel	Samsun	Devlet + ADS	Sağlık yöneticileri	85
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Konuyla ilgili bir raporlama mevcut değildir.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Sağlık yöneticilerinin mevcut pozisyonları, görev süreleri, cinsiyetleri, eğitim düzeyleri ve yönetimle ilgili eğitim alıp almama durumları ile stratejik yönetim bilinç düzeyleri ortalaması arasında anlamlı farklılıklar olduğu raporlanmıştır. Yönetim alanıyla ilgili eğitimi olan erkek yöneticilerin stratejik planlamaya daha fazla destek verdikleri ve uygulama sürecinde daha aktif rol aldıkları raporlanmıştır. Ayrıca, 40 yaş üzerindeki sağlık yöneticileri açısından, stratejik yönetim uygulamalarını engelleyen en önemli unsurun “sağlık personelinin kaynaklanan sorunlar” olduğu ortaya konulmuştur.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2020	Turan, H.	YL Tezi	Türkçe	Nitel (89) + Nicel (8)	Edirne	Devlet + Özel + Üniversite	Sağlık yöneticileri ve çalışanları	97
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Sağlık çalışanlarının en fazla bilgi sahibi oldukları stratejik yönetim araçlarının; “Misyon ve Vizyon İfadeleri”, “Sosyal Medya Programları ve İnternet”, “Toplam Kalite Yönetimi” ve “Stratejik Planlama” olduğu raporlanmıştır. Hastane yöneticilerinin ise bu araçlardan bir kısmını bildiği fakat stratejik yönetim araçlarını doğru bir biçimde tanımlayamadıkları raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Genel olarak sağlık çalışanlarının stratejik yönetim araçlarının kullanımından kaynaklı tatmin düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla katılımcıların stratejik yönetim araçlarına dair bakış açılarının olumlu olduğu ifade edilebilir.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2019	Çağatay, A.	DR Tezi	Türkçe	Nicel	Orta Karadeniz	Devlet + Özel + Üniversite	Sağlık yöneticileri	313
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hastane yöneticilerinin son beş yıl içerisinde en fazla kullandıkları ilk beş stratejik yönetim aracının sırayla; “Toplam Kalite Yönetimi”, “Misyon ve Vizyon İfadeleri”, “Senaryo ve Acil Durum Planlaması”, “Bilgi Yönetimi, Değerlendirme ve Kontrol”, “Kurumsal Karne” olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Katılımcıların stratejik yönetim araçlarına dair bakış açılarının olumlu olduğu raporlanmıştır. Katılımcıların stratejik yönetim araçlarının kullanımı hakkındaki tutumları ile yaş, eğitim durumu, unvan, toplam çalışma süresi ve hastanedeki çalışma süresi değişkenleri arasında anlamlı farklılıkların saptandığı raporlanmıştır. Ayrıca,					

			sağlık yöneticilerinin stratejik yönetim araçları kullanımına dair bakış açıları ile hastanenin bulunduğu çevrede başka hastanelerin varlığı arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucu bildirilmiştir.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2022	Aktürk, P.	YL Tezi	Türkçe	Nitel	İstanbul	Vakıf Üniversitesi	Sağlık yöneticileri	12
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Pandemi döneminde en fazla yardımına başvuru yapılan stratejik yönetim araçlarından ilk beşinin sırasıyla; "Beyin Fırtınası", "Değişim Mühendisliği", "Toplam Kalite Yönetimi", "Benchmarking (Kıyaslama)" ve "Müşteri İlişkileri Yönetimi" olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Covid-19 pandemisi döneminde hastane yöneticiliği yapan katılımcıların, bu dönemde 16 farklı stratejik yönetim aracını kullandıkları raporlanmıştır. Durum değerlendirme temasında en yoğun şekilde kullanılan stratejik planlama aracının "Değişim Mühendisliği"; stratejik uygulama temasında en yoğun kullanılan aracın ise "Müşteri İlişkileri Yönetimi" olduğu raporlanmıştır.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2019	Arslan, Ü.	DR Tezi	Türkçe	Nicel	Ankara	Devlet	Sağlık yöneticileri	226
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Çalışma kapsamında yalnızca, stratejik yönetim araçlarından birisi olan "Kurumsal Karne" ve ona ilişkin hastane yöneticilerinin tutumları ele alınmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Stratejik yönetimin bir aracı olarak hastanelerinde kurumsal karne kullanan yöneticilerin, bu sayede hastanelerinin borç ödeme gün sürelerinin azaldığını, stok devir hızlarının arttığını, hasta bekleme sürelerinin azaldığını ve hasta memnuniyeti düzeylerinin iyileştiğini belirttikleri raporlanmıştır. Özetle, verimlilik karnesi uygulamalarının hastane yöneticileri tarafından stratejik bir yönetim aracı olarak görüldüğü sonucuna varılmıştır.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2018	Özkut, U. T.	DR Tezi	Türkçe	Nitel	İstanbul ve Gebze	Özel	Sağlık yöneticileri	19
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Konuyla ilgili bir raporlama mevcut değildir.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Çalışma kapsamında kendileriyle derinlemesine görüşme yapılan hastane yöneticilerinin, özel hastanelerde stratejik yönetim uygulamalarının hayata geçirilmesi noktasında pek çok zorlukla karşılaştığı konusunda hemfikir oldukları raporlanmıştır. Hastanelerin JCI denetiminden başarıyla geçmesine rağmen, stratejik yönetim anlayışının kurumlarda tam olarak yerleşmediği ve daha çok yatırımcı değerlendirmelerinin esas alındığı belirtilmiştir. Genellikle, stratejik yönetim araçlarından biri olan SWOT analizinin tercih edildiği ve hatta bunun da JCI denetimlerinin bir koşulu olarak mecburen yapıldığı raporlanmıştır.					

Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2017	Ergül, N.	YL Tezi	Türkçe	Nicel	Ankara	Özel	Sağlık yöneticileri	145
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hastane yöneticilerinin en fazla bilgi sahibi oldukları stratejik yönetim araçlarının sırayla; "Toplam Kalite Yönetimi", "Stratejik Planlama", "Değişim Mühendisliği", "Müşteri İlişkileri Yönetimi", "Stratejik Ortaklıklar", "Küçülme", "Değer Zinciri Analizi", "SWOT Analizi", "Tedarik Zinciri Yönetimi" ve "Dengeli Puan Kartı (Balanced Score Card)" olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Çalışma sonucunda, hastane yöneticilerinin en fazla memnun oldukları stratejik yönetim araçlarının sırayla; "Sosyal Medya araçları ve İnternet", "Değer Zinciri Analizi", "Stratejik Planlama", "Toplam Kalite Yönetimi", "Temel Yetkinlikler" ve "Dış Kaynak Kullanımı" olduğu raporlanmıştır.					
Yıl	Yazar	Yayın Türü	Yayın Dili	Araştırma Türü	Araştırma Yeri	Hastane Türü	Katılımcı	Örneklem Hacmi
2015	Demir, İ. B.	YL Tezi	Türkçe	Nicel	Ankara	Devlet + Özel	Sağlık yöneticileri	158
En fazla Kullanılan Stratejik Yönetim Araçları:			Hastane yöneticilerinin en fazla bilgi sahibi oldukları, kullandıkları ve gelecekte de kullanmayı planladıkları stratejik yönetim araçlarının sırayla; "Toplam Kalite Yönetimi", "Sosyal Medya Araçları ve İnternet", "Misyon ve Vizyon İfadeleri" ile "Stratejik Planlama" olduğu raporlanmıştır.					
Raporlanan Bulgular/Sonuçlar:			Hastane yöneticilerinin en fazla memnun kaldıkları stratejik yönetim araçlarının ise; "Temel Yetenekler", "Toplam Kalite Yönetimi", "Sosyal Medya Araçları ve İnternet" ile "SWOT Analizi" olduğu raporlanmıştır. Yöneticilerin bu araçları tercih ederken yenilikçi ve örgüt kültürlerine uygun olma kriterlerini dikkate aldıkları sonucuna varılmıştır. Ayrıca stratejik yönetim araçlarını en fazla kullananların; idari yöneticiler, lisansüstü düzeyinde bir eğitime sahip olanlar, stratejik yönetim alanında eğitim görenler ve çevrelerinde rekabetin mevcut olduğunu düşünen hastane yöneticileri olduğu raporlanmıştır.					

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2011). Organizasyonlarda Değişim Yönetimi: Değişim mühendisliği, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1): 67-78.
- Aktürk, P. (2022). COVID-19 Salgınında Sağlık Kurumlarında Uygulanan Stratejik Yönetim Araçlarının İncelenmesi: Bir Vakıf Üniversite Hastanesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul.
- Alim, D. S. and Wening, N. (2021). A Review of the Use of Strategic Management Tools in the Healthsector, *Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology*, 15(4): 975-982.
- Almaz, F. and Çizel, B. (2016). Strategy as Practice: Reflections from University Hospital, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 7(4): 161-165.
- Arslan, Ü. (2019). Bir Stratejik Yönetim Aracı Olarak Verimlilik Karnesi Uygulamalarına İlişkin Yönetici Algularının Değerlendirilmesi: Ankara İli Kamu Hastaneleri Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bart, C. K. and Tabone, J. C. (1999). Mission Statement Content and Hospital Performance in the Canadian not-for-Profit Health Care Sector, *Health Care Management Review*, 24: 18-29.
- Benzaghta, M. A., Elwalda, A., Mousa, M. M., Erkan, I., and Rahman, M. (2021). SWOT Analysis Applications: An Integrative Literature Review, *Journal of Global Business Insights*, 6(1): 55-73.
- Biçer, E. B. (2018). Sağlık Kurumları Yöneticilerinin Stratejik Yönetim Tekniklerine Bakış Açılarının ve Yaklaşım Tarzlarının Belirlenmesi: Sivas İli Örneği, *Journal of Management and Economics Research*, 16(4): 405-427.
- Bilgiç, E. and Aydoğan, T. (2022). What have been Said in Strategic Management Literature During Covid-19 Pandemic?, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16): 16-56.
- Blanco-Topping, R. and Topping, R. B. (2016). Literature Review of Quality Management and Strategic Planning in Healthcare, *MOJ Public Health*, 4(7): 00108.
- Bozkurt, E. and Karakaya, A. (2023). Stratejik Yönetimin İlköğretim Okullarında Uygulanma Düzeyi: Karabük İli Örneği, *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 1-20.
- Çağatay, A. (2019). Kamu ve Özel Hastanelerdeki Yöneticilerin Stratejik Yönetim Araçları Kullanım Görüşleri Hakkında Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çağatay, A. ve Kızılkaya, S. (2022). Sağlık Yöneticilerinin Kurumsal Stratejik Yönetim Araçlarını Bilmelerini Etkileyen Faktörlerin Chaid Analizi Yöntemiyle İncelenmesi, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24): 407-431.
- Çınar, F. ve Toker, K. (2019). Hastane Yöneticilerinin Stratejik Yönetim Araçlarını Bilme ve Kullanım Düzeylerinin Örgütsel İnovasyona Etkisi, *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(5): 2117-2134.
- Çınar, F., Demircan, R. ve Nişancı, Z. (2019). Hastane Yöneticilerinin Stratejik Yönetim Araçlarını Kullanım Durumlarının İncelenmesi: Nitel Bir Çalışma, *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 40-52.
- Dattakumar, R. and Jagadeesh, R. (2003). A Review of Literature on Benchmarking, *Benchmarking: An International Journal*, 10(3): 176-209.
- Demir, İ. B. (2015). Hastane Yöneticilerinin Stratejik Yönetim Araçları Bilgi ve Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- E. Kavukoğlu, T. and İşci, E. (2023). The Mediating Role of Strategic Planning Awareness in the Impact of Organizational Innovation on Business Excellence in Hospitals, *The TQM Journal*. <https://doi.org/10.1108/TQM-05-2023-0155>

- Ergül, N. (2017). *Sağlık Sektöründeki Yöneticilerin Stratejik Yönetim Araçları Hakkında Bilgi ve Kullanım Düzeylerinin Ölçülmesi: Ankara İli Özel Hastanelerde Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Ankara.
- Esfahani, P., Mosadeghrad, M. A. and Akbarisari, A. (2018). The Success of Strategic Planning in Health Care Organizations of Iran, *International Journal of Health Care Quality Assurance*, 31(6): 563-574.
- Gana, B. S. and Andemariam, K. (2020). Strategic Management Practices as Competitive Advantage Tools in Private Hospitals' Performance in Khwisero Sub-County: The Case of Mwihila Mission Hospital, Kakamega County, *International Journal of Research in Engineering, IT and Social Sciences*, 10(10): 1-11.
- Gunawardena, C. N., Hermans, M. B., Sanchez, D., Richmond, C., Bohley, M. and Tuttle, R. (2009). A Theoretical Framework for Building Online Communities of Practice with Social Networking Tools, *Educational Media International*, 46(1): 3-16.
- Gupta, S. and Palsule-Desai, O. D. (2011). Sustainable Supply Chain Management: Review and Research Opportunities, *IIMB Management Review*, 23(4): 234-245.
- Güneş, D. (2019). *Sağlık Yöneticilerinde Stratejik Planlama Bilinç Düzeyi ve Stratejik Yönetimde Karşılaşılan Sorunlar: Samsun İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Huebner, C. and Flessa, S. (2022). Strategic Management in Healthcare: A Call for Long-term and Systems-Thinking in an Uncertain System, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14): 8617.
- Janssen, R. (2002). Evaluation of the Organization and Financing of the Danish Health Care System, *Health Policy*, 59(2): 145-159.
- Jaworzynska, M. (2017). Using Tools of Strategic Management in Medical Facilities of Lublin Region, *Engineering Management in Production and Services*, 9(2): 82-89.
- Khan, R. and Huda, F. (2016). The Impact of Strategic Management on the Performance of Health Care Organizations: A Study of Three Selected Tertiary Health Care Center of Karachi, Pakistan, *Arabian Journal of Business and Management Review*, 1(5): 45-58.
- Kollberg, B. and Elg, M. (2011). The Practice of the Balanced Scorecard in Health Care Services, *International Journal of Productivity and Performance Management*, 60(5): 427-445.
- Lacity, M. C., Solomon, S., Yan, A. and Willcocks, L. P. (2011). Business Process Outsourcing Studies: A Critical Review and Research Directions, *Journal of Information Technology*, 26: 221-258.
- McDonald, B. (2012). A Review of the Use of the Balanced Scorecard in Healthcare, *BMcD Consult*, 2012: 1-32.
- Mcnichols, T. (1977). *Policy making and executive action*. 5th ed. New York: McGraw-Hill, 1977. ISBN 00-7045-688-7.
- Mihic, M. M., Obradovic, V. L., Todorovic, M. L. and Petrovic, D. C. (2012). Analysis of Implementation of the Strategic Management Concept in the Healthcare System of Serbia, *HealthMED*, 6(10): 3448-3457.
- Mohammad Mosadeghrad, A. (2014). Essentials of Total Quality Management: A Meta-Analysis, *International Journal of Health Care Quality Assurance*, 27(6): 544-558.
- Naamati Schneider, L. (2020). Strategic Management as Adaptation to Changes in the Ecosystems of Public Hospitals in Israel, *Israel Journal of Health Policy Research*, 9(1): 1-11.
- Naranjo-Gil, D. (2015). The Role of Top Management Teams in Hospitals Facing Strategic Change: Effects on Performance, *International Journal of Healthcare Management*, 8(1): 34-41.

- Nguyen, B. and Mutum, D. S. (2012). A Review of Customer Relationship Management: Successes, Advances, Pitfalls and Futures, *Business Process Management Journal*, 18(3): 400-419.
- Ö. Taş, M. ve Seyhan, F. (2021). Sağlık Çalışanlarının Stratejik Yönetim Araçları Bilgi ve Kullanım Düzeyleri Hakkında Görüşleri Üzerine Bir Araştırma: Ankara İli Örneği, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(4): 304-322.
- Özgener, Ş. ve Küçük, F. (2008). Hastanelerde Modern Yönetim Felsefesinin Verimliliğe Etkisi: Gevher Nesibe Hastanesinde Bir Uygulama, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20): 543-560.
- Özkut, U. T. (2018). *Uluslararası Akreditasyon Almış Özel Hastanelerin Stratejik Yönetim Sistemlerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Rego, A., Araújo, B. and Serrão, D. (2016). The Mission, Vision and Values in Hospital Management, *Journal of Hospital Administration*, 5(1): 62-72.
- Sadeghifar, J., Tofighi, S., Roshani, M., Toulideh, Z., Mohsenpour, S. and Jafari, M. (2017). An Assessment of Implementation and Evaluation Phases of Strategic Plans in Iranian Hospitals, *SAGE Open Medicine*, 5,1-6. <https://doi.org/10.1177/2050312117736227>
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç. ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1): 227-250.
- Soylu, Y. ve İleri, H. (2010). Hastanelerde Stratejik Yönetim Uygulamaları: SÜ Meram Tıp Fakültesi Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2): 79-96.
- Steiner, G., and Miner, J. (1977). *Management policy and strategy: Text, readings and cases*. New York: Macmillan, 1977. ISBN 00-2416-750-9.
- Terzic-Supic, Z., Bjegovic-Mikanovic, V., Vukovic, D., Santric-Milicevic, M., Marinkovic, J., Vasic, V. and Laaser, U. (2015). Training Hospital Managers for Strategic Planning and Management: A Prospective Study, *BMC Medical Education*, 15(1): 1-9.
- Turan, H. (2020). *Sağlık Yöneticilerinin ve Çalışanlarının Stratejik Yönetim Araçlarını Kullanım ve Farkındalık Düzeylerini İncelemeye İlişkin Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10): 188-201.
- Verulava, T. (2023). Strategic Management Process in Hospitals, *Globalization and Business*, 8(15): 116-129.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ekonomik Kriz Dönemlerinde Kuşaklara Göre Kadınların Beslenme Davranışları

Doç. Dr. Serdar EREN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Kütahya, e-posta: serdar.eren@dpu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9733-2308>

Selahatdin GÖRGÜLÜ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya, e-posta: selahatdin.gorgulu@ogr.dpu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8595-8100>

Öz

Bireyler ekonomik kriz dönemlerinde yaşamlarında değişikliklerle karşılaşmaktadır. Bu değişikliklere halkın ne şekilde bir tepki verdiğini araştırılması gelecekte alınacak önlemleri ve yapılacak çalışmalara ışık tutmaktadır. Bu durum ekonomik kriz dönemlerinde halkın beslenme davranışlarında oluşan değişiklikleri önemli hale getirmektedir. Çalışmanın amacı ekonomik kriz dönemlerinde beslenme ve halkın mutfak alışkanlıklarını kuşaklar arası farkları gözetererek ortaya çıkartmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için Manisa İlinin Kula İlçesindeki 16 kadın ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda fenomenoloji (olgu bilimi) deseninde içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmada ekonomik kriz dönemlerinde bireylerin beslenmeleri üzerinde değişiklik yaptığı ikame ürünleri tercih ettiği ve toplu alışveriş yaparak maliyetleri düşürmeye çalıştığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bulgular alan yazında daha önce yapılan çalışmalar ile tartışılarak sektörel ve akademik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Beslenme Davranışları, Kadınlar.

Makale Gönderme Tarihi: 02.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 06.06.2024

Önerilen Atıf:

Eren, S. ve Görgülü, S. (2024). Ekonomik Kriz Dönemlerinde Kuşaklara Göre Kadınların Beslenme Davranışları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(6): 435-454.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2024, 7(6): 435-454. DOI: [10.26677/TR1010.2024.1402](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1402)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**Nutritional Behavior of Women According to Generations During Economic Crisis
Periods**

Associate Prof. Dr. Serdar EREN, Kütahya Dumlupınar University, Tavşanlı Faculty of Applied Sciences, Kütahya, e-mail: serdar.eren@dpu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9733-2308>

Selahatdin GÖRGÜLÜ, MSc. Student, Kütahya Dumlupınar University, Institute of Graduate Programs, Kütahya, e-mail: selahatdin.gorgulu@ogr.dpu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8595-8100>

Abstract

Individuals face changes in their lives during periods of economic crisis. Investigating how the public reacted to these changes sheds light on the measures to be taken and the work to be done in the future. This situation makes changes in people's nutritional behaviour necessary during periods of economic crisis. The study aims to reveal the nutrition and culinary habits of the people during periods of economic crisis, taking into account intergenerational differences. To achieve this aim, interviews were held with 16 women in the Kula District of Manisa Province. In line with the purpose of the research, content analysis was used in the phenomenology pattern. The study concluded that during periods of economic crisis, individuals change their diet, prefer substitute products, and try to reduce costs by bulk shopping. The findings were discussed with previous studies in the literature, and sectoral and academic recommendations were developed.

Keywords: Economic Crisis, Nutritional Behaviour, Women.

Received: 02.03.2024

Accepted: 06.06.2024

Suggested Citation:

Eren, S. and Görgülü, S. (2024). Nutritional Behavior of Women According to Generations During Economic Crisis Periods, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(6): 435-454.

GİRİŞ

Türkiye’de belirli dönemlerde yaşanan ekonomik krizler halkın yaşam stiline yönelik birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzluklar başta ulaşım olmak üzere, sağlık, ilaç, barınma ve yiyecek gibi ihtiyaçların karşılanmasında sıkıntılar doğurmaktadır. Ülkemizde söz konusu mal ve hizmetlerin ithal edilmesi ve ithal malların fiyatlarının ekonomik kriz dönemlerinde artması gibi faktörlerin etkisiyle söz konusu dönemlerde halkın hayat stilinde büyük değişiklikler olduğu ifade edilmiştir (Demir, Çoşkun ve Duman, 2022).

Bir ülkede ya da bölgede ekonominin durumuna göre halkın yaşayışını, adet ve geleneklerini, istek ve ihtiyaçlarını tedarik etmede karşılaştığı sorunları inceleyen politik gastronomi, halkların kriz dönemlerinde mutfak ve beslenme yapılarını nasıl kurguladıkları konusu ile de yakından ilişkilidir. Krizlerin doğal felaketlerden başlayarak, insani ve ekonomik olanlarına kadar birçok farklı alanda ortaya çıkması, halkın söz konusu krizlere karşı tutum ve davranışlarını incelemeyi önemli hale getirmektedir.

Alan yazında incelendiğinde ekonomik kriz dönemlerinde yaşanan işsizlik, fiyat artışları, enflasyona bağlı olumsuzluklar ile bu durumlara bağlı olarak yükselen yakıt, barınma, yiyecek ve içecek ile ilaç ve sağlık harcamaları üzerindeki araştırmalar konuyu genel bir biçimde açıklamaktadırlar. Ekonomik krizin beslenme ve mutfak tercihleri ile ilişkilerinin araştırıldığı çalışmalarda ise yerel halkın satın alma davranışları, yerel ürün tüketimleri, yemek pişirme tercihlerindeki değişimler (Çiftçi ve Şeker, 2021) ve gıda fiyatlarındaki artışların yaşam kalitesine etkisi gibi konuların sıklıkla ele alındığını görülmektedir. Kuşaklar arası farklılıkların ele alındığı çalışmalarda ise farklı yaş gruplarının beslenme tercihleri (Kılış ve Şanlıer, 2007), ve gastronomi ürünlerine yönelik satın alma davranışları (Dölekoğlu ve Çelik, 2018), ön plana çıkmaktadır.

Ekonomik krizlerin belirli dönemlerde tekrar etmesi ilkesinden hareketle yaşanan krizlerin yerel halkın gastronomi tercihlerine etkisi ile ilgili pek fazla çalışma olmadığı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte bu araştırmanın farklı kuşakların yaşadıkları ekonomik krizleri karşılaştırmak suretiyle çıkarımlar yapma hedefi çalışmayı önemli hale getiren bir diğer unsur olarak gösterilebilir.

Bu çalışmanın amacı ekonomik kriz dönemlerinde halkın beslenme ve mutfak alışkanlıklarını kuşaklar arası farklılıkları gözetmek suretiyle ortaya çıkarmaktadır. Çalışma bu alanda araştırma yapmak isteyen akademisyenlere ve ekonomik krizde pazarlama ve satış konusunda kendilerini geliştirmek isteyen sektör profesyonellerine faydalı olacağı düşüncesiyle hazırlanmıştır.

EKONOMİK KRİZ ve GASTRONOMİYE YÖNELİK ETKİLERİ

Küreselleşmenin etkisiyle birbirlerinden her yönde etkilenen devletler ekonomik sistem içerisinde yer alan finansal istikrarsızlıklardan dolayı buhranlar yaşamaktadırlar. Genellikle finansal gücü yüksek olan devletlerdeki krizler ise gelişmekte olan ülkelerde daha zorlu şartların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Söz konusu krizler ülkelerin finansal sistemlerini yanlış yönetmelerinden ortaya çıkabileceği gibi küresel ölçekte ortaya çıkan ve tüm dünya devletlerini etkileyen felaketlerin bir sonucu olarak da oluşabilmektedir.

Uluslararası finansal düzenin yarattığı ekonomik krizler düzenin bir parçası olan tüm devletlerin ekonomilerini etkilemektedir. Söz konusu ekonomik krizler kapitalist sistem düzeninde bazen tehdit edici sonuçlara yol almakta ve bu tehditin boyutları devletler arası kurulan uluslararası iş birlikleri neticesinde oluşan ekonomik kriz baskısı altında devam edebilmektedir (Aydemir, 2005). Ekonomik kriz doğası gereği beklenmedik ve tahmini zor olan durumlarda ortaya

çıkacağından dolayı (Roux ve Dufort, 2007), kolayca yayılarak bireylerin yaşamlarında olumsuz etkiler yaratması da hızlı bir biçimde gerçekleşmektedir (Pusti, 2013).

Son dönemde ortaya çıkan ve günümüzde etkiler devam eden ekonomik kriz 2020 yılında ortaya çıkan Covid 19 pandemisinin tüm dünyada sağlık sorunlarıyla birlikte üretim dengelerinin değişmesi ile ortaya çıkmıştır. Pandemi evlerine kapanan birçok insan çalışma yaşamından uzak kalmış, birçok işletme kapanmış ve bu etkiler ekonomide derin çatlakların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Yang, Liu ve Chen, 2020; Dube, Nhamo ve Chikodzi, 2021). Pandemi krizinin azalmasıyla daha sık görülen ekonomik hassasiyetler ülkelerin kendi vatandaşlarının istek ve ihtiyaçlarını gidermek üzere yeni para basmasına yol açarken, enflasyon oranlarının da yükselmesi sonucunu tetiklemiştir. Bununla birlikte yaşanan krizlerin etkisiyle devletler ve halklar nezdinde kendini koruma ihtiyacına yönelik stratejiler geliştirmesini tetiklemektedir. Örneğin; Covid-19 pandemisi sürecinde yerel halkın özellikle gıda ürünlerini stoklamaya yönelik davranışları, devlet yönetimlerinin özellikle ihraç ettikleri tarımsal ürünlere kotalara sınırlamalar getirmesi ve gıdalarda oluşan arz güvelliğine ilişkin endişeler gelecekte olan krizlerde alınacak önlemlerin yönünün beslenme ve gıda ekseninde değişebileceği konusunda ipuçları vermektedir (Lippert, Furnari ve Kriebel, 2021). Ülkemizde de Covid- 19 pandemisi neticesinde yaşanan ekonomik kriz sonraki yıllarda derinleşmiş yükselen enflasyon halkın alım gücünün azalmasına yol açmıştır. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de içinde bulunduğu ekonomik krizden kurtulmak için çeşitli ekonomik programlar uygulamaktadır.

Ekonomik krizlerde yerel halkın tüketim davranışlarındaki dalgalanmalar önemli bir olumsuzluk yaratmakta ve özellikle bireylerin içinde buldukları durumun vahametine kapılarak tüm mal ve malzemeleri stoklama ihtiyacı buldukları ülkede enflasyonun hızla yükselmesine neden olmaktadır (Yıldız ve Durgun, 2010). Yüksek enflasyon dönemlerinde gastronomi ürünlerinin fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar halkın yaşam stilinde oynaklıklar meydana getirmekte ve halkın beslenme kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Waters, Saadah ve Pradhan, 2003). Ekonomik krizler ortaya çıktıkları ülkelerde halkların ulaşım, sağlık ve ilaç, yiyecek ve içecek ile barınma gibi sektörler başta olmak üzere birçok alanda mal ve hizmetlere ulaşmalarında sıkıntılar yaratmaktadır. Bununla birlikte halkın ucuz olan ürünlere yönelme çabası bu tip sıkıntılı dönemlerde sıklıkla artmaktadır. Süpermarketlerin ikame markalara göre kısmen ucuz olan kendi markalarına yönelme eğilimi, bir takım taze ürünleri kendi imkanlarıyla bahçelerde yetiştirme eğilimi, doğadan toplamak ya da avcılığa yönelme tutumları ile yerel pazarlardan toplu miktarlarda alışveriş ederek paylaşmaya yönelik davranışlar halkların kriz dönemlerinde uyguladığı stratejilerden en bilinenleri olarak ifade edilmektedir (Summerfield, 1994; Den Hartog vd., 1996; Gracia-Arnaiz, 2022).

Ekonomik krizin gastronomik tüketime yönelik alışkanlıkları değiştirdiği fikrini savunan araştırmalarda başta yüksek protein içeren gıdalardan et, balık ve tavuk olmak üzere, sebze ve meyvelerin bu dönemde daha az tüketilmesiyle birlikte (Nishanthi, 2022) beslenme bozuklukları, stres, alkol ve sigara tüketimi gibi kötü sonuçlara yol açtığı (Ahmad ve Franz 2008; Foscolou vd., 2017) ifade edilmiştir. Bununla birlikte Akdeniz diyetinin yoğun olduğu ülkelerde kalori alımında artış (Marty ve diğerleri, 2021), yüksek miktarlarda abur cubur tüketimi (Dondi vd., 2020) Akdeniz diyetinin taze ürünleri yerine un ve şeker yoğun yiyeceklerin tercih edilmesi (Bracale ve Vaccaro, 2020) gibi olumsuz sonuçlar yarattığı ortaya çıkarılmıştır. Bu olumsuzluklara karşın, tüketim alışkanlıklarının değişmesi bazı gelişmekte olan ülkelerde fiziksel aktiviteyi arttırması ve obeziteyi azaltması gibi yararlı yönleri olduğu da ifade edilmektedir (Gerdtham ve Ruhm 2006; Ariizumi ve Schirle, 2012).

Ekonomik kriz dönemlerinde evde yemek yapmanın tasarruf sağlamak konusunda oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Bu dönemlerde evde yemek yapma alışkanlıklarında bazı değişimlerin yaşandığına işaret edilen çalışmalarda ise daha az satın alma, daha ucuz markalar arama, daha

basit yemekler hazırlama, yiyecek yetiştirme ve yiyecek artıklarını geri dönüştürme (Gracia-Arnaiz, 2022) davranışlarının arttığı bildirilmiştir. Ayrıca kadın çalışanların artması ve kent ortamında tarımsal ürün yetiştirme koşullarının olmaması tüketicilerin evde atıştırmalık ya da hazır gıdaları tercih etmelerine neden olmaktadır (Güler ve Özçelik, 2002; Güven ve Aysel, 2016). Kent yaşamında mutfaklarda ev yemeğinin tercih edilmemesi alışveriş sıklığının arttığı şeklinde yorumlanabilir (Uğur vd., 2006). Kırsal alanlarda alışveriş sıklığının daha az olması ise kişisel olarak ürettikleri tarımsal ürünleri hazırlık ve saklama yöntemleriyle işlemeleri ile kriz dönemlerinde kendilerine avantaj yaratmalarından kaynaklanmaktadır (Başaran, 2020).

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı ekonomik kriz dönemlerinde halkın beslenme ve mutfak alışkanlıklarının kuşaklar arası oluşan değişiklikleri Manisa ilinin Kula ilçesi örneği ile araştırmaktır. Bu çalışmanın amacına hizmet edecek temel soru 'Ekonomik kriz dönemlerinde çocukların beslenme üzerindeki etkilerinin değişim düzeyleri nelerdir?' şeklinde ifade edilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama şekilleri ve süreçlerinin, örneklem grubunun, araştırmacının görevinin, araştırma tekniğinin belirsizlikten uzak net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin ifade ettiği durumlar yöntem kısmında ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Araştırmanın Tasarımı

Bu çalışmada Fenomenoloji (olgu bilimi) deseninde içerik analizi kullanılarak yapılmıştır. Nitel bir yaklaşım olan fenomenoloji duyuşal veriler kapsamında kişilerin deneyimleri doğrultusunda ortaya çıkan bilgileri araştırmalara yansıtmasıdır (Gencer, 2020). Nitel araştırmalar kişilerin yaşantılarında oluşan deneyimleri anlam kazandırmayı amaçlamaktadır (Pathak vd., 2013). Fenomenoloji insanların deneyimleri sonucu ortaya çıkan öznel fikirler olduğu söylenmektedir (Van Manen, 2017). Fenomenoloji yaklaşımında öznel tecrübelerin birey üstünde algılarına ve olgulara yükledikleri anlamları incelemektedir (Göçer, 2014). Ekonomik kriz dönemlerinde anne ve büyükannelerin evlerinde yaptıkları yemekteki değişiklikleri belirleyebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada, katılımcıların kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri ile daha ayrıntılı bilgi alınmasını kolaylaştırmak için olgu bilim deseni tercih edilmiştir (Patton, 2005; Jackson vd., 2007). Araştırmada kartopu örneklem yöntemi tercih edilmiş, veriler derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak Maxqda2020 analiz programında içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Örneklem Grubu

Bu çalışmanın örneklem grubunu Manisa ilinin Kula ilçesinde ikamet eden anne ve büyükanneler oluşturmuştur. Bölgenin Anadolu içerisinde saygın bir sanayi kimliği olması, Ege ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir köprü görevi görmesi, yerel ürünlerden ürettikleri yemeklere sahip olması gibi faktörler Kula ilçesinde bir çalışma yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın amacına ulaşabilmek için kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme çalışmaya katılan ilk katılımcı aracılığı ile diğer katılımcıları çalışmaya yönlendirerek amaca ulaşılmasını sağlamaktadır (Parker vd., 2019). Kartopu örnekleme yönteminde ilk katılımcının amaçlı örnekleme sayesinde ulaşıldıktan sonra diğer katılımcılara yönlendirilmesiyle katılımcı sayısının artırıldığı bir yöntemdir (Creswell, 2013). Bu yöntem katılımcıları bir konu hakkındaki görüşlerini açık olarak ifade etmekte zorlanma durumunda, diğer toplumdaki

ötekileştirilme durumlarında kullanılmaktadır (Naderifar vd., 2017; Handcok ve Gile, 2011). Örneklem grubuna dahil olan kişiler genellikle ekonomik kriz sorularını ilgilendiren araştırmalara siyasi nedenlerden dolayı katılmak istemedikleri için kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Kartopu örnekleme yöntemi kullanılmasından dolayı görüşülen bireylerden, katılımcı önerileri alınmış olup 16 kişiyle görüşülmüştür.

Araştırmacıların Çalışma Üzerindeki Yetkinliği

Çalışmanın birinci yazarı Gastronomi Mutfak Sanatları alanında akademik çalışmalar yapan aynı zamanda ulusal ve uluslararası yayınları bulunan bir akademisyen olup yurtiçi ve yurtdışında üst düzey otel ve restoranlarda sektör tecrübesi bulunan gastronomik seyahatler ve tadımlar düzenleyen bir araştırmacıdır. Çalışmanın ikinci yazarı aşçılık lisesi mezunu olup Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü lisans eğitimini tamamlamış üst düzey otellerde ve catering firmalarında sektör tecrübesine sahip olup yüksek lisans eğitimine devam eden, eğitim dönemi sürecinde bireysel beslenme ve uluslararası mutfaklar alanında çalışmalar gerçekleştirmiş bir araştırmacıdır. Araştırmacıların yetkinlikleri göz önüne alındığında bu araştırmayı gerçekleştirmelerinde yeterli bilgi ve donanımına sahip oldukları görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada genellikle fenomenoloji desenlerinde sıklıkla kullanılan görüşme tekniği kullanılmıştır (McGehee, 2012). Görüşme tekniği kendi içerisinde de alt kategorilere ayrılmak üzere odak grup görüşmeleri ve bireysel derinlemesine görüşme olarak ayrılmaktadır (Abdhabi ve Anozie, 2017). Bu tekniklerden biri olan derinlemesine görüşme tekniği çalışmanın verilerin toplama aracı olarak seçilmiştir. Karahan ve arkadaşlarına (2022) göre derinlemesine görüşme tekniği yüz yüze, telefonla ve çevrimiçi olarak alt başlıklara ayrılmaktadır.

Bu görüşme tekniğinin, araştırmacılarla yüz yüze görüşülerek araştırılan konunun tüm yönlerini kapsadığı için daha net ifade edilecek soruların sorulması açısından faydalı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte katılımcının yanıtlarının kaydedilmesine ve detaylı cevapların alınmasına imkân sağlayan bir veri toplama tekniği olması açısından araştırmada yer verilmesi uygun görülmüştür (Minichielle, 2008; Boyce ve Neale, 2006). Bu araştırmada derinlemesine analiz yönteminin kullanılmasının temel amacı; kadınların kriz dönemindeki alım güçlerinin, kriz öncesi dönemdeki mutfak alışverişlerinden farklılıkları üzerindeki etkisinin, düşünce ve deneyimleriyle beslenme alışkanlıklarının etki düzeylerini kapsamlı bir şekilde irdelenmesidir (Kümbetoğlu, 2005).

Verilerin Analizi

Araştırmada yer alan katılımcıların ekonomik kriz dönemlerindeki beslenme eğilimlerine, pişirdikleri yemeklerdeki değişimleri irdelemek için fenomenolojik yaklaşım kullanılarak elde edilen verilere, tematik içerik analizi uygulanmıştır. Fenomenolojik yaklaşım kullanılarak elde edilen veriler Maxqda 2020 analiz programına aktarılarak tematik içerik analizi uygulanmıştır. Creswell, (2023) göre Maxqda nitel çalışmaları sistematik şekilde analiz ederek yorumlayan, tema ve kategoriler oluşturabilen kod sistemi oluşturabilen bir araçtır.

Nitel araştırmalarda içerik analizleri çeşitli alt başlıklara ayrılmaktadır. Bu alt başlıklar betimsel, tematik, kategorik, söylem ve bilgisayar destekli içerik analizleridir (Kuckartz, 2013; Neuendorf, 2018; Hardy vd., 2004). Tematik içerik analizi kodların belirlenmesi, belirlenen kodları gruplara

ayırarak ortaya temaların çıkarılması, temaların birleşimiyle kategori haline getirilmesi sonucunda bir yargıya ulaşılmasını sağlamaktadır (Kim ve So, 2022; Anderson, 2007).

Bu çalışmada güvenilirlik kriterlerinden derinlik ve genişlik kavramlarına bir arada yer verilmiştir. Genişlik bir olgu bilim araştırmasında çalışmaya katılanlardan elde edilen veri çeşitliliğini, derinlik ise kapsadığı veri seti arasındaki özgün değişiklikleri ve aynı olan kavramları betimlemektedir (Staller ve Chen, 2022). Olgu bilim araştırmalarında genelden özele anlayış içselleştirilmesinden dolayı ve doygunluğun kalite ölçütü olarak ifade edilemeyeceğinden veri derinliği ve genişliği araştırmada esas alınmıştır (O'Reilly ve Parker, 2012). Bütün veriler analiz edildiğinde desteklenmenin doğru yapılması sebebiyle araştırma konusunu kapsamayan ve çelişkili bulgular çıkarılmıştır (Coleman, 2022).

Czenerk-Marszalek ve McCabe'ye (2022) göre nitel çalışmalar, araştırmacılar tarafından da desteklediği araştırma konularını derinlemesine irdeleyerek açıklık getirdiği görülmektedir. Bu desteklemelere rağmen çalışma süreçlerinin ele alış biçiminin yeterli açıklığa sahip olmaması, sonuçların güvenilirliğe sahip olmaması bakımından eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu nedenle güvenilirlik kriteri olarak çalışmanın değerini ve kalitesini ele almak, bulguların öneminin anlaşılması için veriler alanlarında uzman olan iki sektör temsilcisi ile iki akademisyenin fikirleri ile durağanlaştırılmıştır. Kodlamanın üç kişi tarafından yapıldığı araştırmada elde edilen sonuçlar karşılaştırılmış anlam bakımından uyumun sağlandığı durumda güvenilirlik ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan kişilerin görüşleriyle elde edilen bulgular birbirini destekler niteliktedir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma içeriğine onay vererek katılanlar 37-52 ve 51-70 yaş aralığında olan 16 kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcılar kartopu tekniği ile Manisa İlinin Kula İlçesinde ikamet etmekte olan bireylerden seçilmiştir. Çalışmanın bu kısmında yer alan bulgular 2 bölümde açıklanmaktadır. Bu bulgular demografik bulgular ve katılımcı bulguları olarak isimlendirilmiştir.

Demografik Bulgular

Demografik bulguların çalışmanın sonuçlarının etkinliği açısından anlaşılır olması gerekmektedir. Bu çalışmada anlaşılabilirliğin elde edilmesi için demografik bulgular tablolar yardımıyla gösterilmiştir. Tablolar da anne ve büyükanne olmak üzere ayrılan iki farklı kuşaktan elde edilen demografik veriler bulunmaktadır.

Araştırmanın demografik bulgularında annelerin (A) yaş grubu dağılımı 30'lu yaşlarda 2 kişi (%25) 40lı yaşlarda 5 kişi (%62,5) 50li yaşlarda 1 kişi (%12,5) olarak gerçekleşmiştir. Çocuk sayısı bakımından incelendiğinde 1 adet çocuğu olan 2 kişi (%25) 2 adet çocuğu olan 4 kişi (%50), 3 adet çocuğu olan 2 kişi (%25) olarak ortaya çıkmıştır. Annelerin memleketleri 1 adet Uşak (%12,5), 7 adet Kula (%87,5), ikametleri 8 adet Kula (%100) olarak görülmüştür. Büyükannelelerin (B) yaş grubu 50li yaşlarda 3 kişi (%37,5), 60lı yaşlarda 4 kişi (%50) ve 70 yaşında 1 kişi (%12,5) olarak gerçekleşmiştir. Çocuk sayısı bakımından incelendiğinde 1 adet çocuğu olan 1 kişi (%12,5), 2 adet çocuğu olan 2 kişi (%25), 3 adet çocuğu olan 5 kişi (%37,5) olarak ortaya çıkmıştır. 1 adet Uşak (%12,5), 1 adet Selendi (%12,5) 6 adet Kula (%50) olarak memleketleri görülmektedir. İkametleri hepsinin Kula (%100) olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bulguları

Katılımcı	Yaş	Memleket	İkamet	Çocuk sayısı
A1	38	Kula	Kula	1
A2	37	Uşak	Kula	1
A3	49	Kula	Kula	2
A4	43	Kula	Kula	3
A5	43	Kula	Kula	2
A6	42	Kula	Kula	3
A7	47	Kula	Kula	2
A8	52	Kula	Kula	2
B1	68	Uşak	Kula	3
B2	60	Kula	Kula	2
B3	51	Selendi	Kula	3
B4	55	Kula	Kula	2
B5	70	Kula	Kula	3
B6	56	Kula	Kula	1
B7	61	Kula	Kula	3
B8	62	Kula	Kula	3

Katılımcılardan Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın birinci teması 'Ekonomik Kriz ve Beslenme' olarak adlandırılmıştır. Bu temanın altında 3 kategori ise 'Krizin Beslenmeye Etkisi', 'İkame Ürün Kullanımı' ve 'Krizin Diğer Etkileri' olarak belirlenmiştir. Çalışmanın birinci teması altında yer alan ilk kategorisi 'Ekonomik Kriz ve Beslenme' olarak adlandırılmıştır. Ekonomik kriz dönemleri birçok unsuru etkilediği gibi krizden payını alan faktörlerden bir tanesinin beslenme olduğu bilinmektedir. Kriz zamanlarında insanlar harcamalarını kısıtlayarak hareket etmektedirler. Yemek yeme eylemi insanlar için hayatta kalmanın önemli aşamalarından biri olarak görülmekte ve büyük değişikliklere neden olmaktadır. Bireylerin ürüne ulaşma konusunda sıkıntı çektikleri bilinmektedir. Katılımcılar bu konu hakkındaki fikirlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

A3: Evet düşünüyorum. Hazırladığım yemekler sürekli değişiyor. O hafta ya da o gün hangi ürünleri alabildiysem onunla yemek yapıyorum. Malzemeye göre yemek yapmaya başladım. Bu durumun düzelmesini istiyoruz.

B1: Evet. Geçmiş dönemlere bakarak bu dönemki kadar kötü bir dönem gördüğümü hatırlamıyorum. Alım gücümüz çok düştü ürüne ulaşmakta çok zorlanıyoruz. Düzelmesini istiyoruz.

B3: Evet düşünüyorum. Örnek vermek gerekirse. Şu an fasulye 100 TL olmuş önceden sadece fasulyeli et yemeği yaparken şimdi biraz fasulye biraz patates koyarak türlüye dönüştürmeye çalışıyoruz. Yemek fazla olsun diye patates havuç ilavesi yapıyorum.

Çalışmada krizin beslenmeye etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Bireylerin ürünlere ulaşımının kısıtlanması (Ijaz vd., 2021), ürün fiyatlarındaki artış ve ürün arzlarındaki azalma gibi durumların yaşanması (Güneş, 2009), krizden etkilenmemek amacıyla özgün çözüm yollarını bulmaya çalışmalarını tetiklemektedir (Farcas vd., 2020).

Çalışmanın ikinci kategorisi 'İkame Ürün Kullanımı' olarak adlandırılmıştır. Ekonomik kriz dönemlerinde insanlar alışıktığı beslenme eğilimlerini şartlar gereği değiştirmek zorunda kaldığı, bilindiği varsayılabılır. Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların geneli beslenme durumlarında değişikliğe gittiklerini söylemektedirler. Bununla birlikte bazı katılımcılar herhangi bir değişikliğe gitmediklerini, eskiden beri kullandıkları yöntemleri devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar düşüncelerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

A2: Özellikle çocuğumun organik ürünler tedarik etmeye çalıştım. Örnek verecek olursam organik bal, organik unlar, bisküviler içerikleri doğal tutmaya çalıştım. Büyüdükçe Mısır, domates, çilek gibi yine organik ürünleri tercih etmeye çalışıyorum. Ekonomik alım gücüm olmasına rağmen alacağım ürünleri, yemeklerde kullanacağım örneğin et grubunu alırken iki kere düşünmeye itti. Ekonomik kriz sonrası ürünlerimde değişikliğe ihtiyaç duydum.

A7: Ekonomik krizden etkilenmedim. Önceden et grubu ürünlere kolaylıkla ulaşıyordum hala ulaşıyorum. Ben et grubunu kendim dana ve kuzu keserek hallediyorum. Etlerimi kesip kendim muhafaza ederek evde yemeklerimi yapmaya devam ediyorum.

B1: Et grubu ürünleri kullanırdık imkanlarımız yettikçe fakat bu pahalılıkta kurban haricinde eti almakta zorlanıyoruz. Artık sebze ürünlerine sebze yemeklerine yapmaya çalışıyoruz. Eskiden birkaç çeşit yemek yapıyorsak artık tek çeşit yemek yapıyoruz. Ekonomik pahalılıkta değişikliklere gitmek zorunda kaldık.

Çalışmada ekonomik kriz dönemlerinde bireylerin beslenmeleri üzerinde değişiklik yaptığı ikame ürünleri tercih ettiği ve toplu alışveriş yaparak maliyetleri düşürmeye çalıştığı bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulguların literatürde yapılan diğer çalışmalarla uyumlu yanları bulunmaktadır. Alan yazında yapılan çalışmalarda beslenme için kullanılan ürün fiyatlarının birden yükselmesi sonucu insanların alım gücünün zorlaştığı ve ikame ürünlere yöneldikleri (Stuckler vd., 2009; Hayta, 2012), fiyatı alım güçlerine göre daha uygun olan ürünleri tercih ederek beslenmelerini değiştirdikleri gibi (Eştürk vd., 2010) bulgulara ulaşılmıştır. Bu değişiklikler insanların harcamalarını daha tutumlu bir şekilde oluşturduğunu, temel ihtiyaçlara yöneldiklerini ve emsallerine göre daha uygun olan ikame ürünleri tercih ettiğini göstermektedir (Önen, 2023). Kriz dönemlerinde yiyecek üzerinde ikame ürünler değişiklik gösterebilmekle birlikte insanlar alışık olduğu ürünlere bakış alışkanlıklarını değiştirmektedir (Dilek vd., 2017).

Çalışmanın üçüncü kategorisi 'Krizin Diğer Etkileri' olarak adlandırılmıştır. Kriz dönemlerinin şiddeti genelde daha yoğun olduğu söylenebilir. Katılımcıların konu hakkında düşüncelerini şu şekilde açıklamışlardır:

A1: Bütçemize uygun ürünleri tedarik etmeye çalışıyoruz. Bunu yaparken de bir hayli zorlanıyoruz. Bu durumun düzelmesini istiyorum.

A3: Evet düşünüyorum. Hazırladığım yemekler sürekli değişiyor. O hafta ya da o gün hangi ürünleri alabildiysem onunla yemek yapıyorum. Malzemeye göre yemek yapmaya başladım. Bu durumun düzelmesini istiyorum.

B7: Evet düşünüyorum. Alım gücünün düzelmesini eskisi gibi olmasını istiyorum. Bolluk içinde ve ucuzken her şey güzeldi. Biz küçük bir yerde yaşarken böyle büyük şehirde yaşayanlar için daha zor her şey o yüzden düzelmesini istiyorum.

B8: Evet düşünüyorum. Eskisi gibi her şeyi alamıyoruz. Bu durumun düzelmesini istiyoruz. Bizler belli bir yaşa geldik çocuklarımız ve torunlarımız için hayat daha zor olacak beslenmeleri önemli istediklerini alabilmeleri lazım inşallah bu durumlar düzeldir.

Çalışmada bireylerin alım gücünün düştüğü, bunun düzelmesinin istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazın çalışmalarında krizden etkilenen bireyler oluşan yeni durumlara uymaya çalıştıkları (Demir, 2008), insanlar hayat standartlarının normal olduğu dönemlerdeki gibi istediği ürünü satın alarak tüketebildikleri (Örgün vd., 2013), bireyleri satın alma özgürlüğü açısından kısıtlandırıldığı (Yürük, 2010) söylenebilmektedir. Özgür bir şekilde satın alma isteklerinin yanı sıra cevaplayıcılardan biri olan büyükanneler gelecek nesiller için kaygılı olduklarını olumlu düzelmenin gelecek nesillere yarar sağlayacağını söylenebilmektedir.

İnsanların hayatlarını idame ettirebilmeleri için şimdi ve gelecek için yeterli satın alma özgürlüğüne (Şahin, 2018) ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmanın ikinci teması 'Ürünlerin Pişirme Yöntemleri' olarak belirlenmiştir. Bu temanın altında iki kategori 'Fırında' ve 'Haşlayarak' olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın 'Ürünleri Pişirme Yöntemleri' temasının içinde yer alan birinci kategorisi 'Fırında' pişirme yöntemi olarak belirlenmiştir. Katılımcılardan elde edilen bulgular sonucunda temalara ayrılacak kadar veri doygunluğuna ulaşamamıştır. Katılımcıların kullandıkları pişirme yöntemlerine dair söyledikleri şu şekildedir:

B1: Fırında yemek yapıyorum

A1: Fırında da yemek yapıyorum.

A8: Fırında pişirme ile yemeklerimi hazırlıyorum.

B2: Haşlayarak yemeklerimi pişiriyorum.

B8: Haşlama yöntemiyle yemeklerimi pişiriyorum.

A2: Fırında pişirmeyi de tercih ediyorum ve yapıyorum.

Pişirme yöntemleri temasındaki veriler incelendiğinde ikinci kategorisi olan haşlayarak pişirme yönteminin daha çok kullanıldığı görülmüştür. İkinci olarak fırında pişirme yönteminin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Çalışmanın bu bulgusu alan yazında yapılan araştırmalar ve çalışmalar ile örtüştüğü görülmektedir Alan yazın çalışmalarında haşlayarak pişirme yöntemi ev hanımları tarafından en çok tercih edilen pişirme yöntemlerinden (Çiloğlu, 2021; Derin vd., 2016) biri olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde et ve et ürünlerindeki pahalılık dolayısıyla bu ürünlerin kalitesinin düşürmesi sebebiyle tavada kızartma, mangal ve bunun gibi pahalı teknikler yerine bu ürünlerde lezzeti daha da arttırabilecek haşlama ya da fırınlama gibi tekniklerin kullanıldığını söylemek mümkündür. (Serdaroğlu ve Değirmencioğlu, 2022; Aydın vd., 2011; Derin, Erdem ve Işık, 2016). Bununla birlikte kriz dönemlerinde azalan alım gücü, haşlayarak pişirme yöntemi haşlanan ürünün suyunu dökülmemesi, yararlı besinlerin suyunun içinde olmasından dolayı suyuyla birlikte kullanılması ve tüketilmesi gerektiği (Topçu vd., 2003; Çiftçi ve Şeker, 2021), fırında pişirme yönteminde yiyeceklerin hacimsel ve protein bakımından kayıplarının az olması (Evren, Turhan ve Üstün, 2008) gibi stratejilerle yemek pişirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü teması 'Tedarik Yöntemleri' olarak belirlenmiştir. Bu tema altında 4 kategori 'Marketten Tedarik', 'Köylü Pazarı ve Manavdan Tedarik', 'Kendi Üretimi' ve 'Üreticiden Tedarik' olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın 'Tedarik Yöntemleri' arasında yer alan birinci kategorisi 'Marketten Tedarik' olarak adlandırılmıştır. Bu kategoride araştırma sonucunda insanların tedarik kaynaklarından olan marketlere yönelirken fiyatı uygun olanları tercih ettiği görülmektedir. Katılımcıların bu kategori ile ilgili açıklamaları şu şekildedir:

A1: Uygun olan marketleri de tercih ediyorum.

A7: Fiyatı uygun olan marketleri de takip ediyorum.

B3: Fiyatı uygun olan marketlerden alıyorum.

B7: Fiyatı uygun olan marketlerden tedarik ediyorum.

Zincir marketler birbirleriyle sürekli bir rekabet içerisinde. Bu rekabetten dolayı ürünlerinde çeşitli indirimlere yönelmektedirler. Katılımcılar marketlerde oluşan bu indirimlerden dolayı

alışverişlerinde marketlere yöneldikleri görülmektedir (Tatlı, 2014; Ceylan vd., 2016). Bu kategoride katılımcıların marketleri tercih etme nedenleri literatürdeki yapılan çalışmaları destekler nitelikte oldukları anlaşılmaktadır. Marketlerin yerel ve yabancı yatırımcı rakipleri ile piyasada üstünlük sağlayabilmeleri için indirimli ürünlerini sürekli güncellemeleri sebebiyle tercih edildiği söylenebilir (Gavcar ve Didin, 2006).

Çalışmanın 'Tedarik Yöntemleri' arasında yer alan ikinci kategorisi 'Köylü Pazarı ve Manavdan Tedarik' olarak adlandırılmıştır. Yiyeceklere ulaşmada ilk akla gelen köylü pazarları ve manavlar tercih edildiği söylenmektedir. Katılımcıların bu kategori hakkında görüşleri şu şekildedir:

A3: *Manav ve köylü pazarından satın alıyorum.*

A4: *Manavdan tedarik ediyorum.*

B4: *Manavlardan satın alıyoruz.*

B7: *Manavdan, köylü pazarından tedarik ediyoruz.*

Katılımcıların besin tedariki aracı olarak tercih ettiği bir diğer yöntemin pazar ve manav olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yerel ve doğal ürünlerin tedarikinde pazar ve mahalle ya da seyyar manavların yeri oldukça büyüktür. Taze gıdaya ulaşım ve ekonomik şartların yanı sıra pazar ve seyyar satıcı kültürü uzun bir geçmişe dayanmaktadır (Akpulat, 2016). Özellikle kadınlar çocuklarının beslenme düzenleri için belirli günlerde alışveriş yapma rutinlerine sahiplerdir. Buna dayanarak alan yazında çalışmanın bulgusunu destekler nitelikte köylü pazarları ve seyyar esnafın taze gıdaya ulaşmadaki önemini vurgulayan (Yıldız, 2008; Korkmaz, 2021; Kadanalı ve Dağdemir, 2016) çalışmalara rastlamak mümkündür.

Çalışmanın 'Tedarik Yöntemleri' arasında yer alan üçüncü kategorisi 'Kendi Üretimi' olarak adlandırılmıştır. Bireyler geçmişten günümüze çeşitli sebepler ile kendi besin maddelerini üretme eğilimindedirler. Bunun sebebinin arasında doğal ürünlere ulaşma arzusu olduğu söylenebilir. Katılımcılar yiyecek tedariki konusundaki görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

A4: *Kendimizde üretiyoruz küçük bir bahçemiz var orada yetiştiriyoruz.*

A8: *Kendimiz yetiştiriyoruz.*

B8: *Kendimiz bahçe işleriyle uğraşıyoruz.*

B6: *Bazı sebze ürünlerini kendim yetiştiriyorum.*

Katılımcıların bir kısmı sebze başta olmak üzere besin maddelerini kendileri yetiştirdiğini ifade etmişlerdir. Ekonomik koşullar, ikamet ettikleri bölge ve ailenin sağlıklı beslenmesi gibi faktörler buna sebep olabilmektedir. Çıldam (2022) yaptığı çalışmada çalışmanın bu bulgusunu destekler nitelikte kültürel etkenler ve doğal yaşama arzusunun günümüzde dahi insanları kendi ürünlerini yetiştirmeye yönelttiğini gözlemlemiştir. Aynı zamanda Arslan ve Katipoğlu (2011) çalışmasında ürün yetiştirmenin aile ekonomisine olan katkısının ve alım gücüne olumlu etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Alan yazında yapılan çalışmalar ile bu çalışmanın benzerliğini geçmişte ürünlere ulaşımın zorluğu ve şu anda doğal ürün arayışının artması faktörleriyle açıklamak mümkündür.

Çalışmanın 'Tedarik Yöntemleri' arasında yer alan dördüncü kategorisi 'Üreticiden Tedarik' olarak adlandırılmıştır. İnsanlar sağlıklı ve taze ürünlere ulaşabilmek için aradan aracıları kaldırarak bizzat kendileri üreticilere ulaşarak ürünleri tedarik edebilmektedirler. Katılımcılar bu kategori hakkında görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

A1: *Üreticilerden tedarik ediyorum.*

A2: *Tanıdıklar aracılığıyla üreticiden tedarik ediyorum.*

A5: Üreticiden alıyorum.

Katılımcıların bazıları ürünleri kendileri üretmedikleri için doğal ürünlere ulaşmak amacıyla üreticilerle bağlantı kurmaktadır. Aynı zamanda direk üreticiden tedarik ettiklerinde ürünün daha uygun fiyata alındığı görülmektedir. Gümüş ve arkadaşları (2019) yaptığı çalışmada tüketicilerin benzer sebeplerle kırsal gıdaya yöneldiğini gözlemlemişlerdir. Bireyler yerel ürün üreticileriyle irtibata geçerek doğal ürünlere ulaşmak eğilimindedirler (Duron ve Crawley, 2012). Özellikle çocuk sahibi bireylerin doğal gıdaya ulaşma isteklerinden dolayı çalışmanın bu bulgusunun literatür ile örtüştüğü söylenebilir.

Çalışmanın dördüncü teması 'Tarımsal Ürünler ve Kullanımı' olarak belirlenmiştir. Bu tema altında 3 kategori 'Çocukları için Kullandığı Ürünler', 'Ürünlerin Değerlendirilmesi', 'Tarım Ürünleri' olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın 'Tarımsal Ürünler ve Kullanımı' arasında yer alan birinci kategorisi 'Çocuklar için Kullandığı Ürünler' olarak adlandırılmıştır. Katılımcılar çocukları ve torunları için büyümelerinde önemli bir yere sahip olan yeterli beslenme durumlarına ekonomik şartlar çerçevesinde dikkat etmeye çalışmaktadırlar. Katılımcıların bu kategori için görüşleri şu şekildedir:

A1: *Çocuğuma et yemekleri yedirmeye çalışırken bu durum artık sebze yemeklerine döndü.*

A2: *Çocukluk döneminde organik ürünler tedarik etmeye çalıştım. Örnek verecek olursam organik bal, organik unlar, bisküviler içerikleri doğal tutmaya çalıştım. Büyüdükçe Mısır, domates, çilek gibi yine organik ürünleri tercih etmeye çalışıyorum.*

A4: *Et türü yemekleri pişiriyordum. Özellikle Kula kapama, kıymalı kula su böreği ve çeşitli et yemekleri yapıyordum. Alım gücü zorlaşmasıyla beraber yemeklerimi sebze yemeklerine dönüştü.*

B6: *Ben ekonomik krizden büyük oranda etkilenmedim gibi görünüyor. Et grubunu kendimiz hayvan keserek hallediyoruz. Köy tavuğunu da -18'e koyarak muhafaza ediyorum.*

B8: *Et grubu ürünleri kullanırdık imkanlarımız yettikçe fakat bu pahalılıkta kurban haricinde eti almakta zorlanıyoruz. Artık sebze ürünlerine sebze yemeklerine yapmaya çalışıyoruz.*

B7: *Et grubu yemeklerini yapmakta zorlanıyorum alım gücü oldukça zorlandı. Kulaya özgü kıymalı su böreği, kula kapama yemeklerini eskisi gibi yapamıyorum.*

Katılımcıların bir kısmının çocukların ve torunlarının beslenmede kullandığı ürünlere ulaşımının zorlaştığının bir kısmında herhangi bir zorluk yaşamadıklarını söylemişlerdir. Çocuklarının protein ihtiyaçlarını daha çok et grubundan sağlarken bu durum tahıl grubundan sağlamaya yönelme eğilimindedir. Beyazıt Hayta (2012) çalışmasında kırmızı et kullanımının yerini bakliyat ve tahılın aldığına değinmiştir. Buna karşın Kaya (2002) toplumda herkesin ekonomik kriz dönemlerinden eşit şekilde etkilenmediğini savunmuştur. Alan yazın incelendiğinde çalışmaların bir kısmı ekonomik krizin beslenme düzeninde değişime gidildiğini belirtirken aynı zamanda bireylerin bundan farklı şekillerde etkilendiğine değinilmiştir (Samsun, 2017; Brinkman vd., 2010). Bu bağlamda çalışmanın alan yazın ile ortak yanları bulunduğu söylenebilir.

Çalışmanın 'Tarımsal Ürünler ve Kullanımı' arasında yer alan ikinci kategorisi 'Ürünlerin Değerlendirilmesi' olarak adlandırılmıştır. Bireyler kendi beslenme alışkanlıklarına göre ürünlerinin farklı şekillerde değerlendirebilmektedirler. Çalışmanın bu kategorisinde katılımcılar tarımsal ürünlerin değerlendirme şekillerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

A4: *Satın aldığım ve yetiştirdiğim ürünlerden turşu hazırlıyorum. Tarhana yapıyorum. Patlıcan, fasulyeyi konserve yemekleri yaparak kışa hazırlıyorum.*

A6: Biberle genellikle tarhana turşu, domates ile sos salça gibi ürünler hazırlıyorum. Buğday ile bulgur ve unuyla ekme hazırlıyorum. Susamı ezme haline getirip kahvaltılarda ve çöreklerde kullanıyorum. Aynı şekilde haşhaşı da böyle kullanıyorum.

A8: Domates den salça ve sos yapıyorum. Bamyayı bahçemden topladıktan sonra kurutuyorum yemeğini yapmak için, buğdayı kendimiz yetiştiriyoruz kaynatıp bulgur haline getiriyorum. Susamı kendimiz yetiştiriyoruz ezmesini yaptırıp çöreklerde ve kahvaltılarda kullanıyorum. Yetiştirdiğimiz kabağı pide yaptırıyorum, çekirdeklerini kurutup çerez niyetine tüketiyoruz. Bu şekilde kullanıyorum.

B4: Meyveleri kurutarak, domatesi salça ve sos haline getirerek, biberden tarhana yaparak kullanıyorum.

B1: Domatesten salça sos şişe yapıyoruz. Biberi tarhana yapımında kullanıyorum. Buğdaydan bulgur ve un yapıyorum ekme yapıyorum. Susamı ezme haline getirip kahvaltılarda ve çöreklerde kullanıyorum.

B3: Hangi ürün ucuz ise ona yöneldik. Domatesten salça ve sos elde ediyoruz. Biberden tarhana çorbası yapıyoruz. Bulguru marketten alıyorum kendim yapmıyorum. Ama biber patlıcan gibi ürünleri kurutup kışın tüketiyoruz.

Katılımcılar ürünlerini mevsimlerini tedarik edip uzun vadede kullanabilecekleri ürünlere dönüştürme işlemlerine başvurdukları bulgularına ulaşılmıştır. Domatesten salça ve sos, biberden tarhana, çeşitli sebzelerden konserveleme yöntemiyle ürünlerini değerlendirmektedirler.

Alan yazında yapılan çalışmalar, çalışmanın bu bulgusunu destekler niteliktedir. Bu çalışmalardan birçoğu ürün hazırlama ve saklama tekniklerini dünyanın birçok kültüründe kullanıldığı gibi bizim kültürümüzde de oldukça yaygın olduğuna değinilmiştir (Memiş ve Ersoy (2007); Saygın ve İlban (2019)). Ayrıca alan yazında yapılan birçok araştırmada kışlık hazırlıklarının kuşaklardır varlığı ve bölgesel ürünlerin değerlendirilmesi konusu oldukça yaygındır (Akın vd., 2015; Van Ittersum vd., 2003). Türk mutfak kültürünü tarıma yatkınlığı da göz önüne alındığında ürünleri farklı süreçlerden geçirdikten sonra stoklamaya ve saklamaya dayalı tekniklerin sıklıkla kullanıldığı ifade edilmiştir (Akoğul ve Aksakallı, 2020; Çakıcı ve Zencir, 2018).

Çalışmanın 'Tarımsal Ürünler ve Kullanımı' arasında yer alan üçüncü kategorisi 'Tarım Ürünleri' olarak adlandırılmıştır. İklim koşulları, toprak ve ekonomik sebeplerden dolayı yetişen ürünler bölgesel olarak farklılık gösterebilmektedir. Ülkemizin her bölgesi farklı tarımsal ürünlere sahip olup yerel özgünlük içerebilmektedir. Katılımcılar bu bölümde ikamet ettikleri bölgeye özgü tarımsal ürünler hakkında aşağıdaki bilgileri vermişlerdir:

A3: Buğday, nohut, fasulye, haşhaş, susam, domates, mısır, biber, patlıcan gibi ürünler

A8: Buğday, arpa, susam, haşhaş, kavun, karpuz, kabak domates, biber, fasulye gibi sebze ürünleri.

A6: Nohut, haşhaş, susam, buğday, mısır, biber domates gibi sebze ürünleri bunlardan kendimizin yetiştirdiği ürünlerde var çeşitli sebzelerde var.

B1: Arpa, buğday, susam, domates, biber, bamya, patlıcan haşhaş sebze ürünlerinden kendimizin yetiştirmiş olduğu ürünlerde var.

B6: Buğday, zeytin, arpa, domates, salatalık, patlıcan, biber

B7: Buğday, susam, haşhaş, nohut, karpuz, kavun, domates, biber, kabak, patlıcan

Katılımcılar bölgelerinde yetişen başlıca tarım ürünleri buğday, susam, haşhaş nohut ve çeşitli sebzeleri ve meyveleri belirtmişlerdir. Tarım ürünler Ege Bölgesi iklim şartlarına uygun ürünler olmakta ve başta Manisa olmak üzere yaygınca üretimi yapılmaktadır (Ertürk ve Çilka, 2015). Bahsi geçen baklagil, tahıl, meyve ve sebze ürünlerinin bölgede yetiştirildiği literatürde birçok çalışmada yer bulmuştur (Sabancı, 2016; Kodaş ve Er, 2012; Atalmış, 2007). Çalışmanın bu bulgusu çalışmaya katılan bireylerin ikame ettikleri bölgeye özgü yerel ürünleri ortaya çıkardığından dolayı literatürde bu alanda yapılan çalışmalarla ortak yanları bulunmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ekonomik kriz dönemlerinde çerçevesinde halkın beslenmeye yönelik istek ve ihtiyaçlarını politik gastronomi ile incelenmek mümkündür. Bu istek ve ihtiyaçların kuşaklar arası çeşitli değişiklikler yarattığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı ekonomik kriz dönemlerinde halkın beslenme ve mutfak alışkanlıklarını kuşaklar arası farklılıkları gözetmek suretiyle ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın bulguları 'Ekonomik Kriz ve Beslenme', 'Ürünlerin Pişirme Yöntemleri', 'Tedarik Yöntemleri' ve 'Tarımsal Ürünler ve Kullanımı' olmak üzere dört tema altında isimlendirilerek, literatürde bulunan diğer çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılarak tartışılmıştır. Alan yazında ortaya çıkan diğer çalışmaların sonuçları destekler niteliktedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan ilki ekonomik kriz ve beslenme ilişkilerine yöneliktir. Bu ilişkide ekonomik kriz dönemlerinde ikame ürün kullanımının ön plana çıktığı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın ulaştığı bir diğer sonuç, ekonomik kriz dönemlerinde ikame ürün kullanımına ve kalitesine bağlı olarak pişirme yöntemlerinin farklılaşmasıdır. Mangal, ızgara ve tavada pişirmeye uygun ürünlerin yerini fırında pişirme ve haşlama ile yapılan ürünlerin aldığı ortaya çıkmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulardan ortaya çıkan diğer bir sonuç ise ekonomik kriz dönemlerinde yerel ürün kullanımı ve tedarik yöntemlerinde bölgeye özgü yerel ürünlere ulaşma çabalarının artması ve bireylerin çocuklarını beslemek için kalite yönünden zengin besinlere yönelmeye çalıştıkları şeklindedir. Literatürde yer alan çalışmalarda halkın ürünleri pişirme yöntemlerindeki değişimler (Serdaroğlu ve Değirmencioğlu, 2022; Aydın vd., 2011; Derin, Erdem ve Işık, 2016), yerel ürünlerin saklama koşullarının kuşaklar boyu kullanılması (Akoğul ve Aksakallı, 2020; Çakıcı ve Zencir, 2018), insanların kriz dönemlerinde alım güçlerinin düşmesiyle üreticilerle bağlantı kurarak fiyatı uygun olan yerel ürüne yönelmeleri (Duron ve Crawley, 2012; Stuckler vd., 2009; Hayta, 2012), insanların kriz dönemlerinde yaşamlarını idame ettirebilmelerine yönelik bu çalışmanın bulgularını desteklemektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda sektöre ve akademisyenlere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Sektöre yönelik öneriler

- Sektöre yönelik önerilerden birincisi kriz dönemlerinde ortaya çıkan ikame ürünleri hem kendi pazar paylarına hem de halka yarar sağlaması açısından geliştirici çalışmalar yapılabilir.
- Sektöre yönelik önerilerden diğeri ise bireyler arasındaki gelir eşitsizliğinin ekonomik kriz dönemlerinde etkisinin şiddetli şekilde göstermesi nedeniyle oluşan bu farklılıklardaki insani zararın azalmasına yönelik kriz dönemleri sosyal sorumluluk projeleri oluşturulabilir.
- Sektöre yönelik önerilerden diğeri önemli olanı ise kadınlara yerel ürün yetiştirme yöntem ve teknikleri hakkında eğitimler verilmelidir. Yetiştirilen bu ürünlerin pişirme ve saklanması konusunda yeni ve özgün teknikler de aktarılabilir.

Akademisyenlere yönelik öneriler

- Akademisyenlere yönelik önerilerden birincisi ekonomik kriz dönemlerindeki beslenme meydana gelen değişiklikleri konu alan araştırmadan yola çıkarak yeni krizler için çalışmalar geliştirilebilir.
- Akademisyenlere yönelik önerilerden diğeri dünya her koşulda yaşanılabilir olması gerektiğini insanlığa fayda sağlayıcı çalışmalar geliştirerek gösterilebilir.

KAYNAKÇA

Adhabi, E., and Anozie, C. B. (2017). Literature Review for The Type of Interview in Qualitative Research. *International Journal of Education*, 9(3), 86-97.

Ahmad, S., and Franz, G. A. (2008). Raising Taxes to Reduce Smoking Prevalence in the US: a Simulation of The Anticipated Health and Economic Impacts. *Public Health*, 122(1), 3-10.

Akın, G., Özkoçak, V. ve Gültekin, T. (2015). Geçmişten Günümüze Geleneksel Anadolu Mutfak Kültürünün Gelişimi. *Antropoloji*, (30), 33-52.

Akoğul, E. ve Aksakallı, Z. (2020). Erzurum Mutfak Kültüründe Kış Hazırlıklarının İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1331-1345.

Akputat, N. A. (2016). Bölgede Yaşayanların Yöresel Mutfak Kültürü ile İlgili Algısının Belirlenmesi: Ödemiş örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 6(1), 52-58.

Anderson R (2007) Thematic content analysis (TCA): descriptive presentation of qualitative data. Erişim Linki: <http://www.wellknowingconsulting.org/publications/pdfs/ThematicContentAnalysis.pdf>. Erişim Tarihi: 10.08.2023.

Ariizumi, H., and Schirle, T. (2012). Are Recessions Really Good for Your Health? Evidence from Canada. *Social Science & Medicine*, 74(8), 1224-1231.

Arslan, M., ve Katipoğlu, E. (2011). Kentsel Çevrede Yaşlı Kişilerin Sağlığı ve Etkinlikler için Bitki Yetiştiriciliğinin Önemi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 4(1-2), 44-52.

Atalmış, F. (2007). Ege Bölgesi'nde Yetişen Kavun Çeşitlerinin Morfolojik ve ISSR DNA Markörleri Kullanılarak Tanımlanması. Yüksek Lisans, Tezi Ege Üniversitesi.

Aydemir, E. (2005). Uluslararası Krizlerde Kriz İletişimi ve Uygulaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 204-231.

Aydın E, Aral Y, Can MF, Cevger Y, Sakarya E. ve İşbilir S. (2011). Türkiye'de Son 25 Yılda Kırmızı Et Fiyatlarındaki Değişimler ve İthalat Kararlarının Etkilerinin Analizi. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*. 82(1), 3-13.

Başaran, E. (2020). Türkiye Tarımının Genel Görünümü ve Küçük Üreticilerin Varlığı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 55-62.

Boyce, C., and Neale, P. (2006). Conducting in-depth Interviews: A Guide for Designing and Conducting in-depth Interviews for Evaluation Input (Vol. 2). Watertown, MA: Pathfinder International. 1-12.

Bracale, R., and Vaccaro, C. M. (2020). Changes in Food Choice Following Restrictive Measures Due to Covid-19. *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases*, 30(9), 1423-1426.

Brinkman, H. J., De Pee, S., Sanogo, I., Subran, L., and Bloem, M. W. (2010). High Food Prices and The Global Financial Crisis Have Reduced Access to Nutritious Food and Worsened Nutritional Status and Health. *The Journal of Nutrition*, 140(1), 153-161.

- Ceylan, H. H., Aydın, S., ve Köse, B. (2016). Tüketicilerin Farklı Fiyat Düzeylerinde Üretici ve Market Marka Tercihleri Üzerine Bir Araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 1-9.
- Coleman, P. (2022). Validity And Reliability Within Qualitative Research for The Caring Sciences. *International Journal of Caring Sciences*, 14(3), 2041-2045.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Research Methods: Qualitative Research and Research Design According to Five Approaches*. (Trans. Ed., M. Tüm ve SB Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Czernek-Marszałek, K., and McCabe, S. (2022). Why Qualitative Papers Get Rejected by Annals of Tourism Research?. *Annals of Tourism Research*, 92(103438), 1-3
- Çakıcı, H. H., ve Zencir, E. (2018). Unutulmaya Yüz Tutmuş Mutfak Kültürleri: Çakırözü Köyü Örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(Special Issue 3), 285-297.
- Çıldam, S. Y. (2022). Kentsel Yeşil Alan Örneklerinden Kezer kampüsü Hobi Bahçeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 89-110.
- Çiftçi, A. K., ve Şeker, İ. T. (2021). Geleneksel Pişirme Tekniklerinin Koronavirüse Yakalanma Üzerine Etkisi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 1739-1755.
- Çiftçi, A. K., ve Şeker, İ. T. (2021). Türkiye’de Covid-19 Pandemi Döneminde Besinleri Hazırlama, Pişirme ve Saklama Uygulamalarında Değişiklik Oldu mu? *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 9(2), 1302-1317.
- Çiloğlu B. (2021), Gaziantep’te Yaşayan 19-55 Yaş Grubu Kadınların Besinleri Satın Alma, Hazırlama, Pişirme ve Saklama Uygulamalarının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, F. O. (2008). Kriz Yönetim Stratejileri ve Kriz İletişimi. *Review of Social, Economic & Business Studies*. 11-12, 1-24.
- Demir, İ., Coşkun, B. N., ve Duman, N. (2022). Fakirleşiyor muyuz? Kadın Tüketicilerin Gıda Tüketim Alışkanlıkları. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2022(1), 112-131.
- Den Hartog, A. P., Ramsarasing, G., van der Heijden, L., and Van Staveren, W. A. (1996). Migration, nutrition and the elderly. Food habits of elderly Hindustani women in Utrecht, the Netherlands. *Scandinavian Journal of Nutrition*, 40, 87-90.
- Derin, D., Erdem, N., ve Işık, N. (2016). Konya İl Merkezinde Yaşayan Kadınların Yiyecek Hazırlama, Pişirme ve Saklama uygulamaları üzerine bir araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 87-101.
- Dilek, S., İnançlı, S., Kesgingöz, H., ve Konak, A. (2017). Restoran İşletmelerinde Rekabet Üstünlüğü Sağlayan Faktörler: Kastamonu’da Bir Uygulama. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 1(2), 111-126.
- Dölekoğlu, C. Ö., ve Çelik, O. (2018). Y Kuşağı Tüketicilerin Gıda Satın Alma Davranışı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 21, 55-66.
- Dondi, A., Candela, E., Morigi, F., Lenzi, J., Pierantoni, L., and Lanari, M. (2020). Parents’ Perception of Food Insecurity and of Its Effects on Their Children in Italy Six Months After The COVID-19 Pandemic Outbreak. *Nutrients*, 13(1), 121-141.
- Dube, K., Nhamo, G. and Chikodzi, D. (2021). Covid-19 Cripples Global Restaurant and Hospitality Industry. *Journal of Current Issues in Tourism*, 24(11), 1487-1490.

- Duram, L. and Cawley, M. (2012). Irish Chefs and Restaurants in The Geography of Local Food Value Chains. *The Open Geography Journal*, 5, 16–25.
- Ertürk, Y., ve Çirka, M. (2015). Türkiye ve Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi (KDAB)'nde Domates Üretimi ve Pazarlaması. *Yüzüncü Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, 25(1), 84-97.
- Eştürk, Ö., Ören, M. N., ve Alemdar, T. (2010). Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'de Gıda Güvencesi Üzerine Etkileri. Türkiye Şanlıurfa IX. Tarım Ekonomisi Kongresi. 159-166.
- Evren, M., Turhan, S., ve Üstün, N. Ş. (2008). Hamsi (*Engraulis encrasicolus*) Balıklarının Mikrobiyolojik Özellikleri Üzerine Pişirme Yöntemlerinin Etkisi. *Türkiye*, 10, 21-23.
- Farcas, A. C., Galanakis, C. M., Socaciu, C., Pop, O. L., Tibulca, D., Paucean, A., ... and Socaci, S. A. (2020). Food Security during the Pandemic and the Importance of the Bioeconomy in the New Era. *Sustainability*, 13(1), 150-161.
- Foscolou, A., Tyrovolas, S., Soulis, G., Mariolis, A., Piscopo, S., Valacchi, G., and Panagiotakos, D. B. (2017). The Impact of The Financial Crisis on Lifestyle Health Determinants Among Older Adults Living in The Mediterranean Region: The Multinational MEDIS Study (2005-2015). *Journal of Preventive Medicine and Public Health*, 50(1), 1-9.
- Gavcar, E. ve Didin, S. (2007). Tüketicilerin "Perakendeci Markalı" Ürünleri Satın Alma Kararlarını Etkileyen Faktörler: Muğla İl Merkezi'nde Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 3 (6), 21-32.
- Gençer, K. (2020). Qualitative Approaches for Tourism Research. Türkmen, F. (Ed.), Selected Academic Studies from Turkish Tourism Sector, Berlin, Peter Lang. (pp .225- 239).
- Gerdtham, U. G., and Ruhm, C. J. (2006). Deaths Rise in Good Economic Times: Evidence from the OECD. *Economics & Human Biology*, 4(3), 298-316.
- Ghaljaee, F., Naderifar, M., and Goli, H. (2017). Snowball, a Purposive Sampling Method in Qualitative Research. *Strides in Development of Medical Education*. 14 (3). 1-7.
- Göçer, A. (2014). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 25-38.
- Gracia-Arnaiz, M. (2022). The Precarisation of Daily Life in Spain: Austerity, Social Policy and Food Insecurity. *Appetite* 171, 1-12.
- Güler, B. ve Özçelik, A.Ö. (2002). Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Yiyecek Satın Alma ve Hazırlama Davranışları Üzerine bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Mezunları Derneği Yayınları Bilim Serisi, 3, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Gümüş, N., ve İnan, S. K. İ. E. (2019). Tüketicilerin Kırsal Gıda Ürünlerine Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Journal of Academic Value Studies*, 3(14), 144-153.
- Güneş, E. (2009). Küresel Kriz ve Gıda Sektörü. *Ziraat Mühendisliği*, (352), 24-35.
- Handcock, M. S., and Gile, K. J. (2011). Comment: on The Concept of Snowball Sampling. *Sociological Methodology*, 41(1), 367-371.
- Hardy, C., Harley, B., and Phillips, N. (2004). Discourse Analysis and Content Analysis: Two Solitudes. *Qualitative Methods*, 2(1), 19-22.
- Hayta, A. B. (2012). Ekonomik Krizin Tüketicilerin Satın Alma Davranışı Üzerine Etkileri. *Tüketici Yazıları (III)*, 7-24.

- Ijaz, M., Yar, M. K., Badar, I. H., Ali, S., Islam, M. S., Jaspal, M. H. and Guevara-Ruiz, D. (2021). Meat Production and Supply Chain Under COVID-19 Scenario: Current Trends and Future Prospects. *Frontiers in Veterinary Science*, 8, 432-442.
- Jackson, R. L., Drummond, D. K., and Camara, S. (2007). What is Qualitative Research?. *Qualitative Research Reports in Communication*, 8(1), 21-28.
- Kadanalı, E., ve Dağdemir, V. (2016). Tüketicilerin Yöresel Gıda Ürünleri Satın Alma İstekliliği. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG)*, 33(1), 9-16.
- Karahan, S., Uca, S. ve Güdük, T. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Türleri ve Teknik Görüşmelerinin Uygulanma Süreci/Görüşmeler ve Nitel Araştırmalarda Görüşme Teknikleri. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(1), 78-101.
- Kaya, Y. D. D. K. (2002). Ekonomik Krizin Yaşama Tarzı Üzerindeki Etkileri (Isparta Örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2). 207-226.
- Kılıç, E., ve Şanlıer, N. (2007). Üç Kuşak Kadının Beslenme Alışkanlıklarının Karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 31-44.
- Kim, H., and So, K. K. F. (2022). Two Decades of Customer Experience Research in Hospitality and Tourism: A Bibliometric Analysis and Thematic Content Analysis. *International Journal of Hospitality Management*, 100, 103082. 1-15.
- Kodaş, R. ve Er, C. (2012). Tahıllarda Organik Yetiştiricilik. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 103-116.
- Korkmaz, M. A. (2021). Kadın Toplayıcı Kültürü ve Bulancak Pazarının Doğal Ürünleri. *Anasay*, (17), 271-297.
- Kuckartz, U. (2013). *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice, and Using Software*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lippert, J. F., Furnari, M. B., and Kriebel, C. W. (2021). The Impact of The Covid-19 Pandemic on Occupational Stress in Restaurant Work: A Qualitative Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19), 10378, 1-15
- Marty, L., de Lauzon-Guillain, B., Labesse, M., Nicklaus, S. (2021). Food choice motives and the nutritional quality of diet during the COVID-19 lockdown in France. *Appetite* 157. 10505, 1-7.
- McGehee N. G. (2012). Interview techniques. In Dwyer L., Gill A., Seetaram N. (Eds.), *Handbook of Research Methods in Tourism: Quantitative and Qualitative Approaches* (pp. 365–376). Edward Elgar.
- Memiş, E. ve Ersoy, Y. (2007). Geleneksel Gıda Muhafaza Yöntemleri, Konferans: 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Cilt: II.
- Minichielle, V., Aroni, R. and Hays, T. (2008), *In-Depth Interviewing: Principles, Techniques, Analysis*, Pearson, Sydney.
- Neuendorf, K. A. (2018). Content analysis and thematic analysis, in *Research Methods for Applied Psychologists: Design, Analysis and Reporting*, Ed. P. Brough, New York, NY: Routledge, 211-223.

- Nishanthi, K. (2022). The Economic Crisis and Its Effect on Life Style of The People: A Study in Colombo Divisional Secretariat Division, *International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation*, 3(5), 455-459.
- O'Reilly, M. and Parker, N. (2012). Unsatisfactory Saturation: A Critical Exploration of The Notion of Saturated Sample Sizes in Qualitative Research'. *Qualitative Research*, 13(2): 190-197.
- Önen, V. (2023). Ekonomik Krizin Temel Gıda Ürünlerinde Fiyat Duyarlılığı-Seviyesi-Adaleti-Bilinci, Marka Sadakati ve Marka Güveni Üzerindeki Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 379-397.
- Örgün, E., Solunoğlu, A., ve Yayla, Ö. (2013). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Ziyaretçilerin Psikolojik Fiyatlandırma İlişkin. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(1), 29-35.
- Parker, C., Scott, S., and Geddes, A. (2019). Snowball sampling. In P. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, J. W. Sakshaug, & R. A. Williams (Eds.), *SAGE Research Methods Foundations*. SAGE Publications Ltd. NY, USA.
- Pathak, V., Jena, B., and Kalra, S. (2013). Qualitative Research. *Perspectives in Clinical Research*, 4(3), 192.-191.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*, Wiley Online Library. Hoboken, NJ, USA.
- Pusti, M. (2013). Krizlerin Anatomisi ve Türkiye'de 2001-2008 Finansal-Ekonomik Krizleri Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Roux-Dufort, C. (2007). Is Crisis Management (only) a Management of Exceptions. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 15 (2), 105-114.
- Sabancı S. (2016). Ege Bölgesinde Yetiştirilen Bazı Mısır (Zea mays L.) Çeşitlerinin Verim, Kalite ve Antioksidan Aktivitelerinin Belirlenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 60.
- Samsun, N. (2017). Çalışmanın Değişen Anlamı ve Güncel Durumuna İlişkin Tartışmalar. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 160-210.
- Saygın, C. U., ve İlban, M. O. (2019). Kırsal Alanlarda Kadınların Uyguladıkları Geleneksel Gıda Muhafaza Yöntemleri, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 7(4), 2942-2961.
- Serdaroğlu, M., ve Değirmencioğlu, Ö. G. (2002). Etin Önemli Bir Kalite Özelliği: Lezzet. *Gıda*, 27(4), 297-303.
- Staller, K. M., and Chen, Y. (2022). *Choosing A Research Design for Qualitative Research—a Ferris Wheel of Approaches*. The SAGE Handbook of Qualitative Research Design. United Kingdom: Sage Publications Ltd, 69-86.
- Stuckler, D., Basu, S., Suhrcke, M., Coutts, A., and McKee, M. (2009). The Public Health Effect of Economic Crises and Alternative Policy Responses in Europe: An Empirical Analysis. *The Lancet*, 374(9686), 315-323.
- Summerfield, G. (1994). Economic Reform and The Employment of Chinese Women. *Journal of Economic Issues*, 28(3), 715-732.
- Şahin, H. (2018). Yoksulluğun Gündelik Hayat Üzerinden Analiz Edilmesinde Anahtar Bir Kavram: Hayatta Kalma Stratejileri Üzerine Yapısal Bir Çalışma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25 (1), 133-153.
- Tatlı, H. (2014). Market Müşterilerinin Tercihini Etkileyen Faktörler: Bingöl İli Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1). 233-252

- Topçu, A. A., Köksal L, E., ve Bilgili, N. (2003). 15-49 Yaş Grubu Ev Hanımlarının Besin Hazırlama, Pişirme ve Saklama Yöntemleri Konusunda Bilgi, Tutum ve Davranışlarına Yönelik Bir Araştırma. *Deneysel Biyoloji Dergisi*, 60(3), 77-86.
- Uğur, S., Günebak, Ç. T., ve Merdol, T. K. (2006). Ankara İlinde Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylerde Yaşayan Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Yemek Planlama Konusundaki Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 34(2), 17-30.
- Van Ittersum, K., Candel, M. J., and Meulenber, M. T. (2003). The Influence of the Image of a Product's Region of Origin on Product Evaluation. *Journal of Business Research*, 56(3), 215-226.
- Van Manen, M. (2017). But is it phenomenology? *Qualitative Health Research*, 27(6), 775-779.
- Waters, H., Saadah, F. and Prandhan, M. (2003). The Impact of the 1997-98 East Asian Economic Crisis on Health and Health Care in Indonesia, *Health Policy and Planning*, 18(2), 172-181.
- Yang, Y., Liu, H. and Chen, X. (2020). Covid-19 and Restaurant Demand: Early Effects of The Pandemic and Stay-at-home Orders. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(12), 3809-3834.
- Yıldız, M. C. (2008). Kent Yaşamının Değişmeyen Marjinaleri: Seyyar Satıcılar ve İşportacılar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18 (2), 343-366.
- Yıldız, Z. ve Durgun, A. (2010). 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Turizm Sektörü Üzerine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2 (1), 1-15.
- Yürük, P. (2010). Kriz Dönemlerinde Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarındaki Değişiklikler: Edirne İlinde Bir Uygulama, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Çevrimiçi Jungiyen Psikodrama Uygulamasının Erken Dönem Şemaların, Psikolojik İyi Oluş ile Özşefkat Üzerindeki Etkisi

Nihal AYDIN, Yüksek Lisans Öğrencisi, Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa, KKTC, e-posta: 20224972@std.neu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2384-5009>

Dr. Nil Küçük YÜCEYURT, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpasa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, İstanbul, e-posta: nil.kucukyuceyurt@iuc.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2620-934X>

Öz

Araştırma, çevrimiçi jungiyen psikodrama uygulamasının genç kadın katılımcılarda erken dönem şemalar, psikolojik iyi oluş ve özşefkat üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, tek grup öntest-sontest deneysel ve karma desen çalışması yöntemini kullanarak 23.01.2021-02.05.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Örneklem, amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu tekniğiyle belirlenmiş ve çalışmaya katılmayı kabul eden 10 kadın çalışma grubunu oluşturmuştur. Değerlendirme için Young Şema Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formu kullanılmıştır. Çevrimiçi jungiyen psikodrama uygulamasının etkililiğini nitel olarak değerlendirmek için araştırmacı tarafından geliştirilen Değerlendirme Formu kullanılmıştır. SPSS 21 istatistik paket programı ile analiz edilen veriler, nitel veriler ise tümevarım analizi ile değerlendirilmiştir. Bulgular, katılımcıların YSO, PİÖÖ, ÖŞÖ-KF sontest skorlarında anlamlı bir öntest skorlarına göre farklılık olduğunu göstermiştir. Nitel analiz sonuçları ise çevrimiçi Jungiyen psikodrama uygulamasının genç yetişkinlerin erken dönem şemaları, psikolojik iyi oluş ve özşefkat üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Çeşitli bulgular, literatür bağlamında tartışılarak özgün sonuçlar elde edilmiş ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Jungiyen Psikodrama, Şema, Psikolojik İyi Oluş, Özşefkat.

Makale Gönderme Tarihi: 04.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 02.06.2024

Önerilen Atıf:

Aydın, N. ve Yüceyurt, N. K. (2024). Çevrimiçi Jungiyen Psikodrama Uygulamasının Erken Dönem Şemaların, Psikolojik İyi Oluş ile Özşefkat Üzerindeki Etkisi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(6): 455-470.

Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences

2024, 7(6): 455-470. DOI:10.26677/TR1010.2024.1403

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

The Effect of Online Jungian Psychodrama Application on Early Maladaptive Schemas, Psychological Well Being and Self-Commission,

Nihal AYDIN, MSc. Student, Near East University, Institute of Social Sciences, Nicosia, TRNC, e-mail: 20224972@std.neu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2384-5009>

Dr. Nil Küçük YÜCEYURT, İstanbul University, Cerrahpasa Florence Nightingale Faculty of Nursing, İstanbul, e-mail: nil.kucukyuceyurt@iuc.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2620-934X>

Abstract

The research aims to examine the effect of online jungyen psychodrama application on early schemas, psychological well-being and self-compassion in young female participants. The study was carried out between 23.01.2021-02.05.2021 using the single group pretest-posttest experimental and mixed design study method. The sample was determined by the snowball technique, one of the purposeful sampling methods, and the study group consisted of 10 women who agreed to participate in the study. Young Schema Scale, Psychological Well-Being Scale, Self-Compassion Scale Short Form were used for evaluation. The Evaluation Form developed by the researcher was used to qualitatively evaluate the effectiveness of the online jungyen psychodrama application. The data was analyzed with the SPSS 21 statistical package program, and the qualitative data was evaluated with inductive analysis. The findings showed that there was a significant difference in the participants' YSO, PİÖÖ, ÖSÖ-SF posttest scores compared to their pretest scores. Qualitative analysis results determined that online Jungian psychodrama application was effective on young adults' early schemas, psychological well-being and self-compassion. Various findings were discussed in the context of the literature, original results were obtained and suggestions were included.

Keywords: COVID-19, Jungian Psychodrama, Schema, Psychological Well-Being, Self-Compassion.

Received: 04.03.2024

Accepted: 02.06.2024

Suggested Citation:

Aydın, N. and Yüceyurt, N. K. (2024). The Effect of Online Jungian Psychodrama Application on Early Maladaptive Schemas, Psychological Well Being and Self-Commission, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(6): 455-470.

GİRİŞ

İnsanlık, tarih boyunca pandemi gibi kitlesel olayların yarattığı kolektif travmalara pek çok kez tanık olmuştur. Ancak COVID-19 gibi büyük ve yaygın bir pandemi ile ilk kez karşı karşıya kalmıştır (Margherita vd., 2022; Noor ve Maniha, 2020). Konuyla ilişkili olarak Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), COVID-19'un kitlesel bir travma olduğunu ve bu süreçte 2. Dünya savaşında ölen insanlardan daha fazla sayıda insanın hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Ayrıca bu süreçte neredeyse dünya üzerindeki tüm ülkeler toplumsal, ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum bireylerin fiziksel ve ruhsal olarak olumsuz etkilenmelerine neden olmuştur (World Health Organization, 2021). Yapılan çalışmalarda ömür boyu süren psikolojik yapılar olarak erken dönem uyumsuz şemaların ve düşük psikolojik iyi oluş ile özşefkat düzeylerinin, COVID-19 sürecinde ortaya çıkan psikopatolojik semptomatoloji ile yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir (Ergül Topçu vd., 2021; Faustino vd., 2022). Bu nedenle olası semptomları önlemek ve bireyin ruh sağlığını korumak ve iyileştirmek amacıyla birçok müdahale programı tasarlanmış ve uygulanmıştır. Bu müdahale yöntemlerinden biri de online Jungiye psikodrama uygulamasıdır (Pınar vd., 2021).

Jungiye psikodrama, Carl Gustav Jung tarafından ortaya koyulan analitik psikolojiyi esas alarak bireyi rüyalar, arketipler, aktif imajinasyon gibi ruhsal fenomenler ışığında değerlendiren bir grup psikoterapisi yöntemidir (Pınar vd., 2021). Bireysel terapilerle kıyaslandığında psikodrama gibi grup terapilerinin ve grup çalışmalarının özellikle kolektif travma dönemlerindeki etkili kullanımları, çok sayıda bireye ve gruba ulaşma kabiliyeti sebebiyle toplum ruh sağlığını destekleme ve koruma açısından oldukça avantajlı olduğu bildirilmiştir (Margherita vd., 2022). Bu nedenle bu çalışma, kolektif bir travma olarak deneyimlenen COVID-19 pandemisi sürecinde çevrimiçi Jungiye psikodrama uygulamasının yetişkinlerin erken dönem şemaları, psikolojik iyi oluş ve özşefkat düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma, özellikle Batı ve Gökkyaya (2023)'ün bildirdiği gibi pandemi gibi kolektif bir travma sürecinde bireyin erken dönem şemaları, psikolojik iyi oluş ve özşefkat düzeylerinin tespiti ve söz konusu düzeyleri etkileyen faktörler ve çevrimiçi Jungiye psikodrama uygulamasının bu faktörler üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Beck'in 1967'de geliştirdiği bilişsel teoriye göre, bilişsel şemalar, bireyin geçmiş deneyimlerini anlamlandırarak ve bu deneyimlerden yola çıkarak karşılaştığı her türlü olay ve deneyimi anlamlandırmak için kullanılmaktadır (Beck, 1967). Bu şemalar temel inançlar olarak da adlandırılır ve üç kategori altında toplanır ve kişinin benliği hakkında bilgi sağlar. Bu kategoriler ilk olarak çaresizlik, sevilme ve değersizlik olarak tanımlanmıştır. Birçok çalışma erken dönem uyumsuz şemaların, psikolojik sorunlara işaret ettiğini ve erken dönem uyumsuz şemalara sahip bireylerde psikopatoloji gelişme riskinin diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Young, 1990; Yıldız ve Şarlak, 2022). Benzer şekilde birçok çalışma, erken dönem uyumsuz şemaların depresyon, kaygı, travma sonrası stres bozukluğu, ilişkisel zorluklar ve kişilik sorunları ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Akbari ve Rahbar, 2013).

Psikolojik iyi oluş, bireyin kendine ilişkin olumlu algılamalarını, sınırlılıklarının farkında olarak kendinden memnun olmasını, diğer bireyler ile güvenli ve samimi ilişkiler geliştirmesini, çevresini ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilecek tarzda biçimlendirmesini, bağımsız hareket edebilmeyi, yaşamda amacının olmasını, kapasitesinin farkında olmasını ve bu kapasiteyi geliştirmeyi yansıtmaktadır (Ryff ve Keyes 1995).

Öz şefkat, bireyin şefkatli tutum ve davranışlarını kendine yönlendirmesi, acı, ıstırap, başarısızlık ve yetersizlik hissettiği zor dönemlerinde kendisine karşı sevecen ve nazik olması, olumsuz duygularının farkında olarak bunları kabul etmesi, kendi ıstırapına dokunması, ona açık olması, ondan kaçınmaması ve kopmaması, acısına, yetersizliklerine ve başarısızlıklarına karşı

yargılayıcı olmayan bir anlayış sunması, ıstırabını hafifletme ve nezaketle kendini iyileştirme ve yaşanabilecek her türden zorlayıcı yaşam olaylarının insan olmakla ilgili olduğunu bilmesi olarak tanımlamaktadır (Neff, 2003).

Literatürde, COVID 19 salgınına bağlı olarak ortaya çıkan hasta ve vaka sayısında sürekli artış, ölüm oranlarının yüksekliği, kişisel koruyucu ekipmanların sınırlılığı, olayların medyada ele alınış biçimi ve yoğunluğu, tedavide spesifik ilaçların eksikliği, yetersiz sosyal destek, izolasyon önlemleri ve ekonomik sorunların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği bildirilmiştir (Lai vd., 2020; Kaçkin vd., 2021; Ceri ve Çiçek, 2021). Birçok çalışmada pandeminin psikolojik rahatsızlıkları tetiklediği ve maruz kalan kişilerde anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunların ortaya çıkışını hızlandırdığı belirtilmektedir (Kaçkin vd., 2021; Ceri ve Çiçek, 2021). Bu sorunlar ise bireyin kişisel özelliklerine ve durumun şiddetine göre değişiklik göstermektedir (Atıf İkiz vd., 2022). Literatür incelendiğinde, stres ve zorluklar karşısında bireyin direncini arttırdığı için öz şefkatin ruh sağlığını koruyucu bir faktör olduğunu bildiren birçok çalışmaya da rastlanmıştır (Raes, 2011; Leary vd., 2007). Bir araştırmada COVID-19 pandemisi sürecinde bireyin psikolojik iyi oluş düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide dayanıksızlık şemasının önemli bir rol oynadığı bulunmuştur. Ayrıca erken dönem şemalar ve COVID-19'la ilişkili anksiyete arasındaki ilişkide dayanıksızlık şemasının belirleyici olduğu, bu şemanın COVID-19'a bağlı anksiyetenin oluşmasına ortam hazırladığı vurgulanmıştır (Faustino vd., 2022). Bir diğer çalışmada da yetişkinlerin pozitif şemaları arttıkça yılmazlık ve öz yeterlik düzeylerinin, iç kontrol odakları, azimleri, başa çıkma ve uyumlarının da arttığı saptanmıştır (Özkök, 2021). Özetle COVID-19 pandemi sürecinde pozitif şemaların ve psikolojik iyi oluşun ruh sağlığını koruyucu etki gösterdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra psikolojik iyi oluş düzeyinin de pandemiye bağlı semptomlara karşı koruyucu rol oynadığı bildirilmiştir (Çeri ve Çiçek, 2020; Lingelbach vd., 2021; Allen vd., 2022). Bu çalışma, 2020 yılının başından itibaren tüm dünyayı dramatik bir biçimde etkisi altına alan COVID-19 pandemisi sürecinde uygulanmış ve raporlanmıştır. Dolayısıyla içeriği açısından dünya tarihi açısından oldukça önemli olan bir dönemin, bireyler üzerindeki etkisinin ve sonuçlarının anlaşılmasına olanak sağlayarak ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlayabilir.

YÖNTEM

Bu araştırmada, tek gruplu öntest sontest yarı deneysel model kullanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenini psikodrama uygulaması, bağımlı değişkenlerini ise erken dönem şemaları, psikolojik iyi oluş ve öz şefkat düzeyleri oluşturmaktadır. Bağımlı değişkenlerin analizi için grup çalışmalarının öncesinde vesonrasında ilgili ölçeklerden elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Ayrıca deney grubuna psikodrama grup çalışmasının tamamlanmasının ardından sosyodemografik bilgileri de içeren açık uçlu soruların yer aldığı form uygulanmıştır. Bu form aracılığıyla grup üyeleri kendi bireysel süreçlerini değerlendirmişlerdir. Deney grubuna erken dönem şemaları, psikolojik iyi oluş ve öz şefkat süreçlerine yönelik psikodrama yöntemiyle grup çalışması uygulanmıştır. Çalışma süresinde aşağıdaki üç hipotez test edilmiştir:

1. Çevrimiçi Jungiyen psikodrama uygulaması COVID-19 pandemisi sürecindeki yetişkinlerin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
2. Çevrimiçi Jungiyen psikodrama uygulaması COVID-19 pandemisi sürecindeki yetişkinlerin özşefkat düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
3. Çevrimiçi Jungiyen psikodrama uygulaması COVID-19 pandemisi sürecindeki yetişkinlerin Erken dönem genç şema düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Evren-Örneklem / Çalışma Alanı-Çalışma Grubu

Bu çalışmanın örnekleme, olasılık temelli olmayan örnekleme türlerinden uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Sosyal bilimler alanında sıkça başvurulan yöntemlerden biridir. Bu yöntemde araştırmacı, çalışması kapsamında ulaşabileceği ve gönüllü olan uygun katılımcıları gözeterek örnekleme oluşturmaktadır (Cohen vd., 2007). Araştırmaya dahil edilme kriterleri COVID-19 sürecini deneyimlemek ve 18 yaş üzerinde olmak olarak belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleme 10 kadından oluşmuştur. Her katılımcıya kişisel verileri korumak amacıyla bir çiçek isimlerinden oluşan bir rumuz verilmiştir.

Psikodrama Oturumlarının Uygulanması ve İçeriği

Bu çalışma kapsamında planlanan Çevrimiçi Jungiyen psikodrama uygulaması 23.01.2021-02.05.2021 tarihleri arasında uygulanmıştır. COVID-19 önlemleri kapsamında alınan tedbirler nedeniyle grup oturumları terapistler tarafından Zoom üzerinden çevrimiçi ortamda yürütülmüştür. Araştırmacı, ilk olarak çalışma kapsamında ulaşabileceği ve gönüllü olan uygun katılımcılara telefonla ulaşılmış, çalışmaya dahil edilme kriterlerine uyan katılımcılara araştırmanın amacı, yöntemi açıklanmış, çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılarla yapılacak bireysel ön görüşmeler için online görüşme zamanları belirlenmiştir. Tüm ön görüşmeler, uygulama öncesinde terapist tarafından bireysel olarak ve online ortamlarda yapılmıştır. Grup oluşturma sürecinde toplam 10 kişi ile ön görüşme ve bilgilendirme görüşmeleri yapılmıştır. Bireysel görüşmeler sırasında katılımcılardan detaylı anamnez alınmış, bireysel psikoterapi gereksinimleri değerlendirilmiş, grup süreci ve dinamiği ile ilgili özel müdahaleler uygulanmıştır. Online grup oturumları boyunca terapist ve katılımcıların yalnız olmalarına, katılımcıların buldukları çevredeki uygun bir odada, sesleri ve görüntüleri grup ortamındaki tüm katılımcılara ulaşacak biçimde ayarlamalarına dikkat edilmiş ve bu koşullar sağlanmıştır.

Grup oturumlarında, Jungiyen Psikodrama eğitimi alan PhD derecesine sahip bir yardımcı terapist yer almıştır. Çalışma kapsamındaki tüm grup oturumları, zoom uygulaması aracılığı ile çevrimiçi olarak yürütülmüştür. Her oturum haftada bir olacak şekilde düzenlenmiştir. Çalışma kapsamında yaklaşık 5 ayda toplam 15 grup oturumu düzenlenmiş, her bir oturum yaklaşık 8 saat sürmüştür. Dolayısıyla oturumlar toplamda 120 saat sürmüştür. Oturum boyunca 15 dakikalık 2 ara verilmiştir. Belirlenen grup oturumuna katılmayacak olan katılımcılardan, belirlenen oturum tarihinden birkaç gün önce tüm grup üyelerinin bulunduğu WhatsApp grubuna katılım gösteremeyeceklerini içeren bir mesaj iletmeleri istenmiştir. Grup oturumları boyunca elde edilen tüm sözel ve sözel olmayan ifadelerin kaydedilmesinde yazılı notlar ve ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşme transkriptleri yorum ve/ya düzeltme için katılımcılara gönderilerek katılımcı teyidi alınmıştır.

Grup oturumlarından elde edilen ses kayıtları araştırmacı tarafından yazıya dönüştürülmüştür. Daha sonra yardımcı terapist tarafından kayıtların ve transkriptin tutarlılığı kontrol edilmiştir. Verilerin kodlanması 2 araştırmacı (NA ve yardımcı terapist) tarafından gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın etkililiğini belirlemek amacıyla kullanılan ölçekler ilk oturum günü grup başlamadan önce ve grubun son oturumunda uygulanmıştır. Ön testle birlikte katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerinin belirlemek amacıyla, sosyo-

demografik bilgi formu kullanılmış; son oturumda ise çalışmanın etkililiği ve katılımcılardaki değişimleri belirlemek üzere açık uçlu sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Güvenilir ve derinlemesine veri elde etme için veri üçgenleme yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Demografik Soru Formu

Bu form, araştırmacı tarafından literatür incelenerek oluşturulmuştur. Form kapsamında katılımcıların ad-soyad, yaş, cinsiyet, meslek, eğitim, yaşadığı yer, medeni durum, çocuk sayısı, çalışma durumu ve aktif olarak psikoterapi alıp almama ve herhangi psikiyatrik bir ilaç kullanıp kullanmama durumuna ilişkin sorular yer almaktadır.

Young Şema Ölçeği (YŞÖ)

Katılımcıların erken dönem uyumsuz şemalarını incelemek amacıyla Young Şema Ölçeği'nin kısa formunun 3. Versiyonu kullanılmıştır. Ölçek Young (1990) tarafından erken dönem uyumsuz şema alanlarının değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Daha sonra Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek toplam 14 şema boyutu, 5 şema alanı ve 90 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin "Zedelenmiş Otonomi, Kopukluk, Yüksek Standartlar, Zedelenmiş Sınırlar ve Diğer Yönelimlilik" olmak üzere toplam 5 şema alanı, bu şemalar altında yer alan 14 şema alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar "karamsarlık, duygusal yoksunluk, başarısızlık, yüksek standartlar, kendini feda, onay arayıcılık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, iç içe geçme/bağımlılık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, terk edilme, cezalandırılma, kusurluluk ve tehditler karşısında dayanıksızlık" olarak belirtilmiştir. Ölçek, altılı Likert tipinde tasarlanmıştır. Ölçek "1 (Benim için tamamıyla yanlış)" ifadesinden "6 (Beni mükemmel şekilde tanımlıyor)" ifadeleri arasında derecelendirilerek puanlanmaktadır. Ölçeğin herhangi bir kesme puanı bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanın yükselmesi erken dönem uyumsuz şemaların da sayı ve şiddetinin yükseldiğini göstermektedir. Young Şema Ölçeği ile ilişkili iç tutarlılık çalışmasında Cronbach Alpha değerlerinin $\alpha=.53-.81$ arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu çalışmada, ölçeğin alpha güvenirlik katsayısı $\alpha=.65 .85$ bulunmuştur.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Ölçek, Diener vd., (2009) tarafından psikolojik iyi oluş düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması Telef (2013) tarafından yapılmıştır. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, tek faktör ve 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 7'li Likert tiptedir. Ölçekte herhangi bir ters madde bulunmamaktadır. Dolayısıyla tüm maddeler olumlu şekilde ifade edilmektedir. Ölçek maddelerinin puanlanması, kesinlikle katılmıyorum (1) ve kesinlikle katılıyorum (7) aralığında değişmektedir. Ölçekten alınabilecek puan değeri minimum 8, maksimum 56'dır. Ölçekten alınan yüksek puan değerleri bireyin sahip olduğu psikolojik kaynak ve gücün de yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .61 ile .77 arasında değişmektedir. Orjinal çalışmada, psikolojik iyi oluş ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada, ölçeğin alpha güvenirlik katsayısı .80 bulunmuştur.

Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formu (ÖŞÖ-KF)

Öz-Şefkat Ölçeği, Neff (2003) tarafından geliştirilmiş, Raes vd., (2011) tarafından kısa form haline getirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yıldırım ve Sarı (2018) tarafından yapılmıştır. Ölçek, tek boyuttan ve 11 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, 5'li Likert tiptedir. Ölçek ifadelerinin puanlanması "Hiçbir zaman (1)" ile "Daima (5)" aralığında değişmektedir. Ölçekten alınabilecek puan değeri minimum 11, maksimum 55'tir. Ölçekten alınan puanın artması bireyin sahip olduğu öz-şefkat düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Ölçekte yer alan 1., 4., 8., 9., 10. ve 11. maddeler ters puanlanmaktadır. Orijinal çalışmada, Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formunun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .75 olarak hesaplanmıştır (Yıldırım ve Sarı, 2018). Bu çalışmada, ölçeğin Alpha güvenilirlik katsayısı 0.75 bulunmuştur.

Yarı Yapılandırılmış Değerlendirme Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu form, katılımcıların çalışmaya ilişkin ilk beklentileri, grubu sürdürme motivasyonları, en çok etkilendikleri protagonist oyunu, grup sürecinde yaşadıkları zorlayıcı durumlar, öğrendikleri yöntem ve teknikler, ihtiyaçlarının karşılanma durumu, psikolojik gelişimlerine yönelik edindikleri farkındalık düzeyi, çalışmanın çevrimiçi oluşunun avantajlı ve dezavantajlı yönleri, çalışma grubunun tekrarlanma ihtimalinde yeniden katılma isteklerine ilişkin duygu ve düşüncelerini sorgulayan sorularla oluşan yarı yapılandırılmış bir değerlendirme formudur.

Verilerin Analizi

Grup oturumlarının çözümlemesinde nitel bir veri analizi yöntemi olan içerik analizi kullanılmıştır (Creswell ve Creswell, 2017). Oturumların içerik analizinde yöntem olarak oturum çözümlemeleri, bir katılımcının bireysel sürecinin çözümlemesi, tüm grup sürecinin çözümlemesi olmak üzere üç aşamalı analiz temel alınmıştır:

1. Oturum Çözümlenmeleri

Oturumların çözümlenmesi aşamasında oturumlar özetlenmiştir.

1. İlgili oturumların ısınma, protagonist çalışması, grup oyunları gibi çeşitli parçaları merkeze alınmıştır,
2. Grup dinamiği kapsamındaki kohezyonlar, yakınlaşmalar, çatışmalar, aktarım ve tele ilişkileri vb. tüm deneyimler aktarılmıştır,
3. Grup yöneticisi/liderinin her oturumda kendisine dokunan anlar, yaşantılar ve hissettiği karşı-aktarımlar Jungiyen bir terminoloji kapsamında ele alınmıştır,
4. Söz konusu oturumların sözel gözlemi özetlenmiştir,
5. İlgili oturumlara yönelik yapılan süpervizyon görüşmesinin detayları aktarılmıştır. Oturum çözümlemelerinde epizodik ve tematik analiz olmak üzere iki farklı yöntem kullanılmıştır. Epizodik analiz, ısınma, aksiyon, paylaşım olmak üzere bir oturumun baştan sona tüm aşamalarının çözümlemesidir. Tematik analiz ise birkaç oturumun bir tema çerçevesinde toplanarak çözümlemesidir. Bu iki analiz yöntemi hibrit bir biçimde kullanılmıştır.

2. Bir Katılımcının Bireysel Sürecinin Çözümlemesi

Çözümlemelerin ikinci aşamasında grupta yer alan bir katılımcının tüm süreç boyunca yaşadığı deneyimin öyküsü aktarılmıştır.

3. Tüm Grup Sürecinin Çözümlemesi

Çözümlemelerin üçüncü aşamasında gruplar tekil biçimde değil; bir süreç olarak ele alınmıştır. İlk seanstan son seansa dek grubun geçirdiği tüm aşamalar, gerideki tekil oturum analizi, araştırmanın önceden belirlenmiş hipotezleri ve ilgili literatüre atıf yapılarak, Jungiye bir bağlamda öykülenmiştir.

Araştırmada nitel bulguların inandırıcılığını artırmak amacıyla grup oturumları süresince katılımcılarla etkileşim kurulmuş, veri çeşitlemesi yapılmıştır. Araştırmanın geçerliliğini güçlendirmek amacıyla da görüşülen bireylerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Aynı zamanda güvenilirliği sağlamak amacıyla veriler benzer süreçlerle toplanması, verilerin sonuçlarla ilişkisi kurulmuştur.

BULGULAR

Nicel Araştırma Bulguları

Katılımcılara oturumların öncesinde ve sonrasında uygulanan Young Şema Ölçeği (YSO), Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formu (ÖŞÖ-KF)'dan elde edilen veriler SPSS 21 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanları

	Ön Test				Son Test			
	Min	Max	Mean	Sd	Min	Max	Mean	Sd
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	24,00	54,00	44,30	7,93	36,00	56,00	46,50	5,48

Tablo 1’de verildiği üzere katılımcıların psikolojik iyi oluş ölçeği puanları incelendiğinde ön test puan ortalamasının 44,30±7,93 olduğu, son test puan ortalamasının ise 46,50±5,48 olduğu, dolayısıyla psikolojik iyi oluş ölçeği son test puan ortalamalarının ön test puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Öz Şefkat Ölçeği Puanları

	Ön Test				Son Test			
	Min	Max	Mean	Sd	Min	Max	Mean	Sd
Öz Şefkat Ölçeği	23,00	44,00	33,00	6,59	15,00	46,00	31,80	9,57

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde katılımcıların ön test Öz Şefkat Ölçeği Puan ortalamasının 33,00±6,59 olduğu, son test puan ortalamasının ise 31,80±9,57 olduğu, dolayısıyla öz şefkat son test puan ortalamalarının ön test puanlarına göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Young Şema Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Puan Ortalamaları

	Ön Test	Son Test
--	---------	----------

	Min	Max	Mean	Sd	Min	Max	Mean	Sd
	5,00	19,00	10,40	5,14	5,00	19,00	11,00	4,24
Terkedilme	5,00	16,00	9,60	2,79	5,00	17,00	10,50	3,34
Kuşkuculuk	5,00	18,00	11,5	3,86	6,00	19,00	12,10	4,20
Sosyal izolasyon	6,00	16,00	10,7	3,26	7,00	18,00	13,00	3,55
Kusurluluk	5,00	15,00	6,70	3,12	5,00	15,00	7,40	3,09
Başarısızlık	5,00	8,00	6,60	1,34	5,00	15,00	8,20	3,04
Bağımlılık	5,00	9,00	6,40	1,57	5,00	15,00	8,30	3,86
Dayanaksızlık	6,00	14,00	8,90	2,37	5,00	11,00	7,80	2,34
Gelişmemiş benlik	5,00	19,00	11,50	3,89	5,00	19,00	11,50	3,89
Boyun eğicilik	5,00	17,00	9,10	4,04	5,00	17,00	9,10	4,04
Kendini feda etme	6,00	24,00	17,20	4,89	8,00	25,00	16,40	6,13
Duyguları bastırma	5,00	20,00	9,10	4,90	5,00	23,00	9,40	6,50
Yüksek standartlar	11,00	24,00	15,70	4,42	5,00	21,00	13,50	4,69
Haklılık	11,00	23,00	15,00	4,26	5,00	26,00	14,90	5,54
Yetersiz özdenetim	6,00	23,00	13,30	4,94	7,00	22,00	13,50	4,74
Onay arama	5,00	27,00	12,70	5,61	5,00	22,00	12,30	6,51
Karamsarlık	8,00	14,00	9,90	2,07	5,00	17,00	10,70	4,71
Cezalandırıcılık	7,00	20,00	13,20	3,32	7,00	17,00	13,20	3,01

Katılımcıların Young Şema Ölçeği alt boyutlarına ait puan ortalamaları Tablo 3'te verilmiştir. Elde edilen veriler analiz edildiğinde katılımcıların Young Şema Ölçeği alt boyutları olan gelişmemiş benlik, boyun eğicilik ve cezalandırıcılık ön test ve son test puan ortalamalarının benzer olduğu, Duygusal yoksunluk, Terkedilme, Kuşkuculuk, Sosyal izolasyon, Kusurluluk, Başarısızlık, Bağımlılık, Duyguları bastırma, haklılık, yetersiz öz denetim ve onay arama şemalarına ait son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarına kıyasla daha yüksek olduğu; kendini ifade etme, yüksek standartlar şemalarına ait son test puan ortalamalarının ise ön teste göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Nitel Araştırma Bulguları

Bu çalışmadan elde edilen temalar incelendiğinde, jungiyen psikodrama uygulamasını çevrimiçi ortamda yürütmenin birtakım beklentiler oluşturduğu, fırsatlar ve katkılar sağladığı saptanmıştır. Elde edilen sonuçlar literatür doğrultusunda tartışılmıştır. Ayrıca çözümlemenin üçüncü aşamasında grup tekil biçimde değil; bir süreç olarak ele alınmıştır. Uygulamanın ilk 5 oturum analiz edildiğinde katılımcılar katıldıkları psikodrama uygulamasının kendilerini keşfetme açısından bir yolculuk olduğunu ifade etmişlerdir. Yolculuk sırasında huzur, sevgi ve mutluluk hissettiklerini, değişip dönüştüklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Gizem katılımcıları bir tura ve dolayısıyla bir yolculuğa çıkarmaya başlıyor:

Gül: "O zaman havana hava limanımıza hoş geldiniz, buradan otel yaklaşık bir 20-25 dakika kadar sürecek, kısa bir seyahatimiz var. Hemen ön uyarıları yapayım arkadaşlar biraz sivrisine var, hava sıcak getirdiğiniz o sinkolardan sürebilirsiniz."

Bu oturumda katılımcılar pandemiye bağlı olarak gerçekleştirilen online psikodrama sürecinin yararlarını, online programların hayatlarına katkı sağladığını, yenilik ve değişikliklere neden olduğunu, bu süreçten çok memnun olduklarını ifade etmiştir.

Nergiz: Ben de online eskiden olsaydı şey derdim yok ya dokunmam lazım gitmem lazım, hareket etmem lazım. Evden katılmak bu korona sürecinde bir şeyleri unutturdu yani. Online eğitimlere katılmak beni daha güçlendirdi bu süreçte. Daha böyle evde olmak da güzel geldi. Bana iyi geldi.

Bazı grup üyeleri, pandemi sürecinin kayıplara neden olduğunu, bu nedenle çok üzüldüklerini, pandemi koşulları nedeniyle ölen yakınlarını ve sevdiklerini uğurlayamadıklarını, çok zorlu geçtiğini, online süreçlerin insanlarla iletişimi ve etkileşimi azalttığını, bu nedenle de kendilerini mutsuz ve üzgün hissettiklerini bildirmiştir.

Papatya: Benim annem 31 Mayıs'ta vefat etti, hiçbir kronik hastalığı yoktu, kalp kriziydi. Bir gün sonra bana gelecekti. .... Benim için çok zorlu bir süreç korona süreci ama ben de sosyoloji okuyorum aynı zamanda, başka eğitimlerle de bu eksikliğimi, yalnızlık duygumla başa çıkmaya çalışıyorum.

Rol geri bildirim sürecinde bazı katılımcılar anlaşılmadıklarını, dinlenilmediklerini, çaresiz hissettiklerini, toplumsal cinsiyet normları nedeniyle erkekleri güçlü gördüklerini, bu gücün ve ayrımcılığın kendilerini rahatsız ettiğini aşağıdaki ifadelerle açıklamışlardır.

Sümbül: "Ben çok sinirlendim çünkü benim de. Papatya olduğum zaman çok öfkelenmişim çünkü dinlenilmemek kendini anlatamamak kötü bir şey insanı çok çaresiz hissettiriyor. Bana yansıması da ben de çocukken çok eziktim ve kendimi iyi ifade edemiyordum, birçok durumda benzer şeyleri ben de yaşadım. Bir de benim o kadar mükemmel bir ablam vardı ki hep onunla karşılaştırılarak her durumda kendimi çok yetersiz ve değersiz hissediyordum. Bir an bana tekrar o duyguyu hissettirdi biraz da o yüzden fazla fevri davrandım. Beni çok etkiledi"

Beşinci oturumda katılımcılar geçmişten gelen bazı sorunların kökenlerini ve taşıdıkları mirası fark ettiklerini, aydınlanma yaşadıklarını, rahatladıklarını, davranış ve seçimlerine baktıklarında neyi nasıl yaptıklarını ve temel inançlarını gördüklerini ifade etmiş ve yeniden doğduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu oturumda grubun ortak duygular deneyimlediği ve farkındalık kazandıkları ve yeniden doğuşa doğru evrildikleri belirlenmiştir. Bu nedenle bu oturumun ana teması farkındalık ve yeniden doğuş olarak belirlenmiştir. Oturumun başında Karanfil şu ifadeyi kullanmıştır.

Karanfil: "2,5 üç senedir patolojik anlamda irili ufaklı mantardan akneye üst üste konulduğunda her şeyin de sebebini öğrendim. Bundan 3 sene önce çok içime sinmeyerek yaşadığım ve bana çok güzel dersler veren ilişkimden de, 1 sene kadar süren bir ilişkiydi onun hala mirasını taşıdığımı öğrendim, o yüzden benim için farkındalık dolu, işte geçen hafta o şikâyet ettiğim bedenimi tanımıyorum, uzaklaşmışım nasıl bu kadar uzaklaşabilmişim dediğim noktada aslında işte o bir yıllık içime sinmeyen, doğru bulmadığım, bedenimi suçladığım ruhumu suçladığım kalbimi suçladığım ilişkimden kaynaklı olduğunu öğrendim. ...."

Beşinci oturumun çalışma aşamasında yönetici "Gözlerimizi kapatıp hatırladığımız en küçük halimizle karşılaşalım. Onunla iletişim kuralım onu sevdiğini burada olduğunu onunla iletişime geçelim" diyerek katılımcıları çocukluk çağlarıyla ve derin duygulara temas etmeleri için yöreklendirmiştir. Bu çalışmada Nergiz şu ifadeleri kullanmıştır.

Beşinci oturum sonunda grup hayali bir yolculuğa çıkmıştır. Yolculuk sırasında huzur, sevgi ve mutluluk hissettiklerini, değişip dönüştüklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Gizem katılımcıları bir tura ve dolayısıyla bir yolculuğa çıkarmaya başladığını ifade etmiştir.

Gelişme-Süreç, Sessizliğin Sesi, Sessiz Çıgıllıklar

Bu bölüm, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu oturumun tematik analizinden oluşmaktadır. Bu oturumların çalışmaları sonrasında katılımcılar, çoğunlukla ortak hissettikleri

ölüm, kayıp, yas, terkedilme, özlem, üzüntü hissettiklerini, kaybettikleri insanların yüreklerinde halen var olduğunu ancak artık bu yası yaşamak istemediklerini, duygularını kabul ettiklerini ifade etmişlerdir.

Leylak: "Ya bende şöyle bir şey hissettim. Aslında benim de bir yasım var yani nasıl bir yas. Aldatılmak da güvendiğin biri tarafından ihanete uğramak, aldatılmakta aslında insanın ölmesi gibi bir şey. Burada aslında kişi kendi ölüyor, kendi yasını tutuyor. Bazen bir hikâyenin bitmesini çok istiyorsunuz. Sizi o hikâyede tutan duyguyu kesip atıp yeniden yolunuza bakmak istiyorsunuz. Ben de kendi yasımdan çıkmak istiyorum"

Sekizinci oturumun temel teması yetersizlik duygusu, savaş ve korunma ihtiyacıydı. Dokuzuncu oturumda ise bir katılımcı içinde bulunduğu durumu çukura benzetmiş, bu süreç katılımcıların yüzleşmelerine ve gölgelerini fark etmelerine olanak sağlamıştır. Katılımcılar acı veren deneyimlerle yüzleştiklerini, bu deneyimlerin artık eskisi kadar kendilerini üzmediğini ve olumsuz etkilemediğini bastırılan gölgelerini fark ettiklerini ve kabul ettiklerini, onları özgür bıraktıklarını ifade etmişlerdir.

Lotus: "Grup için hazırlandım öyle geldim. Bu hafta kendimle yüzleşme haftam oldu. Her şeyi tekrar yaşadım o anları bu hafta hep düşündüm. Eskiden uzun süre duygunun içinde kalırdım bu sefer hemen çıktım duygudan ve sosyal medya kullanmıyordum ilk defa açtım ve H'nin profiline baktım. Eskiden baktığımda üzümler için acırdı ama hiç eskisi gibi duygu hissetmedim içimde bir sevgi özlem uyanmadı eskiden merak ederdim sürekli bakardım şimdi ise bir defa baktım bir daha bakma gereği duymadım. Merak ettim kendi hislerimle ilgili nasıl hissedeceğim diye".

Sonuç: Gölgele, Ölüm, Dönüşüm, Bütünleşme

Bu başlıkta on birinci oturumdan on beşinci oturuma kadar oturumların tematik analizi verilmiştir. On birinci oturumun temel teması bir önceki oturumda fark edilen gölgelerin, değişim, dönüşüm, ölüm ve yaşamın bütünleşmesiydi. On birinci oturum için gelecekteki evim çalışması yapılmış, katılımcılara gelecekteki evlerini hayal etmeleri ve bu evi betimlemeleri teklif edilmiş, on ikinci oturumda grubun temel temasının sorumluluk olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların hayatının sorumluluğunu alma, ağır sorumlulukları hafifletme, roller, değişim ve dönüşmeye istekli olduğu fark edilmiştir. On üçüncü oturumda ölümün kabulü, intihardan uzaklaşma ve yaşamaya doğru istek olduğu gözlenmiştir. Katılımcılar uzun süredir taşıdıkları duyguları ifade ettiklerini, böylece bu ağır yükü bıraktıklarını, kabul ettiklerini ve sevdikleri tarafından dinlenip hak verildiğini, yaşamlarının değişip dönüştüğünü, ifade etmiştir.

Zambak: "Sakinim, artık hayata biraz daha tutundum yaşama isteğim ölüme karşı sıcak bakışlarım gitti. Vazgeçtim, intihar etmekten kendimi izlemeyi kendime bakmayı unuttum. Kendimi görmeye kendimi fark etmeye başladım. Arada olan çocuğum, erken olgunlaşmışım, ailem için canımı veren insandım. Kendim için yaşayamadığımı fark ettim. Duygu yok, duygularımı taş etmişim, ben de taş olmuşum"

Rol geribildiriminde katılımcılar bazı durumlarda iletişim sorunları olduğunu, duygu ve düşüncelerini yeterince ifade edemediklerini, bu nedenle de etkileşimde oldukları anima ve animuslar tarafından anlaşılmadıklarını, korunmak kapsanmak ve desteklenmek yerine kırıldıklarını, üzüldüklerini ancak belki de adım atmanın yararlı olacağını ifade etmiştir.

Leylak: "Kardeşim iletişim sorunlarım var birinin adım atması gerekiyor kırılan tarafta adım atabilir duyguyu bazen gösteremiyoruz anlamıyorlar bizim içimizi adım atabiliriz. Ben de ayısını yaşıyorum adama atmayı beklemek yerine kendimizin adım atması. Belki de ilişkiyi başlatabilir. Lotus adım Atam bendim duygularımı söyleyemiyordum duygularımı söyleyerek bana çok iyi geldi"

benim duygularımı anlatmam lazımmış dışarıdan güçlüymüş içimdeki kırılmış üzülmüş ama söyleyemedim. Kendimi terk edilmiş çocuk gibi hissettim kocadan çıkmış halimle daha iyi hissettim”

Son oturumda katılımcılar duygularını paylaşmış, grup oturumuna güç, iyileşme, şifa, sevdikleriyle vedalaşma, yalnızlık temaları hâkim olmuştur.

TARTIŞMA

Tarih boyunca, düzensiz aralıklarla ve farklı şiddetlerde viral respiratuar salgınların ortaya çıktığı bilinmektedir (Noor vd., 2020). Ancak COVID-19 pandemisi dünya genelinde bu kadar geniş coğrafyalara yayılan ilk pandemiydi ve mortalite ve morbidite oranları bakımından diğer pandemilerden daha tehlikeli ve ölümcüldü. Pandemi nedeniyle yüzbinlerce insan yaşamını kaybetti, milyonlarca insana virüs bulaştı ve hastalar ağır semptomlar nedeniyle tedavi oldu. Dünya genelinde birçok ülkede karantina ve izolasyon önlemleri alındı, işyerleri, okullar kapatıldı ve sokağa çıkma yasakları uygulandı, insanlar kültürel olarak gelenek ve göreneklere uygun yas ve düğün merasimleri yapamadı (Kaçkin vd., 2021). Dolayısıyla uygulanan yasak ve kısıtlamalar nedeniyle bireysel ve grup terapilerinin yüz yüze yapılması imkânsız hale geldi. Bu nedenle daha önce sıklıkla tartışmalara konu olan ve büyük oranda kabul görmeyen “çevrimiçi terapi” zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiş, mevcut tartışmalardan başka bir noktaya evrilmiştir (Margherita vd., 2022; Weinberg 2020). Neden olduğu sorunlar ve ortaya çıkardığı sonuçlar nedeniyle COVID-19 pandemisi kolektif bir travma olarak nitelendirilebilir. Bu travmalar özellikle nitel araştırmalara konu olmakta, bu olayların yarattığı fiziksel, ruhsal ve sosyal etkiler ele alınmaktadır (İkizer, 2020). Bu etkinin kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu düşünüldüğünde bu psikodrama müdahalesinin COVID-19 pandemisinin yarattığı kolektif travma atmosferine bağlı olarak çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmesinin farklı ve önemli bir durum olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, jungien psikodrama uygulamasına katılan üyeler, oturumların başında uygulama ile ilişkili bazı beklentilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar, COVID-19 ‘un neden olduğu psikolojik yorgunluğu ve olumsuz etkileri azaltmak ve içsel yolculuğa çıkmak istediklerini bildirmiştir. Pandemi ve buna bağlı olarak alınan önlemler yalnızca fiziksel değil, ruh sağlığını da ciddi biçimde olumsuz etkilemiştir. Mevcut araştırmalar, COVID-19 salgını ve ilgili önlemlerin ardından beş kişiden birinin klinik açıdan anlamlı psikolojik sıkıntılar, özellikle de depresyon, anksiyete bozuklukları ve travma sonrası stres bozukluğu geliştirebileceğini öne sürmüştür (Kaubisch vd., 2022). Konuyla ilişkili yapılan çalışmalar incelendiğinde salgının potansiyel olumsuz ruh sağlığı etkilerini azaltmak için çevrimiçi olarak kurulan destek ve psikoeğitim gruplarında katılımcıların empati ve dayanıklılık düzeylerinin arttığı, olumlu duygu deneyimlerinde önemli bir artış gösterdiği, aynı zamanda pandemi ve sonuçlarına ilişkin kaygı, depresyon, yalnızlık, olumsuz duygulanım ve korkuda da önemli bir azalma sergiledikleri saptanmıştır (Brouzos vd., 2021; Hechanova vd., 2021). Dolayısıyla katılımcıların pandemi sürecinde psikodrama uygulamasına katılmaları, empati ve dayanıklılık sağlamaya ek olarak ruh sağlığını koruyucu ve geliştirici bir çaba olarak değerlendirilebilir (Pınar vd., 2021).

Çevrimiçi psikodrama, hem psikodramatistler hem de danışanlar için bazı fırsatlar sunmaktadır. McBeath, Du Plock ve Bager Charleson (2020) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, çevrimiçi psikoterapi, küresel çapta uygulanan karantina önlemleri nedeniyle yüz yüze terapi seanslarının devam ettirilmesini kolaylaştırmıştır. Bu durum, katılımcıların güvenli ev ortamlarından terapiye katılabilmesini sağlamıştır. Ayrıca, bazı katılımcılar, çevrimiçi psikodramanın paylaşım yapmayı ve duygusal açıklamaları kolaylaştıran bir faktör olduğunu ve bunun kendilerini ifade etmek için bir fırsat olduğunu ifade etmişlerdir. Biancalani vd., (2021) tarafından yürütülen bir başka araştırma, çevrimiçi psikodrama seanslarının yüz yüze terapilere göre özel bir avantaja sahip olduğunu vurgulamıştır. Zoom gibi çevrimiçi platformlar üzerinden yapılan psikodrama

seansları, danışanların kendi yüz ifadelerine daha fazla odaklanmasına olanak tanır (Pınar vd., 2021). Bu, danışanların o anki duygusal durumları ile yüz ifadeleri ve konuşmaları arasında bir karşılaştırma yapmalarına ve bazen bu aradaki uyumsuzlukları fark etmelerine yardımcı olur. Çevrimiçi psikodramanın bir diğer avantajı, katılımcıların çeşitli ulaşım sorunlarını ortadan kaldırarak, psikolojik destek almayı herkes için daha erişilebilir hale getirmesidir. Özellikle zorlu dönemlerde, bu çevrimiçi terapi yöntemi insanlara büyük bir destek sağlayabilir (Biancalani vd., 2021; Pınar vd., 2021).

Bazı yazarlara göre, COVID-19 pandemisi bireylerin psikolojilerini ve davranışsal bağışıklık sistemlerini eksantriklik veya isyan yerine uyum ve itaat edecek şekilde değiştirmiştir (Marčinko vd., 2020). Psikodinamik süreçler, yayılan panik, damgalama, yabancı düşmanlığı, uyumsuz davranışlar, savunma tepkileri ve aşırı tepkiler, istifçilik sosyal açıdan yıkıcı davranışlar gibi bireysel ve grup/toplumsal ruh sağlığı sorunlarını ve pandemilerle ilişkili davranışları anlamak ve yönetmek için önemlidir (Marčinko vd., 2020). Pandemi sürecinde, Moreno'nun rol teorisinden yola çıkılarak bireylerin bazı rolleri değişmiş, var olan rollere ek olarak (potansiyel) birçok çalışma sonucunda ortaya çıkan "virüs taşıyıcısı/bulaştırıcısı" vb. roller ortaya çıkmıştır (Kaçkin vd., 2021). Psikodrama, bu rollerin aktif bir şekilde deneyimlenmesini önceki rollerin daha iyi anlaşılması, yeni rollerin betimlenmesine katkı sunmaktadır (Biancalani vd., 2021; Pınar vd., 2021). Pandemi esnasında rol repertuarı önemli ölçüde azaldığından dolayı, yeni rollerin farkında olmak, onları geliştirmek ve üzerinde çalışmak çok önemlidir. Buna ek olarak çevrimiçi psikodramada bireylerin yaşam sürecinde deneyimledikleri ve COVID-19'a bağlı gelişen travmatik durumlar üzerindeki kontrol duygusunu geliştirmeye katkı sağlamaktadır. Diğer yandan psikodrama katılımcılara enerji, yaratıcılık, spontanite ve canlılık kazandırmakta, olaylar karşısında yeni anlamlar kazandırmakta, bir gruba aidiyet hissi yaratmaktadır (Margherita vd., 2022). COVID-19 döneminde uygulanan diğer çevrimiçi psikoterapi ve psikodrama deneyimlerine ait araştırma bulguları, sonuç olarak bu tezin nitel ve deneysel bulgularıyla örtüşmekte, çevrimiçi psikodramanın, zorlukları, avantajları ve katkılarıyla bir bütün olarak deneyimlendiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada çevrimiçi jungiyen psikodrama uygulamasının erken dönem şemaların, psikolojik iyi oluş ile özşefkat üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonucunda katılımcıların Young Şema Ölçeği (YSO), Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOO), Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formu (ÖŞÖ-KF) son test skorlarında ön test skorlarına göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak çevrimiçi Jungiyen psikodrama uygulamasının genç erişkin bireylerin erken dönem şemalar, psikolojik iyi oluş ve özşefkat üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Psikolojik değişim ve iyileşmenin zaman alan bir süreç olduğu ve bireysel farklılıklara bağlı olarak bu sürecin herkeste farklı işleyebileceği göz önüne alındığında, bu çalışma sonucunda elde edilen ölçümler, psikodrama yaşantısının erken dönem şemalar, psikolojik iyi oluş ve özşefkat üzerindeki olumlu etkisinin bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın nitel bulguları psikodrama oturumları sonunda grup üyelerinde Çevrimiçi Jungiyen psikodrama uygulamasının etkinliğine dair yapılan nitel analiz sonucunda ise çevrimiçi jungiyen psikodrama uygulamasını çevrimiçi ortamda yürütmenin birtakım beklentiler oluşturduğu, fırsatlar ve katkılar sağladığı saptanmıştır. Ayrıca psikodramanın grup üyelerinde farkındalığın, empatinin, evrenselliğin, iyilik halinin, iyimserlik ve umut, empati becerisine sahip olma, çözüm odaklı adımlar atabilme, gelecekle ilgili olumlu beklenti içinde olabilme, öz saygının ve öz yeterliliğinin yüksek olması, otokontrol sahibi olma gibi faktörleri arttırdığı ortaya koymuştur.

Sınırlılıklar

Bu araştırma bazı sınırlılıklara sahiptir. Tercih edilen tek grup öntest- sontest deseni, kontrol grubu barındırmayan zayıf deneysel desenlerin bir türüdür. Araştırmada kontrol grubuna yer verilmemesi, sonraki çalışmalarda giderilmesi önerilen bir sınırlılık olarak zikredilebilir. Bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı, literatürde çevrimiçi psikodramanın, daha özelde çevrimiçi jungiyen psikodramanın etkililiğini sınavan deneysel araştırmaların henüz kısıtlı bir sayıda olmasıdır.

KAYNAKÇA

Akbari, B., and Rahbar, M. (2013). A Comparison of Relationship Between Early Maladaptive Schemas with Depression Severity in Suicidal Group and Non-Clinical Sample. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 1072–1077. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.702>

Atıf İkiz, F. E., Özdemir, R., Ateş, D., ve Doğru, H. B. (2022). Covid-19 Pandemisinde Üniversite Öğrencilerinin Şemalarındaki Değişimler. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(33), 287-308.

Beck, A.T. (1967). *Depression: Clinical, Experimental, and Theoretical Aspects*. New York: Hoeber Medical Division, Harper & Row.

Biancalani, G., Franco, C., Guglielmin, M. S., Moretto, L., Orkibi, H., Keisari, S., and Testoni, I. (2021). Tele-psychodrama Therapy During the COVID-19 Pandemic: Participants' Experiences. *The Arts in psychotherapy*, 75, 101836. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2021.101836>.

Brouzos, A., Vassilopoulos, S. P., Baourda, V. C., Tassi, C., Stavrou, V., Moschou, K., and Brouzou, K. O. (2023). Staying Home- Feeling Positive": Effectiveness of an Online Positive Psychology Group Intervention During The COVID-19 Pandemic. *Current Psychology (New Brunswick, N.J.)*, 42(4), 2749–2761. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01613-x>

Ceri, V., and Cicek, I. (2021). Psychological Well-Being, Depression and Stress During COVID-19 Pandemic in Turkey: A Comparative Study of Healthcare Professionals and Non-Healthcare Professionals. *Psychology, Health & Medicine*, 26(1), 85–97. <https://doi.org/10.1080/13548506.2020.1859566>

Cohen, L., Manion, L. and Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education* (6. Baskı). London: Routledge. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.655083>

Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (Çev. Ed: Bütün, M. ve Demir, S.B.). 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Diener, E., Wirtz, D., Biswas-Diener, R., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W., and Oishi, S. (2009). New measures of well-being. In E. Diener (Ed.), *Assessing well-being: The collected works of Ed Diener* (pp. 247–266). Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-90-481-2354-4_12

Faustino, B., Vasco, A. B., Delgado, J., Farinha-Fernandes, A., and Guerreiro, J. C. (2022). Early Maladaptive Schemas And COVID-19 Anxiety: The Mediatonal Role of Mistrustfulness and Vulnerability to Harm and İllness. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 29(4), 1297–1308. <https://doi.org/10.1002/cpp.2706>

Hechanova, M. R., Alianan, Jr, A. S., Jocson, R. M., and Villasanta, A. P. (2022). Online Resilience Support Groups During The COVID-19 Pandemic: The Philippine Experience. *Mental Health and Social Inclusion*, 26(1), 56-65.

İkizer, G. (2020). Travmanın Nitel ve Öznel Yönlerine Bir Bakış: Öyküsel Terapi Yaklaşımları. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 7(1), 1–19. <https://doi.org/10.31682/ayna.497048>

- Kackin, O., Ciydem, E., Aci, O. S., and Kutlu, F. Y. (2021). Experiences And Psychosocial Problems of Nurses Caring for Patients Diagnosed With COVID-19 in Turkey: A qualitative study. *International Journal of Social Psychiatry*, 67(2), 158-167. <https://doi.org/10.1177/0020764020942788>.
- Kaubisch, L. T., Reck, C., von Tettenborn, A., and Woll, C. F. J. (2022). The COVID-19 Pandemic as a Traumatic Event and the Associated Psychological Impact on Families- A Systematic Review. *Journal of Affective Disorders*, 319, 27–39. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2022.08.109>
- Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., ... and Tan, H. (2020). Factors Associated with Mental Health Outcomes among Health Care Workers Exposed to Coronavirus Disease 2019. *JAMA Network Open*, 3(3), e203976-e203976. doi:10.1001/jamanetworkopen.2020.3976
- Leary, M. R., Tate, E. B., Adams, C. E., Allen, A. B., and Hancock, J. (2007). Self-compassion and Reactions to Unpleasant Self-Relevant Events: The Implications of Treating Oneself Kindly. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(5), 887–904. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.5.887>
- Lingelbach, K., Piechnik, D., Gado, S., Janssen, D., Eichler, M., Hentschel, L., Knopf, D., Schuler, M., Sernatinger, D., and Peissner, M. (2021). Effects of the COVID-19 Pandemic on Psychological Well-Being and Mental Health Based on a German Online Survey. *Frontiers in Public Health*, 9, 655083.
- Marčinko, D., Jakovljević, M., Jakšić, N., Bjedov, S., and Drakulić, A. M. (2020). The importance of psychodynamic approach during covid-19 pandemic. *Psychiatria Danubina*, 32(1), 15–21. <https://doi.org/10.24869/psyd.2020.15>
- Margherita, G., Muzii, B., Caffieri, A., Francia, A. Di, and Somma, B. (2022). 'Isolated together': online group treatments during the COVID-19 pandemic. A systematic review. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process and Outcome*, 25(3), 365–385. <https://doi.org/10.4081/ripppo.2022.639>
- McBeath, A. G., du Plock, S., and Bager-Charleson, S. (2020). The Challenges and Experiences of Psychotherapists Working Remotely During the Coronavirus Pandemic. *Counselling & Psychotherapy Research*, 20(3), 394–405. <https://doi.org/10.1002/capr.12326>
- Neff, K. (2003). Self-compassion: An Alternative Conceptualization of a Healthy Attitude Toward Oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85-101. <https://doi.org/10.1080/15298860309032>
- Noor, R., and Maniha, S. M. (2020). A brief outline of respiratory viral disease outbreaks: 1889–till date on the public health perspectives. *Virus Disease*, 31(4), 441–449. <https://doi.org/10.1007/s13337-020-00628-5>
- Özök, Ş. (2021). Yetişkinlerde yılmazlığın Yordanmasında Pozitif Şema ve Koronavirüs Kaygısının Rolü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Pınar, K., Sarioğlu, M., ve Parlak, S. (2021). Pandemi Sürecinde Çevrimiçi Psikodrama Grup Terapisinin Depresyon, Anksiyete Ve Psikolojik Dayanıklılık Üzerine Etkisi. *Journal of Education & Youth Research*, 1(2), 108–121.
- Raes, F. (2011). The Effect of Self-Compassion on the Development of Depression Symptoms in a Non-Clinical Sample. *Mindfulness*, 2, 33–36. <https://doi.org/10.1007/s12671-011-0040-y>
- Ryff, C. D. and Keyes, C. L. M. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719.

Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., ve Çakır, Z. (2009). Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form 3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(1), 75-84.

Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-3), 374-384.

Weinberg, H. (2020). Online Group Psychotherapy: Challenges And Possibilities During COVID-19: A Practice Review. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 24(3), 201-211. <http://dx.doi.org/10.1037/gdn0000140>

World Health Organization. (2021). COVID-19 virtual press conference. *WHO Press Release, January, 23*. <https://www.who.int/publications/m/item/covid-19-virtual-press-conference-transcript--12-October-2020>

Yıldırım, M., ve Sarı, T. (2018). Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(4), 2502-2517.

Yıldız, Ç. ve Şarlak, D. (2022). Erken Dönem Uyumsuz Şemaları ile Depresif Belirtiler ve Öz-Duyarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(5), 562-581. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.977>

Young, J. (1990). *Cognitive Therapy for Personality Disorders: A Schema-Focused Approach*. Sarasota, FL. Professional Resource Pres, s.9.

Young, J. E., Klosko, J. S. and Weishaar, M. E. (2003) *Schema therapy: A practitioner's Guide*. New York. The Guilford Pres, s.7

ARAŞTIRMA MAKALESİ

New Age Hareketi Bağlamında Toplumsal Eğilimler ve Dönüşümler: Arayış Dizisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

Ayşe DEDE, Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, e-posta: aysde03@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7131-0899>

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Isparta, e-posta: cevdetyilmaz@sdu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9433-6709>

Öz

Bu çalışma, modern hayatın sorunlarından kaçan bireylerin manevi arayışlarını sosyolojik olarak analiz etmeyi ve bu arayışların New Age hareketiyle bağlantılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte sembolik etkileşimcilik kuramı çerçevesinde bireylerin yaşadığı dönüşüm ve değişimin toplumla olan etkileşimini açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Betimsel araştırma modeli ve sembolik etkileşimcilik kuramı kullanılarak analiz edilen Arayış dizisinde modern hayatın bunaltıları, bireyleri manevi arayışlara yönlendirmesi konu edilmiştir. New Age hareketi, bu arayışlarda önemli bir rol oynamaktadır. Arayış dizisi, bireylerin manevi dönüşüm ve değişim süreçlerini seküler bir tarikat formunda ortaya koymakta, bu dönüşüm ve değişim, toplumla olan etkileşimde de önemli bir rol oynamaktadır. Dizinin ana teması, modern yaşamın getirdiği mutsuzluk ve anlamsızlık duygusundan kaçış arayışıdır. Arayış dizisi, modern toplumda manevi arayışların ve New Age inançlarının popülerleşmesini eleştirel bir şekilde incelemektedir. Alan yazında, Arayış dizisi özelinde New Age hareketin toplumsal bağlamına yönelik bir akademik çalışmaya rastlanılmamıştır ve bu çalışma New Age ve manevi arayış kavramlarının sosyolojik bir analizini sunarak alan yazına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: New Age, Manevi Arayış, Sembolik Etkileşimcilik, Arayış Dizisi, Modern.

Makale Gönderme Tarihi: 18.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 07.06.2024

Önerilen Atıf:

Dede, A. ve Yılmaz, C. (2024). New Age Hareketi Bağlamında Toplumsal Eğilimler ve Dönüşümler: Arayış Dizisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(6): 471-484.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2024, 7(6): 471-484. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1404](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1404)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**Social Trends and Transformations in the Context of the New Age Movement: A
Sociological Evaluation on the Question Series**

Ayşe DEDE, Ph.D. Student, Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Isparta, e-mail: aysde03@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7131-0899>

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ, Süleyman Demirel University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Isparta, e-mail: cevdetyilmaz@sdu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9433-6709>

Abstract

This study aims to sociologically analyze the spiritual searches of individuals escaping from the stresses of modern life and to examine the connections of these searches with New Age movements. In addition, it aims to reveal the interaction of transformation and change experienced by individuals with society within the framework of symbolic interactionism theory. In the Quest series, which was analyzed using the descriptive research model and symbolic interactionism theory, the anxieties of modern life and the direction of individuals to spiritual quests are discussed. New Age movements play an important role in these pursuits. The Quest series reveals the spiritual transformation and change processes of individuals in the form of a secular sect, and this transformation and change also plays an important role in the interaction with society. The main theme of the series is the search for escape from the unhappiness and meaninglessness that modern life brings. The Quest series critically examines the popularization of spiritual quests and New Age beliefs in modern society. In the literature, no academic study has been found on the social context of New Age movements, specifically the Quest series, and this study will contribute to the literature by presenting a sociological analysis of the concepts of New Age and spiritual quest.

Keywords: New Age, Spiritual Quest, Symbolic Interactionism, Quest Series, Modern Life.

Received: 18.03.2024

Accepted: 07.06.2024

Suggested Citation:

Dede, A. and Yilmaz, C. (2024). Social Trends and Transformations in the Context of the New Age Movement: A Sociological Evaluation on the Question Series, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(6): 471-484.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında, modernizmin etkisiyle birlikte toplumlar önemli yapısal değişimler yaşamaktadır. Özellikle köklü kültürel mirasa, kadim geleneklere ve derin dini inanca sahip olan toplumlar, modernleşme sürecinde yoğun tartışmalar ve çatışmalarla karşı karşıya kalmaktadır. Giddens'ın ifadesiyle, toplumbiliminin açıklaması gereken ve bizi modernliğin de ötesine götüren bir dönemin başında olduğumuz gerçeği ile karşı karşıyayız (Giddens, 1991:10). Modernleşme, sekülerleşme, rasyonelleşme ve bireyselleşme gibi toplumsal süreçlerin etkisiyle kutsal alandan uzaklaşan modern insanın ihtiyaçlarını karşılayacak yeni inanç ve akımlar ortaya çıkmaktadır. Modernizmin kurumsallaşmasıyla başat bir şekilde din bağlamındaki konular ilgi görmeye, önem kazanmaya başlamış, New Age hareketi de toplumsal açıdan daha görünür ve kabul görür duruma gelmiştir.

Belli bir kurumsal yapısı olmayan, tutarlı bir felsefesi ve dogması bulunmayan, ruhsal fikir ve pratikler koleksiyonundan ibaret olan New Age Hareketi (Aydın, 2008), ruhsal konulara bireysel eklektik bir yaklaşımı ifade eden geniş bir hareket olarak tanımlanabilir (Arslan, 2006). Kadim ruhani öğretilerden ve Hint ve Uzakdoğu dinlerinin mistik felsefelerinden beslenen New Age hareketi, manevi hareketlerle çevrilidir (Arslan, 2006). Bu öğretilerin desteklediği, giderek daha görünür hale gelen modern şifa tekniklerinden biri olan enerji şifası da bireylerin her türlü sorununun çözülebileceği inancını yaygınlaştırmaktadır (Erdoğan ve Çınar, 2011).

1960'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayarak, Avrupa'ya ve dünya geneline yayılan ve New Age olarak tanımlanan bu hareketin genel amacı, insanlık ve evrenin birliğini tesis etmek olarak tanımlanabilir. Bu amacın yaşama geçirilmesi için de okültizmi, ezoterizmi, kişisel deneyimleri ve çeşitli terapi tekniklerini örnek olarak verebiliriz (Özkan, 2002:123). Yeni Çağ'ı tek bir din olarak tanımlamak zordur ve bu kavram, esasen Doğu'dan etkilenmiş metafiziksel ideolojilerin bir toplamıdır. İnsanların biyolojik olarak geliştiğini ve bundan böyle ruhsal olarak gelişmesi gerektiği üzerinde durur (Kaya ve Aydın, 2013). Bu bağlamda kapsamı oldukça geniş olan New Age Hareketi, homeopati, şifa çalışmaları, doğu dinleri, transandantal meditasyon, derin ekoloji, melekler, kanallık, tarot kartları, astroloji, dünya dışı iletişim, ley hatları ve NLP (nöro-linguistik programlama) gibi konuları içerir. Anlam arayışı içinde olan bir kişi, enerji tekniklerini öğrenmek, modern hayatın sorunlarından uzaklaşmak ve şifa bulmak amacıyla New Age grupları içindeki arayışını sürdürmektedir. Kitle iletişim araçları ve sosyal ağlar, modern şifa tekniklerinin yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamakta ve 'mistik deneyimler, seküler maneviyat ya da alternatif ruhsallıklar' olarak tanımlanan New Age hareketi, medyada kendisine yer bularak mesajlarını geniş kitlelere ulaştırabilmektedir.

Güncel literatürdeki değerlendirmelerde, aşırı rasyonelleşmenin manevi doyum ihtiyacını arttırdığından ve benzeri nedenlerle dinsel bir canlanmadan ve 'kutsala dönüş' olgusundan bahsedilmektedir. Kurumsal dinin dışındaki "kutsal", postmodernizm bağlamında yapılan tartışmalarda ve toplumsal süreç içerisinde geçmişe kıyasla daha fazla görünür hale gelmektedir. Hatta dini olanın yanında mistik, ezoterik ve büyüsel öğelere ilgide artış gözlenmektedir. Nitekim mistik, büyüsel ve dinsel eğilimleri bünyesinde barındıran New Age hareketinin, modern toplumun yüksek teknoloji kültürünün, maddi bir rahatlık sunsa da manevi huzuru sağlamadığını iddia etmesi ve sıklıkla "anlam krizi"ne atıfta bulunması dikkat çekicidir (Aydın, 2015). Dinin toplumsal hayattaki etkinliğinin azalması, sekülerleşmenin de etkisiyle New Age ve benzeri dini hareket ve inançlara ilgiyi gün geçtikçe arttırmaktadır. Özellikle kentsel yaşamda farklı zorluklarla mücadele eden bireyler karşı karşıya kaldıkları travmalar/problemler karşısında New Age hareketine daha farklı anlamlar yüklemektedirler. Dolayısıyla bireylerin inanç pratikleri bağlamında değişimi, toplumsal yapının dinamiklerinden etkilenmekte ve toplumun genelini de etkilemektedir. Bu çalışmada New Age Hareketinin, manevi açıdan

doyuma ulaştırma, bireyin anlam arayışına cevap üretme ve hastalıkların temelinde yatan ruhsal sorunları çözerek şifaya kavuşturma vaadi, sinema endüstrisi aracılığıyla irdelenmiştir.

Sinema endüstrisi toplumsal gerçekliği yansıtmaya özelliği nedeniyle sosyoloji, psikoloji ve iletişim bilimleri için önemli bir veri kaynağıdır. Özellikle, toplumdaki değişim süreçlerini anlamak, değişimin sonuçlarını analiz edebilmek için filmler önemli bir veri tabanı özelliği gösterir. Dünya genelinde çeşitli film yapımcıları, yönetmenler içinde buldukları toplumda yer alan olgusal gerçeklikleri beyaz perdeye taşımaktadırlar. Bu görsel sanatın amacı, izleyiciye mevcut zaman dilimiyle ilgili mesajlar verebilmek, toplumsal olaylara izleyicinin dikkatini çekebilmektir. Böylece dizi ve filmler, izleyicide modern toplumsal sorunlar ile ilgili farkındalık yaratabilmektedir (Biswal, Kusuma ve Mohanty, 2020: 223).

Öte yandan, kültür endüstrisi sayesinde dinsel konular da daha görünür hale gelirken, dünya genelinde kutsala yönelik sinema eserlerinde artış gözlenmektedir. Bu süreci, Din sosyologları "kutsala dönüş," "büyük uyanış" veya "dinin yeniden kuruluşu" gibi terimlerle tanımlamaya çalışmaktadırlar (Bell, 2006; Glock ve Bellah, 1976; Stark ve Bainbridge, 1985). Bahse konu olan eğilim, edebiyat, sinema ve televizyon dünyasında da belirgin şekilde kendini göstermektedir. İzleyicilerin; değerlerini ve inançlarını yansıtan hikâyeler görmek istemeleri, bu ihtiyaçları karşılayabilen film yapımcılarının hızla gelişen bu sektörde başarılı olacağına dair beklentileri, mistik, spiritüel filmlere olan rağbeti artırmıştır. Örneğin, "Matrix" filmi paranormal ve mistik temaları dini ve felsefi içeriklerle harmanlayarak 20 yılı aşkın bir süredir modası geçmeyen filmler arasında yerini almıştır.

Bu çalışma betimsel bir araştırma modeli ile yapılandırılmıştır. Betimleyici araştırmalar, araştırma problemi ile ilgili konu ya da etkinliklerin bir betimlemesini, tasvirini elde etmeyi amaçlamaktadır. Betimsel araştırmalarda, araştırılan konu veya grup, araştırmacının etkilemesinden bağımsız olarak, doğal haliyle gözlemlenir ve betimlenir (Şimşek ve Yıldırım, 2008). Bu araştırmanın amacı, modern hayatın bunaltıcı etkileri altında sıkışmış hisseden bireylerin, şifa arayışı ile başlayan ancak zamanla ruhsal bir arayışa dönüşen süreçlerini, "Arayış" dizisi üzerinden sosyolojik bir analizle inceleyerek Sembolik etkileşimcilik kuramı bağlamında değerlendirmektir. Sembolik etkileşimcilik bireylerin yüz yüze tekrar eden anlamlı etkileşimler yoluyla toplumun yaratıldığını ve insan davranışının bu etkileşimlere odaklanarak açıklanabileceğini savunan kuramsal yaklaşımdır (Goffman, 2006). Bu çerçevede toplumsal ve bireysel dinamikleri ele alarak, bireylerin yaşadığı dönüşüm ve değişimin toplumla olan etkileşimini açığa çıkarmak hedeflenmiştir. Alan yazında, Arayış dizisi özelinde New Age hareketinin toplumsal bağlamına yönelik bir akademik çalışmaya rastlanılmaması nedeniyle, bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

YÖNTEM

Dizi ve filmler izleyicilerin bilmediği, üzerine düşünmediği ya da farkına var(a)madığı toplumsal sorunları irdelemesi açısından da dikkat çekicidir. Bu yönüyle, kültür endüstrisi bir farkındalık aracı olarak işlev görmektedir. Sosyolojik film analizi çalışmalarında, sosyal değişimlerin filmlere nasıl yansıdığı ve filmlerde nasıl somutlaştırıldığı, filmlerin sosyal değişimler üzerindeki etkisi ya da filmlerin toplumsal tutum ve davranış kalıplarında neden olduğu değişiklikler gibi konulara yer verilmektedir. Bu bakış açısının temelinde filmlerin sınıf, ırk, din, cinsiyet ya da ulus gibi eksenler etrafında değerlendirilmesi bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyolojik yaklaşımın temele alındığı bir çalışmada, filmler toplumun değer yargılarını, ideallerini ve normlarını yansıtan kültürel eserler olarak düşünülmelidir (Özden, 2004:154).

Bu çalışmada, Amerika merkezli, ücretli abonelik modeliyle çalışan bir over-the-top seçizle video servisinde yayınlanan Arayış isimli dizisi incelenmiştir. Dizinin 6 bölümden oluşması çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Araştırmanın konusu olan "Arayış Dizisi," Sembolik Etkileşimcilik kuramı perspektifinden incelenmiştir. Bireylerin toplumsal dünyayı anlamlandırma süreçlerini merkeze alan Sembolik Etkileşimcilik kuramına göre insanlar, semboller aracılığıyla anlamlar yaratır, bu semboller üzerinden iletişim kurar ve bu şekilde toplumsal gerçekliği inşa ederler. İnsanlar, birbirleriyle etkileşim halinde iken sembollerin anlamlarını toplumsal olarak şekillendirirler. Sembolik etkileşimcilik, toplumu bireylerin günlük etkileşimlerinin bir ürünü olarak görmekte (Macionis, 2012), toplumu anlamak için de bireyler arasında semboller aracılığıyla anlamlar inşa etme süreçlerinin nasıl işlediğine bakmak gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, dizi özelinde toplumsal gerçekliğin nasıl inşa edildiği, sosyal normların ve değerlerin nasıl anlamlandırıldığı ve bireylerin kimliklerini nasıl şekillendirdiği sorularına cevap aranmış, karakterlerin semboller aracılığıyla anlam inşa etme, iletişim kurma ve toplumsal gerçekliği şekillendirme süreçleri irdelenmiştir.

BULGULAR

Araştırmamıza konu olan Arayış dizisinin bağlamı sembolik etkileşimcilik kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sembolik etkileşimcilik kuramına göre insanlar sembolik bir dünyada yaşamaktadırlar. Bu nedenle anlam dünyası insanların yaşadıkları dünyadaki sembolleri içselleştirmelerinden doğar. Bunun yanı sıra; sembollerin sosyal süreç içinde ortaya çıktığı ve paylaşıldığı, sembollerin insanlara nesnelere yorumlayabilme yeteneği sunduğu, insanların hayvanların aksine benlik kapasitelerinin bulunduğu, insan benliğini sosyal olarak inşa edildiği bu yaklaşım varsayımlarıdır.

Bu çalışmada da yöntem olarak, araştırma konusuna uygun olarak nitel veri analizinin bir türü olan içerik (anlatı) analizi tekniği kullanılmıştır. Kategorik içerik analizi yöntemi ile Arayış dizisi belli başlı kategorilere ayrılarak bu başlıklar çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda dizinin tüm bölümleri incelenerek ortak alanların ve kategorilerin tespiti yapılmıştır.

Dizinin Konusu ve Özeti

Yönetmenliğini Emin Alper'in üstlendiği Arayış dizisinin senaryosu Nüket Bıçakçı ve Özlem Yücel'e aittir. Aslı Enver, Mehmet Günsur, Defne Kayalar, İpek Türktan, Devin Özgür Çınar, Erol Babaoğlu, Begüm Akkaya, Erdem Şenocak'ın oynadığı dizi 60 dakikalık 6 bölümden oluşmaktadır.

Nisan; genç, güzel, başarılı, aydın ve kentli bir kadındır. Kent hayatının zorlukları ile mücadele eden bir kadın olan Nisan (Aslı Enver), eşiyle yaşadıklarından sonra üzüntüden ve hissettiği suçluluktan dolayı hem karnındaki bebeğini kaybetmiş hem de rahim kanseri olmuştur. Ancak bu sadece olayın görünen yüzüdür. Ruhsal açıdan çıkmazları, yalnızlıkları, pişmanlıkları ve mutsuzlukları vardır. Kendini yaşadığı hayata ait hissetmemektedir. Adeta sudan çıkmış balık gibi çaresiz ve yolunu kaybettiğini düşünmektedir. Modern Tıp, yaşadığı sağlık sorunlarından kurtulmasının tek çaresinin rahmini aldırarak dışında seçenek sunmadığı için ameliyat olmak istemez. Yaşadığı buhranlı dönem, onun yaşamı sorgulamasına ve farklı çözüm yolları aramasına sebep olmuştur. Beyninde tümör olan yakın arkadaşı Songül ile alternatif çözüm arayışına girerler. Bu arayışları kapsamında bir ruhsal şifalanma seansına katılırlar. Katıldıkları şifa seansı sırasında Songül rahatsızlanır ve komaya girer. Ancak kısa süre sonra komadan uyandığında kendisini yenilenmiş hisseder. Songül'ün yeniden yapılan tıbbi tahlillerinde tümör

görünmemektedir. Yaşadığı bu iyileşmenin katıldığı şifa topluluğu sayesinde olduğuna inanan Songül, evini satıp Tufan'ın liderliğini yaptığı, şifa bulduğunu düşündüğü tarikata bağışlar ve ortadan kaybolur.

Nisan, Songül'ün kaybolmasından sonra onu aramaya başlar. Yolunu kaybeden Nisan arayış yolculuğuna atılır ve şaibeli bir tarikata ulaşır. Arkadaşını aramak için çıktığı yol Nisan'ı tarikatın bulunduğu İstanbul yakınlarında bir adaya getirir. Nisan tarikata bir müddet soru işaretleri ile yaklaşarak temkinli adımlar atar. Ancak verilen vaatlerin cazibesi, zamanla onu başka bir noktaya sürükler ve bu esnada Tufan'la tanışır. Bilinmezliklerle dolu olan bu genç adamın peşinden giderek gizemli bir maceraya doğru sürüklenir.

Tarikatın lideri olan Tufan, genç, yakışıklı ve şifa gücüne sahip eski bir tarikat mürididir. Tarikat Şeyhi ölüm döşeğindeyken ona şifa vermeye gelen Tufan, eski adı Sabire olan, dizide Azra ismiyle tanıdığımız şeyhin kızı ile tanışır. Şeyhin Kızı Sabire, babasının vasiyet ettiği halefi ile evlenmek istemediği için babasını hayata bağlayan makinanın fişini çekerek, şeyhin Tufan'ı işaret ettiğine dair yalan beyanda bulunur ve Tufan'ın şeyhin postuna oturmasını sağlar. Sabire sayesinde posta oturan Tufan, Sabire ile modern bir tarikat kurarlar. İstanbul yakınlarındaki bir adaya yerleşen Tufan ve müritleri, haberleşme araçları olmadan, telefon ve sosyal medyadan, kentin ve modern hayatın karmaşasından uzak bir düzen kurarlar. Yargılamadan ve yargılanmadan, ayıp, günah kavramlarından uzak, huzur içinde çeşitli ayinler ve ritüeller gerçekleştirirler.

Ancak zamanla, özellikle Nisan'ın adaya gelmesiyle adada farklı gelişmeler cereyan eder. Tufan ile Nisan'ın birbiriyle yakınlaşmasından dolayı kıskançlık krizlerine giren Azra, adadan gönderilmek istenir. Bunu içine sindiremeyen Azra, adanın varisi olan Cem'e şantaj yapılan kayıtları alıp kaçmaya çalışırken, ona engel olan Nisan tarafından kayalıklardan düşürülerek ölür. Şifa için gelen Nisan rahmini kaybetmiş, iyileştiğini düşünen Songül'ün ise hastalığının sürdüğüne dair işaretler gördüğümüz dizi, Nisan'ın Nisa'ya dönüşerek Tufan'ın sevgilisi olarak Azra'nın yerine geçtiği sahne ile son bulur.

Dizinin Analizi

İncelenen dizi de 8 karakter bulunmaktadır. Bunlar filmdeki önem sırasına göre: Nisan, Tufan, Azra, Songül, Meliha, Sema, Emin, Fatoş ve Veysi'dir. Belirlenen bu karakterlerin filmdeki yerleri ve filme olan etkileri bağlamında, sosyolojik yorumlama ve değerlendirme yapılmıştır.

Karakterler, ada yaşamı, New Age ritüelleri, ahlaki değerler ve kişisel ilişkiler, belirlenmiş statü ve rol gibi sosyal gerçekleri anlamlandırırken, bu gerçekleri bir arada tutmaktadırlar. Tufan dini bir liderdir ve doğaüstü etkisi şifacılık bağlamında vurgulanmaktadır. Tufan'ın öğretileri ve terapisi, arayış içerisinde olan karakterlerin değişmesine ve hayatlarına yeni anlamlar yaratmasına yardımcı olmaktadır. Adanın sakinleri Tufan'ın öğretileriyle kendi sorunları ile yüzleşirken, modern toplumun baskısından uzak yeni bir toplumsal gerçeklik oluştururlar. New Age değerleri ile yapılandırılmış bir toplumsal gruba dönüşen mistik yapıda, değerler ekseninde belirlenen ilişkiler grup içi sosyal ilişkileri de düzenlemektedir.

Ada, modern bir tekke olarak konumlandırılmış, izole bir yaşam imkânı sunmaktadır. Tufan'ı Eyüp'teki dergâhtan tanıyan, adanın sahibi olan Cem: *"Tufan Eyüp'ten çıkmış ama Eyüp Sultan'dan çıkmamış vaaz kısmı aynı, tabii tekke ortamlarından sonra burası biraz değişik"* söylemi ile modern bir tarikat kuran Tufan'ın kimliğinin değişmiş fakat rolü, sosyal statüsünün değişmediğine vurgu yapmaktadır. Şeyhlik postuna oturan Tufan karakteri modern bir tarikat lideri olarak insanları yönlendirmeye ve yönetmeye devam etmektedir.

Dizide sıkça yer verilen "hastalık" ve "iyileşme" olguları, toplumsal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini gösterirken, adadaki bireyler, sağlık ve hastalık kavramlarını semboller aracılığıyla anlamlandırmakta, içinde yaşadıkları toplumun normlarına ve değerlerine göre hareket etmektedirler. Dizinin ana karakteri olan Tufan, şifa arayışındaki çoğunluğu kentli, eğitilmiş, beyaz yaka statüsünde çalışan kadınların yüksek ücretler ödeyerek katıldıkları bir şifa çemberinde şifacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer eğitimlere oldukça yüksek paralar ödendiğine dair bir örneklem olarak aldığımız diyalogda; "Paranı böyle savurmasan mı acaba? Böyle iyileşemeyiz" diyen Nisan, Songül'ün ısrarı sonucunda kendisini Şifa Çemberinde bulmuş, ancak bu tarz bir iyileşme şeklini kabul etmemiştir.

Hinduizm, Budizm, Spiritüalizm ve New Age hareketi gibi spiritüel inanç sistemleri, reenkarnasyon ve karma gibi kavramları benimserler. Spiritüel inançlara göre, kişinin geçmiş yaşamları ve karma (geçmişteki eylemlerin sonuçları) önemli bir rol oynar. Sanskritçe bir kelime olan karma, her eylemin hem fiziksel hem de zihinsel sonuçlarının kaçınılmaz olduğunu, düşündüğümüz veya yaptığımız her şeyin sonuçlarının bu hayatta veya sonraki hayatta bizi etkileyeceğini söyleyen bir Uzak Doğu dinlerine ait bir inanç biçimidir (Aydın, 2008). "Ben senin iyileşmek isteyen sesinim. Hatırla bütün âlem ve canlılarla birdi sonra bir şey oldu. Seni kendi cennetinden kovdular. Ve bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı. İşte o anı arıyoruz. Mutsuzlukların hastalıkların başladığı, o yere gidiyoruz (meditasyon halinde ağlayan insanlar) acının kalbine. Az sonra her şey değişecek ve hayatın asla eskisi gibi olmayacak. Direnme hatırla". Tufan'ın bu konuşmada kullandığı bir New Age söylemi olan "Hatırla" kelimesi, bireyin fiziksel ve ruhsal olarak iyileşebilmesi için, geçmiş yaşamlarındaki karmalarını ya da gerçek yaşamındaki bilinçaltı travmalarını bulup çözmesi gerektiğine işaret etmektedir. Mutsuzlukların ve hastalıkların çözümünün, bireyin bilinçaltı travmalarına bağlayan Tufan, "hatırla" mesajı ile kişinin içsel bilgi, bilinci ve öz benliği ile daha fazla bağlantı kurması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Dizide ağırlıklı olarak karizmatik ve yakışıklı bir erkek liderin önderliğinde, çoğunluğu kadınlardan oluşan topluluğun "şifa" bulmak için modern tedavi yöntemlerini bir kenara bırakarak, kendilerini "şeyhin" şifalı ellerine teslim etmeleri sembolik olarak öne çıkarılmaktadır. Grubun lideri konumundaki Tufan, grubu hem bir arada tutabilmek hem de grup dinamiklerini yönetebilmek amacıyla katılımcılara sırayla şifa seansları düzenlemekte ama bu arada New Age ritüeller dini bir varyasyona dönüştürülerek topluluk içerisinde, grup bağlılığı oluşturulmakta ve grup üyeleri üzerinde otoritesini pekiştirmektedir.

Şifa talebi içerisinde olan grup üyeleri New Age ritüellerine sorgusuz bir şekilde uyma davranışı gösterirken, kendilerinden beklenen rolleri yerine getirdikleri zaman şifaya ve içsel huzura ulaşacakları beklentisindedirler. Ancak Tufan ve Azra tarafından oluşturulan ada toplumu, kendi içerisinde New Age ritüellerine bağlı olarak bir takım statü ve rolleri kabullendikleri, ritüellere sorgusuz uyum gösterdikleri zaman grup içerisinde statüleri olumlu yönde değişeceği ve rollerini yerine getirebilecekleri inancındadırlar.

Derdine derman bulmak amacıyla adaya kaçak yollarla gelen Nisan, içselleştirmese de hastalığına çözüm umudunu korumaktadır. Şifa bulmak için tüm mali birikimini tarikata vermiş, işinden ayrılmış, tüm sosyal ilişkilerini bırakan Nisan, Tufan'ın şifa seansına katılmış, ada halkına ve grup ritüellerine uyum sağlamaya başlamıştır. Bütün bunlara rağmen iyileşememiş, rahmini aldırma zorunda kalmıştır. Şifa seansına katıldığı halde iyileşememiş olan Nisan'ın durumu Fatoş ve Meliha tarafından "Nisan'da neden işe yaramadı" şeklinde sorgulanmakta iken konuşmaya şahit olan Azra, lidere ve öğretiyeye olan inancın sarsılmaması için "Sorun Nisan'da olabilir mi? Bunca insana iyi gelen şifa, adamız, ailemiz Nisan'a niye iyi gelmedi? Bazı insanlar hiç değişmiyor herkesi kendin gibi sanma aranızda başka inançsız olan varsa bir an önce yolumuzdan çekilsin kendi hayrı için bir yalanı yaşamamasın" diyerek hem suçlu olarak Nisan'ı işaret etmiş hem de üyelerin kendilerine çekidüzen vermeleri için tehditkâr bir tutum izlemiştir.

Azra, tarikat sistemlerinde yaygın olarak kullanılan, üyelerin topluluktan kopmasını engelleyen “bilmediğiniz/bilemediğinizin bir sebebi vardır/ Hikmetinden sual olunmaz” söylemi üzerinden manipülatif bir tavır sergilemekte, durumu sorgulayan üyelere aba altından sopa göstererek, şifa bulamıyorsanız ya da dönüşmüyorsanız ‘bu sizin suçunuz’ mesajını vermektedir. Yeni katıldıkları toplumsal sistemden dışlanmamaya çalışırken, Azra ve Tufan’dan uzaklaşmak istemeyen Fatoş ve Meliha’nın konformist bir yaklaşım benimsedikleri görülmektedir. Benzer tutumlar pek çok sosyolojik yapı için geçerlidir. Bireyler dışlanmamak ya da muhalif görünmemek için sorgulamayı bırakarak, sessizlik davranışını tercih ederek uyma davranışı sergilemeyi tercih ederler. Yargılamadan, sorgulamadan, direnmeden tüm koşulları kabul eden konformistler, takım ve grup disiplinine hızlı ve kolay uyum sağlarlar. Kalıcı, inatçı ve otoriter liderler ve yöneticiler için konformist bireyler aranan ve arzu edilen takipçilerdir (Kapusuz, 2023). Dizideki kahramanlar da benzer bir tutum sergileyerek sorgulamadan kabul etme davranışı göstermekte, daha doğru bir ifadeyle koşulsuz biat etmektedirler.

Dizinin sorguladığı temel argüman aslında New Age hareketinin toplumsal karşılığı kadar bireysel açıdan anlamlılığıdır. Nisan’ın şifa beklentisi karşılığında ilk etapta çok sorgulamadığı ama sonrasında nedenleri üzerinde sert eleştiriler öne sürdüğü gelişmeler, Tufan tarafından “rahim” metaforu ile cevaplanmaya çalışılmıştır. New Age paradigmasının her ne kadar tıbbi açıdan bir çözüm önerisi getirememesi çok açık olmasa da Nisan’ın ameliyat sahneleri ile işlene de nihai açıdan Zeren’in çocuğunun Nisan tarafından sahiplenilmesi, Nisan’ın şifa taleplerinin dolaylı bir şekilde karşılık bulduğu subliminal bir şekilde final sahnesinde öne çıkarılmıştır.

New Age ritüeller nihai noktada tıbbi düzeyde bir şifa sağlayamadığı hem Nisan’ın hem de Songül’ün hayatındaki karmaşık tıbbi sonuçlarla tartışılrsa da Nisan’ın aradığı anlamı bulması (Aydın, 2016) bakımından bir karşılık oluşturduğu ifade edilebilir. Bireyler, kendilerinin dışındaki güçlerin karşısında pasif varlıklar olarak değil, kendi hareketlerini yorumlayan, değerlendiren ve tanımlayan, kendi davranışlarını etkin bir şekilde inşa eden kişiler olarak öne çıkarılmaktadır (Giddens, 1979) Bu durum, bireylerin karar verme ve fikirleri oluşturma süreçlerini gözler önüne sermektedir.

Kimlik, sosyal ilişkilerdeki insanların birbirlerini tanımlayabilmeleri, karşılaştırabilmeleri ve farklılaştırabilmeleri için bir ön koşuldur. Kimlik, kişinin “ben kimim” sorusuna verdiği yanıt ve kendini tanımlamasının ifadesi olarak “bireysel kimlik” düzeyinde, “kimdir?” sorusuna yanıt olarak ise “kolektif kimlik” “biz” ve toplumsal ilişkilerin çoğulluğunun ifadesi düzeyinde ele alınabilir. Kavramın soyutluk düzeyi ne olursa olsun kimlik, insanın içinde bulunduğu sosyal ilişkilerdeki yerini anlamasını sağlayan en önemli kavramlardan biridir. Toplumsal olguları, toplumsal ilişkileri, toplumsal varoluşun farklı katmanlarını ve toplumsal etkinlik dinamiklerini açıklamanın bir yolu olan kimlik kavramını bu şekilde iki ana doğrultuda değerlendirmek mümkündür (Alpman, 2018).

Adadaki karakterler, toplumsal rol ve kimliklerini semboller aracılığıyla ve birbirleri ile etkileşim yoluyla inşa etmektedirler. Adadaki uyulması beklenen kurallar, topluca yapılan ayinler ve ritüeller mutlu ve huzurlu yaşamının anahtarı gibi sunulmaktadır. Rahim kanseri sebebiyle rahmini kaybeden Nisan’ın dizinin sonunda “Nisa” olarak adlandırılması, kişisel ve toplumsal kimliğin sembolik olarak değiştirilmesine örnek teşkil eder. Nisan çocuk sahibi olamayacaktır ama Zeren’in bebeğine annelik yapacak olan Nisan, Arapça ‘da “kadın” anlamına gelen Nisa adını alarak kadın olmak için anne olmaya gerek yok mesajı vermektedir.

Ada halkı birbirleri ile sürekli etkileşimle kimliklerini yapılandırır. Adadaki bireyler yargılanmaz, sorgulanmaz ve ayıplanmaz. Ada, herkesin eşit ancak farklı olduğu bir yer olarak betimlenir. Bireylerin geçmiş hayatları sorgulanmaz, eski kimlikler ve sıfatlar geride kalmıştır. Bireyler birbirine görünmez bağlarla bağlıdır ve semboller aracılığıyla kendilerini ifade ederler.

Bu durum klasik sosyolojinin ifadesiyle kimliğin kolektif niteliğinin ön plana çıkması olarak tanımlanabilir. Cerulo (1997: 386-387)'ya göre kimliğin kolektif niteliği, Durkheim'in "kolektif bilinç", Marks'ın "sınıf bilinci", Weber'in "idrak" (Verstehen), Tönnies'in "cemaat" (Gemeinschaft) kavramlarında karşılık bulmaktadır. Bu yaklaşımların ortak noktası grup aidiyeti bağlamında oluşan "bizlik" (we-ness) vurgusudur. Bu bağlamda, adaya farklı sebeplerle gelmiş bireylerin New Age nitelikleri etrafında oluşturulan "doğal" ya da "zorunlu" bizlik duygusunun, grup üyeleri tarafından inşa edilen benlik duygusunun sebebi olarak varsayılmaktadır.

Dizide tarikata katılanların en temel motivasyonlarından biri de birey olabileceği bir yerde birey olmaya giden, insanların hayat hikayelerine bir değerlendirme söz konusudur. Tufan "*hayatları boyunca ev, araba, para için istemedikleri işlerde çalışan, sevgisiz, aşksız, mutsuz yaşayan ölümlerden biri olmaktan korkmuyor musun?*" sorusunu yüksek sesle sormaktadır. Adaya gelmiş olanlar acımasız dünyanın bu sınırlarından kaçarak kendilerini var edebileceklerini düşünüyorlar. Dizide adaya kaçarak, bir topluluğun parçası olarak "birey" olabilmeye çalışan insanların "birey" olamamalarının ve asla olamayacak olmalarının en temel sebebi buldukları yerdeki etkisizliklerindedir. Birey, hayatının anlamını ve amacını bulmak, kendini iyileştirmek ve geliştirmek için anlam ve değerlerin yitirildiği dünyada, New Age öğretileri bir çıkış yolu olarak görmektedir.

Ada yaşamı bireylere, geleneksel toplumsal normlar ve değerlerin değiştirildiği bir ortam sunmaktadır. Seks, çıplaklık New Age normlarından yargısızlık, sorgulamama ve sorgulanmama adı altında yeni bir forma dönüşmüş ve bu yeni sosyal ortam ada sakinleri tarafından kabul edilmiş durumdadır. Liderin "soyun, çırlıçılak ol" emrine sorgusuz, sualsiz itaat ederek soyunan seküler kentliler, aslında tarikat yapılanmalarından farklı olmayan bir davranış sergilemektedirler. William James ve G. Herbert Mead'e göre kimliği tanımlayan benlik iki aşamalı bir süreçtir. Mead'e göre "Ben" kendisinin farkındadır ve diğer insanların tutumlarına göre kendisini etkiler. Dolayısıyla öznenin kendini tanıması ve ardından diğer insanların tutumlarını öğrenmesi sonucu gelişen bir süreçler ağıdır. Dizide yaşanan bu durum, bireyin ait olduğu sosyal grupların, bireyin duygu, düşünce ve davranışlarının tanımlanmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu, kısacası, sosyal kimliğin bireyin ait olduğu gruplara bağlı olarak geliştiğini (Tajfel, 1982; Turner, 1978) ortaya koymaktadır.

En başta şifa için parasıyla her istediğini alabilecek bir müşteri gibi davranan Nisan, kendisinden 20 yaş küçük sevgilisi olan Sema (Songül)'yü yadırgamıştır. Fakat Tufan'ın öğretileri, Nisan da dâhil olmak üzere adadaki karakterlerin adanın toplumsal normlarına ve değerlerine nasıl uyum sağladıklarını açıkça gözler önüne sermektedir. Nisan'ın "*ya tutarsa diye şifa dilenmeye devam ettim. Bir umut, bir ihtimal şifa aramaya gittim ama çok daha kıymetli bir şey buldum. Şu acımasız dünyadan kaçıp birbirlerine sığınan iyiye inanan iyilik yaratan insanlarla karşılaştım ben*" ifadesi, ada toplumuna uyum sağladığının kanıtı niteliğindedir.

Yalnızlık ve acımasız dünyadan birbirine sığınma, umut, şifa kavramlarının sıkça kullanıldığı konuşmalar dizide sıkça tekrar edilmekte, modern insanın, kalabalık şehirlerde aslında yalnız yaşadığına, tek başına ve mutsuzluğuna vurgu yapılmaktadır. Adaya gelirken tek amacı rahim kanserinden iyileşmek olan Nisan, iyileşmemiş olmasına rağmen, adadan ayrılmamış, bir zamanlar sahtekâr dediği Tufan'ın sevgilisi olarak grup içindeki statüsü değişmiştir. Bundan böyle Tufan'ın doğaüstü güçlerini sorgulamaz ve taktığı yılan kolyesiyle kendi gücüne inanmayı seçmiştir.

Dizide Vurgulanan New Age Temelli Semboller

New Age geleneğinde genel hatlarıyla kuantum mantığı, spiritüalizm, tekâmül, meditasyon, çeşitli uzak doğu felsefeleri, eski uygarlıkların bıraktığı semboller ve kehanetler ön plandadır (Uysal, 2015). Arayış dizisinde Uzak doğu dinlerine ait çeşitli sembol ve aksesuarların yanı sıra İslami semboller ve şifa sembolleri de öne çıkarılmıştır.

Dizide, tarikatlardaki şeyhin yerini şifa veren bir liderin aldığı, tekkelere benzer bir görev üstlenen tatil köyünü andıran bir ada, biçimsel olarak aynı fakat içeriği farklılaşmış zikir halkası, vaazlar yerine duygu yüklü konuşmaların yapıldığı modern bir tarikat resmedilmektedir. Dizi boyunca çeşitli sembollerle New Age söylemleri üzerinden arayış teması işlenmiş, bireylerin sosyal hayatlarını yeni normlar üzerinden nasıl inşa ettikleri anlatılmaya çalışılmıştır.

Dilimize Yunancadan geçmiş olan sembol kelimesi, bir şeyin doğrudan anlatımı yerine, çağrışıma ve imgeye dayalı anlatımında kullanılan görsellere sembol denilmektedir (TDK). Dizide, bir kelimenin veya ismin gerçek anlamını benzer başka bir anlamla ifade edebilme ve benzerlik ilişkisi kurarak anlamını eğreti olarak aktarabilme becerisi olarak tanımlanan metaforların yanı sıra pek çok New Age temelli sembolden de yararlanılmıştır.

Kıyafet

Dizide, modern tarikat lideri Tufan dahil pek çok kişinin şile bezinden yapılmış, geniş turuncu ve kırmızı ağırlıklı kıyafetlerle dolaştıklarını, ayinlere bu kıyafetlerle katıldıklarını görüyoruz. Bu kıyafetler, Uzak Doğu dinlerini çağrıştıran sembollerdir. Budist rahiplerin en dikkat çeken özelliklerinden bir tanesi sürekli olarak turuncu renkli, geniş kıyafetler giymeleridir. Budist rahiplerin ve Budizm'e inanan insanların kıyafetlerinde turuncu rengi yoğun olarak tercih etmelerinin nedeni, turuncunun enerjisi en çok taşıyan ve kendisine çeken renk olduğuna inanmalarıdır. Özellikle ritüeller esnasında Ada sakinlerinin bol, turuncu renkli kıyafetler giydikleri görülmektedir.

Ada

Dizi İstanbul yakınlarında bir adada geçmektedir. Şehrin gürültüsünden ve keşmekeşliğinden, bireylerin yalnızlığından ve huzursuzluğundan, ilişkilerin sahteliğinden ve samimiyetsizliğinden yorulan insanlar için sığınacak bir mekân olarak betimlenen ada; mutluluk, içsel mutluluk ve huzur vaat etmektedir. Ada toplumsal bir sistem kurgusunda kapsayıcı bir çevre olarak vurgulanmaktadır.

"Mutluluk bir ada kulaç attıkça uzaklaşan asla ulaşamadığımız bir ada" sözleriyle Tufan mutluluğu ulaşılmaz bir konumda belirlenmektedir. Şehirdeki sahte ilişkiler ve samimiyetsizlik karşısında ada, toplumun kısıtlayıcı normlarından kaçma ve alternatif bir yaşam biçimi yaratma çabasını simgelemektedir. Nisan'ın adaya mücadele ile ulaşması şifayı gerçekten istiyorsan, mücadele etmelisin, anlamında metaforik bir mesaj niteliği taşımaktadır.

İstanbul'a yakın bir adada kendi egemenliğini kuran Tufan, *"benliğimiz, kabule güvene, saygıya, gerçek aşka aç. En çok da inanmaya, teslim olmaya muhtaç"* sözleriyle aidiyet duygusu aşılama, gruba bağlılığı pekiştirmeye çalışmaktadır. Ada, karakterlerin hayatlarında bir dönüşüm ve yeniden doğuşun simgesi olarak konumlandırılmaktadır. Karakterler, adaya ayak bastıklarında yeni bir başlangıca hazırlanırlar ve adada geçen zaman içinde kişisel gelişim ve değişim geçirirler. Toplumdan izole edilmiş bir alan olan ada, karakterlerin kendi aralarında daha güçlü

bir bağ kurma, içsel sorunlarını çözme ve alternatif bir sosyal aidiyet oluşturma şansını sunmaktadır.

Perde

Nisan, çeşitli zorluklarla adaya ulaşır. Adaya ulaşınca pek çok perdeyi geçtikten sonra geniş bir toplanma alanına çıkar. Bir başka sahnede Nisan yine perdeleri geçerek bir tahtta oturan Tufan'ın huzuruna çıkar. Tarikatın liderine ulaşmak için geçilen perdeler tasavvufta sıkça kullanılan perde sembolünü anımsatmıştır. Perde metaforu ile, Hak ile kul arasındaki engel, âşıkı ma'şûkundan ayıran hususlar, kalbe yerleşen ve hakikatlerin orada tecelli etmesine engel olan suretler, maddenin izleri, kalbin gayb âleminde vâkıf olacağı hususlara engel pas ve pislikler, insanı Hak'tan ayıran her şey, tecellinin olmaması hali olarak ifade edilmektedir (Uludağ, 1977; Cebecioğlu, 2014:215). Çeşitli sembolik anlamlarda kullanılan hicâb/perde kavramı, sûfiler tarafından daha çok Hak ile kul arasındaki engeller şeklinde ele alınmıştır (Dilmen, 2021). Bireylerin hakikate perdeli olmaları ya da yaratana ulaşmak için perdeleri aşmak gerektiği, insanlara mahsus fani perdeleri açarak manevi sırlara ulaşılabilceği üzerine söylemler maneviyat arayışındakiler tarafından sıkça kullanılır.

Bavul/ Yük

Bavul veya yük metaforu, genellikle sorumluluklar, duygusal yük, deneyimler veya taşınması gereken yükler gibi kavramları temsil eder. Duygusal yük, hayatta yaşanan zorluklar ve duygusal deneyimler olarak adlandırılabilir. Bavul, geçmişteki ilişki sorunları, kayıplar veya travmatik deneyimler gibi duygusal yükleri içerirken, sorumluluk yükü, insanlar, iş, aile, eğitim gibi çeşitli sorumlulukları kapsar.

Nisan'ın adaya gelirken bavulunu düşürmesi geçmişin ve modern hayatın tüm yüklerinden istemese de kurtulduğunu sembolik olarak anlatmaktadır. Nisan, sadece geçmişin ağırlıklarından değil, aynı zamanda işinden, ailesinden ve maddi varlıklarından da vazgeçerek adaya sadece şifalanmak amacıyla gelmiştir. *“Buraya ancak yüklerinden, bağlarından, geçmişinden kurtularak gelebilirsin”* vurgusu yapan Azra, ancak geçmişle bağları koparıp geçmişe ait eşyalardan vazgeçildiğinde yeni bir anlayışa ve şifaya ulaşmanın mümkün olduğu mesajını iletmektedir.

Çöp

Çöp sembolü çoğu zaman gereksiz, zararlı ya da olumsuz unsurları temsil eden sembolik bir ifadedir. Bu sembol, bir kavramın veya durumun içerikten yoksun, arıtılmış veya mükemmelleştirilmiş olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Nisan adada geçirdiği ilk gecenin sabahında, sabah meditasyonuna ve diğer ritüellere dahil edilmez. Nisan'a bir gece önce fırtınanın getirdiği tüm çöpleri toplama görevi verilmiştir. Tufan, çöpleri göstererek, *“Bunlar senin sen getirdin onları. Çöpler, anılar, kötü insanlar hiç yaşanmamış gibi yok olup gider mi yoksa nereye gidersen git bir fırtınayla karşına mı çıkar?”* sözleriyle, bireyin travmalarını, geçmiş yaşamındaki mutsuzluklarını bireyin yanından ayrılmayan çöp sembolü ile tanımlamakta, bu çöpleri, travmaları mutsuzlukları temizleyerek huzura, mutluluğa, şifaya kavuşabileceği mesajını vermektedir.

Soyunma

"Soyunma" sembolü genellikle içsel bir dönüşümü, samimiyeti veya özdeşleşmeyi ifade etmek için kullanılır. Bu metafor, dıştaki katmanları çıkarma ve gerçek, içsel özü ortaya çıkarma sürecini sembolize eder. Nisan'a "soyun" diye emreden Tufan'a "kişiliğimden mi, arkadaşlarımdan mı, işimden mi ailemden mi? Ne manada soyunayım? Ya da kendimi mi sana mı açayım" diye cevap vermiştir. Nisan kendisine daha önce soyun diyen Tufan'a tepki göstererek, ahlaksız bir teklif edildiğini düşünmüşken, arkadaşı Sema'nın ve diğerlerinin de etkisiyle "soyunmak" kelimesini sembolik olarak kabul etmiş, bu kez benzer bir tepkiyi göstermemiştir. Grubun diğer üyeleriyle birlikte soyunmuştur. Her ne kadar grup üyeleri kelimenin ilk anlamıyla soyunmuş olsalar da tasavvufi anlamda 'soyunmak', üstünü başını çıkarmak, çıplak kalmak değil; varlıktan, benlik anlayışından sıyrılmak anlamına gelen derviş elbisesi giymeye denir (www.islamansiklopedisi.org.tr). Nisan'ın algısındaki değişim, toplumsal değişim ve adaptasyonun bir yansıması olarak ifade edilebilir. Toplumun değerleri ve normları zaman içinde değişebilir ve bireyler bu değişimlere uyum sağlayabilirler. Ada sakinleri, semboller ve ritüellerle anlam yaratma süreçlerini deneyimlerler. Aynı zamanda, bireylerin yaşadıkları içsel çatışmalar da sembolik ifadelerle anlatılmaktadır.

Tufan'ı Eyüp'teki dergâhtan tanıyan, adanın sahibi olan Cem: "Tufan Eyüp'ten çıkmış ama Eyüp Sultan'dan çıkmamış vaaz kısmı aynı, tabii tekke ortamlarından sonra burası biraz değişik" söylemi ile modern bir tarikat kuran Tufan'ın kimliğinin değişmiş fakat sosyal rolü, statüsünün değişmediğine vurgu yapmıştır. Şeyhlik postuna oturan Tufan karakteri, modern bir tarikat lideri olarak insanları yönlendirmeye ve yönetmeye devam etmektedir.

Helva

Dizide bazı dini semboller anlamlı hale getirilmeye, insanların duygusal olarak rahatlamalarına ve iyileşmelerine yardımcı olmaya çalışılmaktadır. Nisan'ın şifa seansında bebeğini kaybettiğini öğrenen şifa arayışçıları, Nisan'ın kaybettiği bebeği için helva pişirerek yas ritüelini gerçekleştirirken, "yas tutmazsan kayıpların kölesi olursun, yedisi, kırkı bunlar o yüzden var" diyerek Nisan'ı bu yastan özgürleştirmeye çalışmaktadırlar.

Genellikle Doğu kültüründe helva, ölenlerin canı için yapılmaktadır ve hâlâ bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. İslam geleneğinde de bulunan helva pişirilmesi ritüeli, toplumun dayanışma ve paylaşma değerlerini sembolize ederken, yas tutmanın kayıpların anlamlandırılmasındaki rolü anlatılır.

SONUÇ

Arayış dizisinde New Age inanışlarıyla birlikte, benliğini bulma özüne dönme, bir olma vaadiyle pazarlanan bir "seküler tarikat" irdelenmektedir. Aslında bu görünümünün altında diğer tarikatlardan farklı olmadığı da gözler önüne serilmektedir. Dizinin ana karakterlerinden Tufan bu tarikatlarda yetişmiş fakat modern tarikatın genç, yakışıklı, karizmatik lideri olarak konumlandırılmaktadır. Arayış dizisindeki şifa arayışı ile başlayan ruhsal arayış, New Age hareketi bağlamında sorgulanmaktadır. Kentsel yaşam normları arasında sıkışmış ve anlamsızlık ortamında varoluş sorunu yaşayan bireyin yaşadığı sorunlara karşı çözüm arayışını eleştirel açıdan değerlendirmektedir.

Ülkemizde modern çağın sosyal değişimleri ile sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği parçalanmış ve küçülen aile yapısı, ekonomik sorunlar, yalnızlık duygusu ve kültürel farklılıklar

insanların kendilerini yeniden tanımlama, kimlik edinme ve grup dayanışması arayışlarına sevk etmiştir. Sosyo-ekonomik sorunlardan ve modern yaşamın baskılarından bir kaçış olarak görülebilecek bu durum, bazı insanlarımızın karizmatik liderlere odaklanmasına, şifa, huzur ve mutluluğa erebilecekleri duygusuna neden olmuştur (Dede, 2016). Rasyonel bir dünyada yetişen ve hayatın anlamını seküler bir tarzda yorumlama yetisine sahip bireyler, çeşitli şekillerde gelişen kurtuluş, şifa, huzur ve mutluluk teklifleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Günümüz modern toplumlarında görülen yeni dinselilikler, Yeni Dini Hareketler bağlamında değerlendirilebilir. Berger'e göre (1993:184), sekülerleşme sürecindeki aşırı rasyonelleşme ile sosyo-dini süreçler açısından modern insan için yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Sadece devlet ve ekonomi gibi büyük kurumlar için değil, günlük hayatın gelişi güzel alışkanlıkları için dahi bir anlamsızlık sorunu baş göstermiştir.

Mistik, büyüsel ve dinsel eğilimleri içinde barındıran New Age akımının, modern toplumunun ileri teknolojiye sahip kültürünün, maddi bir rahatlık sağlasa da manevi huzuru sağlamadığı iddiasını ileri sürdüğü ve sık sık, anlam krizine atıfta buldukları dikkat çekicidir (Aydın, 2015).

"Arayış"ın temelini oluşturan ana unsur mutsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, New Age mistisizmle buluşan tüm insanların ortak bir paydası olarak değerlendirilebilir. Bireylerin kendi benliklerinden uzaklaştıkları, hayattan keyif almadıkları, kent kalabalıklarından bunaldıkları, çeşitli hastalıklarla boğuştuğu anlarda, çözüm arayışına girdikleri zaman New Age bir çıkış kapısı olarak karşılımlarına çıkmaktadır (Aydın, 2015).

"Arayış" insanın kendisine yaptığı bir yolculuk olarak değerlendirilirse, böyle bir yolculuğun amacı her zaman insanın kendi derinliklerindeki gerçeği, anlamı bulmaktır. Ancak "Arayış" dizisinde bu kavramın gerçek bir misyon değil, bir yanılsama, bir teori olduğunu görüyoruz. Dizi "arayış" temasını kullanarak, klasik kahramanın şifa arayışı ile başlayan derin içsel yolculuğunu ya da anlam arayışını daha yüzeysel ve tüketici bir yaklaşımla sunarken "arayış" kelimesinin bu hikâyenin temel çelişkisi ve ironisini yansıttığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Alpman, P. S. (2018). Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 1-28.
- Aydın, C. (2008). *Dinsel fundamentalizm ile yeni çağ inançlarına yönelik tutumlar arasındaki ilişkiler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Aydın, C. (2016). *İnsanın Anlam Arayışı ile Yeni Çağ İnanışları Arasındaki İlişki*, Araştırma Yayınları, Ankara.
- Arslan, M. (2006). Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: "Yeni Çağ" İnanışları Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (11): 9-25.
- Aubyn, L. (2018). *St. New Age: Yeni Çağ Akımı*. (Çev. Nuray Mines ve Ercan Arısoy), İzmir: Ege Meta Yayınları.
- Bell, D. (2006). *Kutsalın dönüşü. Laik ama Kutsal*. (Çev. A. Köse). İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği* (Çev. Ali Coşkun), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Biswal, S. K., Kusuma, K. S. and Mohanty, S. (2020). *Handbook of Research on Social and Cultural Dynamics in Indian Cinema*. Pennsylvania: IGI Global.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Otto Yayınları.

- Cerula, K. A. (1997). Identity Construction: New Issues, New Directions, *Ann. Rew. Social*, 23. 385-409.
- Erdoğan, Z. ve Çınar, S. (2011). Reiki: Eski Bir İyileştirme Sanatı -Modern Hemşirelik Uygulaması. *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, 1(2), 86-91.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1979) *Central Problems in Social Theory*, Berkeley: University of California Press.
- Glock, C. Y. and Bellah. R. (1976). *The New Religious Consciousness*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, E. (2006). *Interaction Ritual Essays in Face-to-Face Behavior*. London: Aldine Transaction.
- Kapusuz, A. G. (2023). Konformizm (Uymacı Davranış): Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 57-73.
- Kaya, M. ve Aydın, C. (2013). Yeni çağ inanışları ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35 (35), 5-19.
- Köse, A. (2011). *Milenyum Tarikatları: Batı'da Yeni Dini Akımlar*. Timaş Yayınları: İstanbul Yayınları.
- Özkan, A. R. (2006). *Kıyamet Tarikatları: Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Poloma, M. M. (2007). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Hayriye Erbaş (Çev). Ankara: Eos.
- Stark, R. and Bainbridge, W. S. (1996). *A Theory of Religion*. New Brunswick. N J: Rutgers University Press.
- Tajfel, H. (1982). Experimental studies of intergroup behaviour. In *Cognitive Analysis of Social Behavior: Proceedings of the NATO Advanced Study Institute on "The Cognitive Analysis of Socio-Psychological Processes"*, Aix-en Provence, France, July 12-31, 1981 (pp. 227-246). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Turner, J. H., and Turner, P. R. (1978). *The Structure of Sociological Theory* (p. 446). Homewood, IL: Dorsey Press.
- Uludağ, S. (1977). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uysal, E. (2015). *20. yüzyıl New Age akımı üzerine karşılaştırmalı bir analiz* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

KAVRAMSAL MAKALE

Obsesif Kompulsif Bozukluğun Tedavisinde Kabul ve Kararlılık Terapisinin Önemi Üzerine Bir Derleme

Hayat SEVİNDİK, Lisans Öğrencisi, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Lefkoşa, KKTC, e-posta: tugcesvndk1@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8814-1367>

Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Lefkoşa, KKTC, e-posta: meryem.karaaziz@neu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

Öz

Obsesif kompulsif bozukluk (OKB), obsesyonlar ve kompulsiyonlar ile karakterize bir zihinsel bozukluktur. Obsesyonlar; bireyin istese de zihninden atamadığı ciddi rahatsızlık hissi ve kaygı nedeni olan zorlayıcı ve tekrarlayıcı her türlü düşüncelerdir. Kompulsiyonlar ise bu obsesyonları atmak için yapılan zihinsel ve davranışsal eylemlerdir. OKB'nin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. İlk olarak orta çağda diğer psikiyatrik hastalıklar gibi OKB de büyü ve dinsel tanımlarla açıklanmaya çalışılmış daha sonra dinsel tanımlar yerini tıbbi açıklamalara bırakmıştır. OKB, tedavi süreci zor ve uzun zaman isteyen bir hastalıktır. KKT, kişilerin takıntılarını kontrol altına almak yerine onları kabul etmesine ve değerlerine uygun davranmasına odaklanır. OKB tedavisinde kabul ve kararlılık tedavisinin kullanılması hem obsesyonları hem de kaygıyı azaltır bununla birlikte hem algıyı hem de bu algısal deneyimlere verilen tepkiyi hedef belirler. Bu alanda daha çok araştırma yapılmasıyla OKB'nin psikolojik esneklik üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılabilir ve daha etkili tedavi yaklaşımları geliştirilebilir. Öte yandan diğer bileşenlerin psikolojik esnekliğe etkisi incelenerek ulaşılan sonuçlar geniş bir bakış açısından değerlendirilebilir. OKB tedavisinde, kabul ve kararlılık terapisi'nin (KKT) üç temel müdahale yaklaşımı olan olumsuz duyguları kabullenme, farkındalığı yükseltme ve değerleri belirginleştirmenin kullanılabileceği gösterilmiştir. Bu çalışmada literatür derlemesi yapılarak, kabul ve kararlılık terapisi bakış açısından obsesif kompulsif semptomlar ile bu önemli değişkenler üzerine genel bir gözden geçirme amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: OKB, Psikolojik Esneklik, Psikolojik Katılık, Kabul ve Kararlılık Terapisi.

Makale Gönderme Tarihi: 25.02.2024

Makale Kabul Tarihi: 04.06.2024

Önerilen Atıf:

Sevindik, H. ve Karaaziz, M. (2024). Obsesif Kompulsif Bozukluğun Tedavisinde Kabul ve Kararlılık Terapisinin Önemi Üzerine Bir Derleme, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(6): 485-495.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(6): 485-495. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1405](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1405)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

A Review on the Importance of Acceptance and Commitment Therapy in the Treatment of Obsessive-Compulsive Disorder

Hayat SEVİNDİK, Undergraduate Student, Near East University, Faculty of Science and Letters, Nicosia, TRNC, e-mail: tugcesvndk1@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8814-1367>

Associate Prof. Dr. Meryem KARAAZİZ, Near East University, Faculty of Science and Letters, Nicosia, TRNC, e-mail: meryem.karaaziz@neu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

Abstract

Obsessive compulsive disorder (OCD) is a mental disorder characterized by obsessions and compulsions. Obsessions are all kinds of compulsive and repetitive thoughts that are the cause of serious discomfort and anxiety that a person cannot get rid of from his mind even if he wants to. Compulsions, on the other hand, are mental and behavioral actions performed to get rid of these obsessions. The history of OCD goes back a long way. First of all, OCD, like other psychiatric diseases in the Middle Ages, was tried to be explained by magic and religious definitions, and then religious definitions were replaced by medical explanations. OCD is a disease whose treatment process is difficult and takes a long time. The CCT focuses on people accepting their obsessions and acting in accordance with their values instead of controlling them. The use of acceptance and determination therapy in the treatment of OCD reduces both obsessions and anxiety, however, it sets a target for both perception and reaction to these perceptual experiences. With more research in this area, the effects of OCD on psychological flexibility will be better understood and more effective treatment approaches will be developed. On the other hand, the results obtained by examining the effect of other components on psychological flexibility can be evaluated from a broad point of view. In the treatment of OCD, it has been shown that acceptance and determination therapy (CCT) can be used to accept negative emotions, raise awareness and clarify values, which are the three main intervention approaches. In this study, a literature review was conducted and a general review of obsessive-compulsive symptoms and these variables was aimed from the point of view of acceptance and determination therapy.

Keywords: OCD, Psychological Flexibility, Psychological Rigidity, Acceptance and Commitment Therapy.

Received: 25.02.2024

Accepted: 04.06.2024

Suggested Citation:

Sevindik, H. and Karaaziz, M. (2024). A Review on the Importance of Acceptance and Commitment Therapy in the Treatment of Obsessive-Compulsive Disorder, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(6): 485-495.

GİRİŞ

Obsesif Kompulsif Bozukluk

Obsesif Kompulsif Bozukluk (OKB), obsesyonlar ve kompulsiyonlar ile karakterize bir zihinsel bozukluktur. Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabında OKB, bir kaygı bozukluğu olarak nitelendirilmiştir. OKB, DSM-IV' de mantık dışı görülen, önemli düzeyde sıkıntıya sebep olan veya işlevselliği önemli ölçüde bozan; tekrarlayıcı ve takıntılı düşüncelerin, görüntülerin ve takıntıların varlığıyla tanımlanır (DSMIV-TR, 2000).

Obsesyonlar; bireyin istese de zihninden atamadığı ciddi rahatsızlık hissi ve kaygı nedeni olan zorlayıcı ve tekrarlayıcı her türlü düşüncelerdir. Kompulsiyonlar ise bu obsesyonları atmak için yapılan zihinsel ve davranışsal eylemlerdir. Bu kompulsiyonlar bireyin belirlediği sınırlar içerisinde yapılır. Birey bu eylemleri yapamadığında düşüncelerinden uzaklaşamayacağını düşünür ve obsesyonun getirdiği sıkıntı ve kaygılarından kurtulmak için bunları yapmak zorunda hisseder (Şahin ve Ediboğlu, 2022).

Obsesyonlar ya da kompulsiyonlar OKB'nin temel belirtileridir (Demet vd., 2005). OKB hastalarının, hasta olmayan bireylere kıyasla daha çok zihinsel kontrol, kaygı, düşünmeyi durdurma ve kendini cezalandırma yetenekleri sergiledikleri gözlenmektedir (Eryılmaz ve Tosun, 2013). OKB hastalarının sahip olduğu obsesif inançlar; aşırı sorumluluk duygusu, düşüncelerin kontrol edilebildiğine inanç, düşüncelere anlam verme, abartılı tehdit algısı, mükemmeliyetçilik ve belirsizliğe karşı tahammülsüzlük olarak altı ana grupta toplanmıştır (Konkan vd., 2012).

Tarihçe

OKB'nin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Eski dini metinlerde obsesyon ve kompulsiyonları gösteren davranışlar bulunmaktadır (Şahin ve Ediboğlu, 2022). Yaygın olarak cinsellikle ilgili takıntılı düşünceleri olan bireylerin şeytanın kontrolü altında olduğuna ve hastalıktan kurtulmanın tek çaresinin şeytan çıkarma olduğuna inanılırdı. İlk olarak orta çağda diğer psikiyatrik hastalıklar gibi OKB de büyü ve dinsel tanımlarla açıklanmaya çalışılmış daha sonra dinsel tanımlar yerini tıbbi açıklamalara bırakmıştır (Yılmaz, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü'nün temel öğelerine göre obsesif kompulsif bozukluk, hem fiziksel hem de zihinsel sağlığı olumsuz yönde etkileyen birçok bozukluk içerisinde en ön sıralarda görülmektedir (Oralkan ve Karaaziz, 2023). 1980 yılında ABD'de yapılan çalışmada OKB'nin yaygınlığı %2,5 olarak kabul edilmiştir ve bilinen verilere göre OKB majör depresyon, madde bağımlılığı ve fobilerden sonra görülen en sık psikiyatrik tanı olmuştur (Toprak ve Karaaziz, 2023).

OKB'nin DSM'ye Göre Gelişimi

Tarihte OKB tanım olarak birçok evrim geçirmiştir. Psikiyatri açısından ilk kez Esquirol (1838) obsesyon ve kompulsiyonları melankoli (kara sevda) belirtisi olarak açıklamıştır. Obsesyon terimini ise ilk defa Morel (1866) kullanmış ve OKB'yi otonom sinir sisteminin karmaşık bir durumu olarak tanımlamıştır (Şahin ve Ediboğlu, 2022). Daha sonra APA'nın 1952 de yayınladığı DSM-I de Obsesif-Kompulsif Reaksiyon, 1968 DSM-II de Obsesif Kompulsif Nevroz ve 1978 DSM-III de Obsesif Kompulsif Bozukluk olarak geçmiştir. DSM-IV-TR de ise anksiyete bozuklukları içerisinde söz edilmiştir. Fakat DSM-V' te OKB anksiyete bozukluğu sınıfından çıkartılıp 'obsesif-kompulsif ve ilişkili bozukluklar' sınıfı altında koyulmuştur (APA, 2013).

Epidemiyoloji

OKB, 1980'li yıllara kadar nadir görülen bir hastalık olarak kabul ediliyordu; çünkü belirtilerin hafife alınması, gizlenmesi, tanı ölçütlerinin yetersiz olması ya da sorgulanmanın yetersiz olması gibi faktörler sebebiyle tanı koymak zordu. Dolayısıyla bu dönemlerde OKB görülme sıklığının %0,05-1 olduğu tahmin edilmektedir (Koroğlu ve Güleç, 2007).

Çeşitli araştırmalarda OKB altı aylık görülme sıklığı %1,6; yaşam boyu yaygınlığı %1,9 ile %3,3 arasında bildirilmiştir (Demet vd., 2005). Ülkemizde OKB görülme sıklığı yapılan çalışmalara göre %2,5 ile %6,2 arasında bulunmuştur (Toprak ve Karaaziz, 2023).

Türkiye'de yapılan Ruh Sağlığı Profili çalışmasında OKB'nin bir yıllık yaygınlığı %0,5 olarak rapor edilmiştir. Aynı çalışma, OKB'nin bir yıllık yaygınlığının erkek bireylerde %0,2 olduğunu ve kadın bireylerde bu oranın üç kat artarak %0,6 olduğunu saptamıştır (Şahin ve Ediboğlu, 2022).

Başlangıç Yaşı ve Cinsiyet

OKB genellikle ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde ortaya çıkmaktadır (Bayar ve Yavuz, 2008). Değişik çalışmalarda başlangıç yaşının 21-30, başlangıçtan tanıya kadar olan sürenin ise 2,3-13,25 yıl olduğu bildirilmiştir (Demet vd., 2005). Erkek bireylerde biraz daha erken yaşlarda ortaya çıktığını gösteren kanıtlar bulunmaktadır (Vardar, 2000). Çocukluk döneminde erkeklerde daha sık görülürken, yetişkinlik döneminde kadın-erkek oranının yaklaşık eşit veya kadınlarda daha fazla olduğu bildirilmektedir (Altıntaş ve Özçürümez, 2015).

ETİYOLOJİ

OKB'nin net bir etiyolojisi olmamasına rağmen hem genetik hem de çevresel faktörleri içeren çok faktörlü bir etiyolojisi bulunmaktadır. Perinatal komplikasyonlar, çocukluk travmaları, üreme döngüsündeki birtakım olaylar ve stresli yaşam gibi bazı durumların OKB'nin patogenezi için çoklu risk faktörleri olduğu düşünülmektedir (Şahin ve Ediboğlu, 2022).

Psikanalitik Yaklaşım

Freud, çeşitli gözlemleri bir araya getirerek obsesif kompulsif nevrozun ayrı bir hastalık olduğunu öne sürdü. Bu bozukluğa özgü savunma mekanizmaları; anal döneme saplanma ve gerileme görülmesi, yer değiştirme, izolasyon, yapma-bozma ve ego ile sadist süperego arasındaki sadomazoşist ilişki. Psikodinamik yöntem hayallerin, bilinçdışı isteklerin bastırılmasıyla sonuçlandığını ve bunun da obsesif kompulsif bozukluğa yol açabileceğini öne sürer (Bayar ve Yavuz, 2008). Bu yaklaşıma göre obsesyonlar, bastırılmış dürtülerden kaynaklanmaktadır (Yılmaz, 2018).

Bilişsel Davranışçı Yaklaşım

Bu yaklaşım, OKB'ye sahip bireylerde artmış kişisel sorumluluk duygusunun, kompulsiyonların en önemli nedeni olduğunu belirtmektedir. Kişi zihnine gelen istenmeyen obsesif düşüncelerden kendisini sorumlu tutmakta ve bu sebeple kompulsiyonları ortaya çıkmaktadır (Karaca vd., 2020). Bununla birlikte Rachman, obsesyonların tedavisinde abartılı yanlış yorumlamaların düzeltilmesinin en doğru ve tatmin edici yolu olduğunu açıklamaktadır. "Anlamın yanlış

yorumlanması” olarak bilinen teoriye göre bireyler dış etkenlerin yarattığı zorlayıcı düşünceleri, dürtüleri ve şüpheleri tarafı olarak algılayarak bunları tehlikeli ve zararlı olarak yorumlamaktadır. Yanlış yorumlanmalar veya değerlendirmeler azaldıkça saplantılarda da aynı azalma görülmektedir (Rachman, 2003).

OKB'nin etiolojisini açıklayan bir diğer modelde Clark'ın önerdiği “Bilişsel Kontrol Modeli”dir. Bu modele göre obsesyonların devam etmesinin temel nedeni bireyin bu istem dışı düşünceleri kontrol edemeyeceğine dair yanlış değerlendirmeleridir (Karaca vd., 2020). Bilişsel kontrol modeli fikirlerin kontrol edilmesi gerektiğini ileri sürer. OKB'si olan bireyler müdahaleci düşünceleri, dürtüleri ve görüntüleri bastırmaları veya ortadan kaldırmaları gerektiği fikrine sahiptirler ve bu verimsiz çabalar müdahaleci düşünce, dürtü ve görüntülerin sıklığının artmasına sebep olur (Clark, 2007).

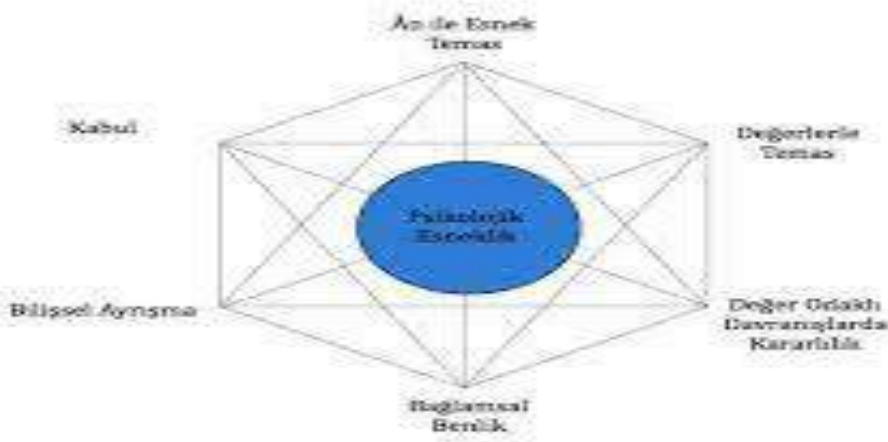
KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİ (KKT)

Kabul ve Kararlılık Terapisi Tanımı

Kabul ve kararlılık terapisi temelinde davranışsal bir psikoterapi yaklaşımıdır (Karaca vd., 2020). KKT, olumsuz düşüncelerin gerçek doğasından ziyade işlevini değiştirmeye odaklanır, olumsuz duyguların düzenlenmesine engel olmayı ve olumsuz duyguların her şeyi tüketen çabasını önlemeyi amaçlamaktadır. Bunların yanında belirtileri hemen gidermeye çalışmayan bir terapi yöntemi kullanılmaktadır. Psikolojik semptomları hedef almak yerine kabullenmeyi, bağışlamayı, şefkati, özsaygıyı, farkındalığı ve gelişmiş değerleri vurgular; bu fikirlere müdahale etmek psikolojik belirtileri azaltır (Harris, 2006).

Kabul ve Kararlılık Terapisi Tedavi Modeli Psikolojik Esneklik

Psikolojik esneklik, kişiyi geçmişe ve geleceğe bağlı kalmak yerine, anı yaşamaya çalışmaya yöneltmeyi hedefleyen kabul ve kararlılık temelli yaklaşımların en önemli kavramlarından biridir. Başka bir deyişle psikolojik esneklik, bireyin geçmişini veya geleceğini takmayı bırakıp kendini bulduğu an ile temas halinde olması ve kendi belirlediği değerlere uygun davranabilmesidir (Karakuş ve Akbay, 2020). Psikolojik esneklik altı boyuttan oluşur: kabul, ayrışma, anda olmak, bağlamsal benlik, değerler ve değerlere adanmış eylem (Ulubay ve Güven, 2022).

Şekil 1. Kabul ve Kararlılık Terapisi Psikolojik Esneklik Modeli

Kaynak: (Karakuş ve Akbay, 2020).

Altıgenin kabul boyutu, kişinin üzüntü ya da acıya neden olan duygu, düşünce ve anılara açık olması anlamına gelir. Kişi bu anılarla ya da olaylarla mücadele etmediği bırakır ve bunları kabullenir (Karakuş ve Akbay, 2020). Bireyler herhangi bir deneyimi olumsuz olarak değerlendirebilirler ama kabul boyutunun farkına varan bireyler bu değerlendirmelere dayanarak davranışlarını gerçekleştirmezler (Aslan ve Türk, 2022).

Ayrışma, kişinin zihnindeki sorunlu anılardan ve düşüncelerden uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Kişi aklına gelen düşüncelerle savaşmak yerine onları önünden geçen bir araba gibi görmelidir (Karakuş ve Akbay, 2020). Kişi düşünceleriyle arasına mesafe koymalıdır (Aslan ve Türk, 2022).

An'da olmak, bireylerin geçmişle ya da gelecekle değil, "şimdi" ile temas halinde olması anlamına gelir. Bu sayede bireyler kendileri ve etraflarıyla daha doğrudan etkileşim halinde olabilecek ve dolayısıyla daha esnek davranışlar sergileyebilecektir (Ulubay ve Güven, 2022).

Diğer alt boyutun yani bağlamsal benliğin ne olduğunu anlamak için iki ayrı benliği açıklamak gerekir: Düşünen benlik ve gözlemleyen benlik. Düşünen benlik, benliğin anılar, inançlar, hayaller ve planlar gibi düşüncelere odaklanan kısmıdır. Gözlemleyen benlik literatürdeki diğer adıyla bağlamsal benlik, yaşam süresince tüm değişimlere tanık olan beden değişikçe düşünceler, duygular ve yaşamdaki roller değişirken bu değişiklikleri gözlemleyen ve hiçbir zaman değişmeyen benliğin parçasıdır. Kişilerin bu benlik parçalarını fark etmeleri psikolojik esnekliklerini artırır ve değerlerinin farkında olmalarını kolaylaştırır (Karakuş ve Akbay, 2020). Bağlamsal benlik, kabulü teşvik eden ve bilinci tehlikeli olarak algılamayan bir tür süperegodur (Hayes vd., 2004).

Değerler, insanların günlük yaşamlarının rutininden uzaklaşıp kendilerine " Bu hayatı neden yaşıyorum?" sorusuna verdikleri cevaplardır (Karakuş ve Akbay, 2020). Kişinin hayatını anlamlı ve önemli kılan şeylerin ne olduğu konusunda bilinçli bir tartışma ve farkındalık sağlar (Gök ve Karaaziz, 2023). Kabul ve kararlılık yaklaşımına göre birey diğer boyutlarını yerine getirirse değerleri netleşmezse istenilen sonucu elde edemez (Karakuş ve Akbay, 2020).

Değerlere adanmış eylemler ise bireyleri değerlerine doğru yönlendiren belirli kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri ve davranışları ifade eder (Ulubay ve Güven, 2022).

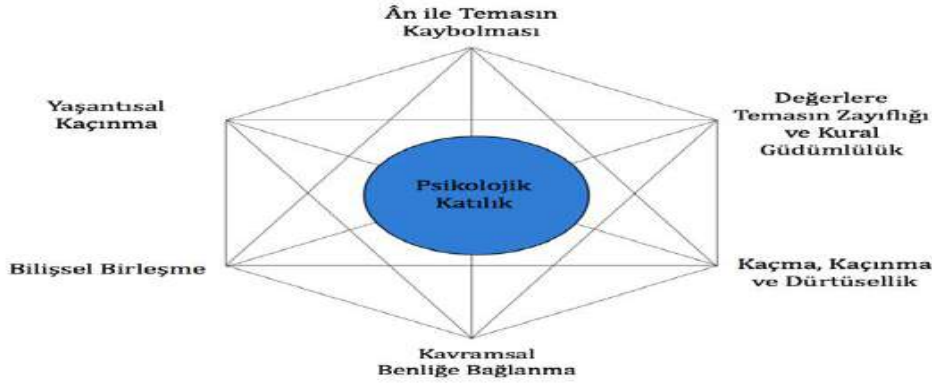
Kabul ve Kararlılık Terapisi Tedavi Modeli Psikolojik Katılık

Psikolojik katılık, belirli bir durumda kişinin davranış repertuarının darlık seviyesini gösterir. Repertuar darlığı kişinin davranışının iç ve dış faktörlerin tetiklediği anlık olumlu ve olumsuz pekiştirme süreçleriyle şekillendiğini vurgulamaktadır (Yavuz, 2015). Dolayısıyla psikolojik katılık, bireylerin uzun vadeli hedeflerle uyumlu eylemlerde bulunmasına engel olmaktadır (Karakuş ve Akbay, 2020). Psikolojik katılık olarak tanımlanan psikopatoloji modeli birbirleriyle ilişkili altı boyuttan oluşmaktadır: bilişsel birleşme, yaşantısal kaçınma, an ile temasın kaybolması, kavramsal benliğe bağlanma, değerlerle temasın zayıflığı ve kaçınma/kaçma ve dürtüsellik (Yavuz, 2015).

Yaşantısal kaçınma, istenmeyen duygu, düşünce ve anılardan kaçma, kaçınma ve bastırma gibi stratejilerin bireyler tarafından istemli ve hedefli olarak kullanılmasıdır (Karakuş ve Akbay, 2020). Bu boyut, bireyler hayatlarındaki zor olayları kabullenmedikleri zaman ortaya çıkmaktadır. Yaşamsal kaçınma boyutunun alternatifi ise kabul tutumudur (Kaplan ve Keser, 2020).

Bilişsel birleşme (füzyon), bireyin düşünceleri, görüntüleri, anıları ve halüsinasyonları gibi içsel deneyimlerini zihnin ürünleri olarak görmek yerine onlara mutlak gerçeklermiş gibi bağlanmayı

ve bireyin eylemlerinin kesinkikle bu içeriklere dayandığını ifade etmektedir (Cansız vd., 2020). Bu boyutta birey düşünceleriyle bütünleşmiş durumdadır (Karakuş ve Akbay, 2020).

Şekil 2. Kabul ve Kararlılık Terapisi Psikolojik Katılık Modeli

Kaynak: (Karakuş ve Akbay, 2020)

An ile temasin kaybolması, bilişsel birleşme ve yaşantısal kaçınmanın bir sonucu olarak mevcut anda kalamama, şu ana odaklanamama durumudur (Karakuş ve Akbay, 2020). Bilişsel birleşme ve yaşantısal kaçınma olan bu iki boyut, bireyleri mevcut andan ve durumdan izole ederek geçmiş ve geleceğe odaklanmasına sebep olmaktadır. Bireyin acı anları, olayların sebebinin ne olduğu düşüncesine takılması ve gerçekleşmemiş şeyler için kaygılanması an ile teması bozmaktadır (Kaplan ve Keser, 2020).

Kavramsal benliğe bağlanma boyutunda bireyler kendileri hakkında yorumlayıcı ve eleştirici hikayeler yazarlar (Yavuz, 2015). Bireyler kendi hikayeleriyle özdeşleşip bu hikayeye sahip olanın yalnızca kendisi olduğunu düşündüklerinde sorunlar yaşamaya başlarlar. Bu duruma kavramsal benliğe bağlanma denir (Karakuş ve Akbay, 2020).

Değerlerle temasin zayıflığı boyutuna kadar açıklanan psikolojik katılık faktörleri kişinin değerlerinden ve anlamlı bir yaşamdan uzaklaşmasına sebep olur. Eylemlerimize yardımcı olmayan düşünceler rehber olduğunda veya bazı hoş olmayan yaşantılardan kaçınmaya çalıştığımızda yaşamdaki değerler sıklıkla kaybolmakta veya unutulmaktadır. Değerler KKT'nin varlık amacıdır. (Kaplan ve Keser, 2020).

Kaçınma, kaçma ve dürtüsellik boyutunda psikolojik katılığı yüksek olan kişiler, olumsuz olarak değerlendirdikleri içsel deneyimlerin yoğunluğunu ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla belirli ortamlardan kaçma davranışları, madde kullanımı veya kendine zarar verme gibi davranışlar gösterebilirler (Yavuz, 2015). Kabul ve kararlılık terapisi, bireyin değer odaklı davranışlarını güçlendirirken kaçma, kaçınma ve dürtüsel davranışlarını azaltmayı amaçlamaktadır (Kaplan ve Keser, 2020).

Kabul ve Kararlılık Terapisiyle OKB'ye Bakış

Kabul ve kararlılık terapisinin perspektifinden OKB patolojisini incelerken deneyimsel kaçınma kavramı önemli hale gelir. Örneğin sinir bozucu düşüncelerden kaçınmak için bireyin tekrarlayan davranışlarda bulunması ya da onları engellemeye, ortadan kaldırmaya çalışarak deneyimden deneyimden kaçınmak bir örnek olabilir. Kaçınma deneyimleriyle beklenen sonuçların birbiriyle tutarsızlığının en tipik örneği OKB'dir. Çözüm olarak kabul ve kararlılık terapisine göre obsesif kompulsif bozukluk, obsesyonları denetimleme ve düzenleme girişimleri sebebiyle ortaya çıkar. Dolayısıyla bu terapi, olumsuz düşüncelerin özünden ziyade işlevini

değiştirmeye odaklanır (Toprak ve Karaaziz, 2023). Başka bir deyişle KKT, kişilerin takıntılarını kontrol altına almak yerine onları kabul etmesine ve değerlerine uygun davranmasına odaklanır. OKB tedavisinde kabul ve kararlılık tedavisinin kullanılması hem obsesyonları hem de kaygıyı azaltır bununla birlikte hem algıyı hem de bu algısal deneyimlere verilen tepkiyi hedef belirler (Karaca vd., 2020).

Kabul ve Kararlılık Terapisinin OKB' de Etkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Karaca vd. yaptığı bir çalışmada OKB tanısı alan 79 kişide KKT ve aşamalı kas gevşemesini karşılaştırılıp tedavi öncesi, tedaviden hemen sonra ve üç ay sonraki süreç değerlendirilmiştir. Sonuçlar, KKT'nin tedavi sonrası ve kontrol süreçlerinde OKB şiddeti üzerinde aşamalı kas gevşemesinden daha büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Karaca vd., 2020).

Obsesif kompulsif bozukluğun tedavisine yönelik çalışmalarda BDT, KKT ve maruz bırakma terapilerinin ardından psikolojik esneklik düzeyleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar tedaviden sonra OKB semptom şiddetinin azalmasıyla birlikte psikolojik esneklik puanlarının olumlu yönde arttığını göstermiştir (Toprak ve Karaaziz, 2023).

Karaca vd., KKT'nin etkinliğini inceleyen meta-analitik çalışmalarında, KKT'nin bilişsel terapi ve bilişsel davranışçı terapi gibi yapılandırılmış psikoterapilerden üstün olduğuna dair kanıt bulunmasa da, psikolojik sıkıntı için davranış terapisi gibi etkili bir seçenek olduğunun gösterildiği bulunmuştur (Karaca vd., 2020).

Toprak vd. (2020), Türkiye'deki tıp öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada öğrencilerin psikolojik esneklik düzeyleri azaldıkça duygusal yorgunluk ve duyarsızlaşma düzeylerinin arttığını tespit etmişlerdir. Çünkü psikolojik esnekliği düşük olan kişilerin sıkıntı ve yorgunluk zamanlarında içsel duygularına daha kısıtlayıcı hareketlerle tepki verdikleri gözlemlenmiştir.

Kompulsiyonlar, ergenler için uyarlanmış 8-10 seanslık KKT tedavisine 12-13 yaşındaki üç OKB hastasının katıldığı bir çalışmada öz bildirim dayalı olarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar ortalama %40 olarak kompulsif davranışların tedavi öncesine göre azaldığını ve bu azalmanın üç ay sonra da sürdüğünü göstermiştir (Karaca vd., 2020).

Bayar ve Yavuz'a (2008) göre, OKB'si olan kişilerin %15-45'inde, hastalık başlamadan önce OKB'ye neden olan bazı kişilik özellikleri vardır. Bu durumda normatif, mükemmeliyetçi ve titiz gibi özelliklere sahip kişilerin OKB'den muzdarip olma ihtimalinin daha yüksek olduğu inanışındadırlar. Bu durum kişilik özellikleri ile OKB arasında bir ilişki olabileceği anlamına gelebilmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

OKB, obsesyon ve kompulsiyonların dönüşümlü olarak ortaya çıktığı, tedavisi zor, uzun bir geçmişi olan ve toplumda yaygın görülen bir hastalıktır. Yaş ve cinsiyete göre hastalığın başlama yaşı ve gidişatı değişiklik gösterebilir. Etiyolojisi tam olarak ortaya konmamakla birlikte çevresel, nörobilişsel ve anatomik gibi birçok bileşenin rol oynadığı çoklu bir etiyojiden söz edilmektedir (Şahin ve Ediboğlu, 2022).

Sosyo-demografik özellikler değerlendirildiğinde OKB ile ırk, sosyo-ekonomik durum, eğitim düzeyi, din ve fiziksel sağlık gibi faktörler arasında bir ilişki bulunamamıştır (Vardar, 2000).

Cinsiyet açısından bakıldığında kadın bireylerin obsesif kompulsif bozukluk geliştirme oranları erkek bireylerden biraz daha fazladır. Tezcan ve ark. yaptığı çalışmada OKB'nin başlangıç yaşı

erkeklerde kadınlara göre daha erken görülmüştür. Gülseren ve ark. ise kadın ve erkek bireyler arasında başlangıç ya da başvuru yaşı arasında herhangi bir fark bulamamışlardır (Sayar, 1999). Semptomlardaki farklılıklar değerlendirildiğinde, birçok araştırmada bulaşma obsesyonları ve temizlik kompulsiyonlarının kadın bireylerde daha sık görüldüğü, cinsel ve dini obsesyonların, simetri ve sıralama kompulsiyonlarının ise erkek bireylerde daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Altıntaş ve Özçürümez, 2015).

Yetişkin OKB hastalarının üçte birinden fazlası ilk semptomlarını 15 yaşından önce yaşar fakat 5 yaşından önce ortaya çıkan bazı istisnalar da vardır. Ancak araştırmalar OKB'nin 7-12 yaş arasındaki çocuklarda geliştiğini göstermektedir (Toprak ve Karaaziz, 2023).

Çocukluk dönemi OKB vakalarının yaklaşık %25'inde belirli sözcük, renk veya sayı takıntıları, dinsel obsesyonlar ve cinsel obsesyonlar bulunmaktadır. Cinsel obsesyonlar özellikle ergenlerde yaygın görülmektedir. Yetişkinlerden farklı olarak obsesif çocuklar semptomlarına aile üyelerini de dahil edebilirler. Yinelenen sorularının cevaplarını bekler ve aile üyelerinin kompulsiyonlarına ortak olmasını isterler (Karaman vd., 2011).

Ailede OKB öyküsünün ilk tedavi öncesinde hastalık süresini arttırdığı gösterilmiş ancak ailede ruhsal hastalık öyküsüne göre klinik özellikler incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Toprak ve Karaaziz, 2023).

Kabul ve kararlılık terapisi, bireyler ve onların olumsuz duygu ve düşünceleri arasındaki ilişkiye odaklanmak için geliştirilmiş olup, bireylerin olumsuz duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmek yerine bunları yönetmesini sağlayan stratejileri vurgulamaktadır. Bu bağlamda amaç onların zihninde yer açmak ve onları değerlerine uygun eylemlere yönlendirmektir. KKT'nin iki bileşeni olan psikolojik esnekliği arttırmak ve psikolojik katılık azaltmak bu terapinin amacını oluşturmaktadır (Kaplan ve Keser, 2020).

KKT, bireyin kendisine ve düşüncelerine uzaktan bakma imkanı sağlar. OKB açısından bakıldığında, KKT gibi psikoterapötik yaklaşımlar obsesyonlarla meşgul olan OKB hastalarına, rahatsızlığa farklı bir perspektiften bakma imkanı sağlamaktadır. OKB'ye göre obsesyonları kontrol altına almak için kullanılan kompulsiyonlar, kaçınma ve bilişsel teknikler, kısa vadede obsesyonların azalmasına yol açabilir ancak etkisi uzun vadede sürmemektedir. KKT açısından bakıldığında ise obsesyonları kontrol etmeye çalışmak çözümden ziyade başlı başına bir sorundur. (Karaca vd., 2020).

Bu alanda daha çok araştırma yapılmasıyla OKB'nin psikolojik esneklik üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılabilir ve daha etkili tedavi yaklaşımları geliştirilebilir. Öte yandan diğer bileşenlerin psikolojik esnekliğe etkisi incelenerek ulaşılan sonuçlar geniş bir bakış açısından değerlendirilebilir.

Devletin sağlık politikalarını ve hizmetlerini geliştirirken cinsiyet ve yaş gibi bileşenlerin dikkate alınması da önemlidir. Örneğin OKB tedavisinde cinsiyet, yaş gibi bileşenlerinin dikkate alınması tedavinin daha etkili olmasını sağlayabilir (Toprak ve Karaaziz, 2023).

OKB için uygulanan klasik psikoterapilerin yanı sıra son zamanlarda kabul ve farkındalık psikoterapisinin de etkili olduğu görülmektedir (Karaca vd., 2020). Ayrıca OKB konusunda farkındalığın artırılması ve toplumda bu bozukluğa yönelik damgalanmış görüşlerin azaltılması amacıyla kamuoyuyla bilgi paylaşılabilir ve eğitim programları düzenlenebilir (Toprak ve Karaaziz, 2023).

Kabul ve kararlılık terapisi perspektifinden obsesif kompulsif bozukluk çalışmaları yeterli sayıda bulunmamaktadır. OKB'ye yönelik kabul ve kararlılık terapileri üzerinde daha çok durulmalı ve çalışmalar daha da arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, E. ve Özçürümez, G. (2015). Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanılı Hastaların Cinsiyet Farklılığı Açısından Değerlendirilmesi. *Çukurova Medical Journal*, 40(3), 409-417.
- American Psychiatric Association. (2000). Diagnostic and statistical manual of mental disorders. American Psychiatric Pres. Washington DC, 1994.
- Amerikan Psikiyatri Derneği (2013) DSM-V Tanı ölçütleri başvuru el kitabı (syf.237-335). (E. Köroğlu, Çeviri). İstanbul: Boylam Psikiyatri Enstitüsü.
- Aslan, Ş. ve Türk, F. (2022). Bilişsel Esneklik ve Psikolojik Esneklik Kavramlarının Karşılaştırılması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 119-130.
- Bayar, R. ve Yavuz, M. (2008). Obsesif kompulsif bozukluk. *İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri*, 62, 185-192.
- Cansız, A., Nalbant, A. ve Yavuz, K.F. (2020). Şizofreni Hastalarında Psikolojik Esnekliğin Araştırılması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 82-93.
- Clark, D.A. (2007). Cognitive Behavioural Therapy for OCD. New York: *The Guilford Press*.
- Demet, M.M., Devci, A., Deniz, F., Taşkın, E.O., Şimşek, E. ve Yurtsever, F. (2005). Obsesif Kompulsif Bozuklukta Sosyodemografik Özellikler ve Fenomenoloji. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6(3), 133-144.
- Eryılmaz, T.E. ve Tosun, A. (2013). Obsesif Kompulsif Bozuklukta Kontrol İhtiyacı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 121-130.
- Gök, B.A. ve Karaaziz, M. (2023). Kabul ve Kararlılık Terapisinin Depresyonda Ele Alınması: Vaka Sunumu. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(4), 445-460.
- Harris, R. (2006). Embracing your demons: An overview of acceptance and commitment therapy. *Psychotherapy in Australia*, 12(4), 70-6.
- Hayes, S. C., Strosahl, K. D., Bunting, K., Twohig, M. and Wilson, K. G. (2004). What is acceptance and commitment therapy?. In a practical guide to acceptance and commitment therapy (pp. 3-29). Springer, Boston, MA.
- Karaca, P., Oktay, S., Koçak, M. ve Erden, G. (2020). Obsesif Kompulsif Bozukluğunun Tedavisinde Güncel Psikoterapi Yaklaşımları. *Yeni Sempozyum Dergisi*, 58(2), 26-38.
- Karakuş, S. ve Akbay, S. E. (2020). Psikolojik esneklik ölçeği: Uyarılama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 32-43.
- Karaman, D., Durukan, İ. ve Erdem, M. (2011). Çocukluk Çağı Başlangıçlı Obsesif Kompulsif Bozukluk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 278-295.
- Kaplan, T. ve Keser, İ. (2020). Geropsikiyatrik Bakımda Etkin Bir Hemşirelik Müdahalesi: Kabul ve Kararlılık Terapisi. *Gevher Nesibe Journal of Medical & Health Sciences*, 5(9), 58-68.
- Karşlıoğlu, E. H. ve Yüksel, N. (2007). Obsesif Kompulsif Bozukluğun Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri*, 10(3), 3-13.
- Konkan, R., Şenormancı, Ö., Güçlü, O., Aydın, E. ve Sungur, M.Z. (2012). Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Obsesif İnançlar. *Anadolu Psikiyatri Dergisi/ Anatolian Journal of Psychiatry*, 13, 91-96.

- Köroğlu, E. ve Güleç, C. (2007) Psikiyatri Temel Kitabı, İkinci Baskı. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Oralkan, F.Z. ve Karaaziz, M. (2023). Obsesif Kompulsif Bozukluğu ve Bdt Terapisi Üzerine Sistematik Bir Derleme. *International Social Sciences Studies Journal*, 9(112), 7223-7229.
- Rachman, S. (2003). *The Treatment of Obsessions*. Oxford University Press. Oxford.
- Sayar, K., Uğurad, I.K. ve Acar, B. (1999). Obsesif Kompulsif Bozuklukta Fenomenoloji. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 9(3), 142-147.
- Şahin, H.E. ve Ediboğlu, G.O. (2022). Obsesif Kompulsif Bozukluk: Kısa Bir Gözden Geçirme. *Çukurova Tıp Öğrenci Dergisi*, 2(2), 51-58.
- Topçuoğlu, V. (2003). Obsesif Kompulsif Bozuklukta Psikanalitik Görüşler. *Klinik psikiyatri*, 6(1), 46-50.
- Toprak, T. B., Arıca, O. T. ve Yavuz, K. F. (2020). Tıp fakültesi öğrencilerinde tükenmişlik derecesi psikolojik esneklik ve değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 16-27
- Toprak, F. ve Karaaziz, M. (2023). Kabul ve kararlılık terapisi perspektifinden obsesif kompulsif ve bazı psikolojik değişkenler üzerine genel bir bakış. *Journal of Pure Social Sciences*, 4(6), 62-79.
- Ulubay, G. ve Güven, M. (2022). Kabul ve Kararlılık Terapisi ve Psikolojik Esneklik ile İlgili Araştırmaların İncelenmesi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 8(2), 92-101.
- Vardar, E. (2000). Obsesif Kompulsif Bozukluğun Genetiği. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 10(3), 153-159.
- Yavuz, K.F. (2015). Kabul ve Kararlılık Terapisi (ACT): Genel Bir Bakış. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, 8(2), 21-27.
- Yılmaz, B. (2018). Obsesif kompulsif bozukluk tedavisinde güncel yaklaşımlar. *Lectio Scientific Journal of Health and Natural Sciences*, 2(1), 21-42.
- Zayman, E.P. (2016). DSM-5'te obsesif kompulsif bozukluk. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 41(2), 360-362.